

Milja Kaijanen

SIJAISSISARUSTEN KOKEMUKSIA SIJAISSISARUUDESTA JA SIJAISPERHEISIIN SUHTAUTUMISESTA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Milja Kaijanen: Sijaissisarusten kokemuksia sijaissisarudesta ja sijaisperheisiin suhtautumisesta.
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiaalipsykologia
Huhtikuu 2021

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sijaissisarusten kokemuksia sijaisperheisiin suhtautumisesta, sijaisperheenä toimimisesta sekä sijaissisarudesta. Aineistoni koostuu kuudestatoista kirjoituksesta, jotka on kerätty verkkolomakkeen avulla 18–30-vuotiailta sijaissisaruksilta. Sijaissisarus-käsitteellä tarkoitan tässä tutkimuksessa sijaisvanhempien biologisia lapsia. Tutkin sijaissisarusten kokemuksia aineistolähtöistä sisällönanalyysejä hyödyntäen. Aiempi tutkimuskirjallisuus osoittaa, että sijaissisarusten kuuleminen sekä tutkimuksessa että lastensuojelutyössä on tärkeää, mutta sijaissisarukset ovat olleet heikosti edustettuina näissä keskusteluissa. Tutkimuksellani haluan tuoda esiin, miten sijaissisarukset kokevat sijaissisarouden ja sijaisperheenä toimimisen vaikuttavan erilaisiin perhettä koskettaviin vuorovaikutussuhteisiin. Tutkielmassani yhdistyy lastensuojelun, perhetutkimuksen ja sosiaalipsykologian näkökulmat.

Sijaisperheenä toimiminen muokkaa perheen elämää monella tavalla, ja se vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin yksilöllisesti. Ryhtyessään sijaisperheeksi perhe avaa kotinsa sijoitettavan lapsen lisäksi myös esimerkiksi hänen läheisilleen ja lukuisille työntekijöille. Perhehoidossa onkin pitkälti kyse vuorovaikutussuhteista, ja sen erityispiirteenä voidaan pitää julkisen ja intiimin hoivan lomittumista. Tarkastelen tutkimuksessani sijaisperhettä kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen näkökulmien kautta. Käsitteelen sijaisperheitä yksilöllisinä suhdemuodostelmina, jotka perustuvat monenlaisiin yhdistäviin tekijöihin, eivätkä pelkästään esimerkiksi biogeneettiseen sukulaisuuteen.

Analyysini kuvaa sijaissisaruuutta monipuolisena ilmiönä sijaissisarusten yksilöllisten kokemusten kautta. Sijaissisarusten kirjoituksista välittyivät heidän käsityksensä sijaisperheenä toimimisesta sekä kokemuksensa sijaissisarouden haasteista ja iloista. Sijaissisarukset kirjoittivat ajatuksiaan perhesuhteista ja siitä, voisivatko he itse toimia sijaisvanhempina tulevaisuudessa. Lisäksi he pohtivat kirjoituksissaan, millaisia piirteitä sijaisperheenä toimimiseen liittyy. Sijaissisarouden haasteet liittyvät kirjoitusten perusteella perhe- ja kaverisuhteisiin, kokemuksiin toissijaiseksi jäämisestä, huoliin, pelkoihin sekä sijaissisarusten mielenterveyteen. Sijaissisarouden ilot puolestaan muodostuvat vanhempien auttamisesta, ylpeyden, arvostuksen ja kiitollisuuden tunteista, oppimisesta sekä perhesuhteiden merkityksellisyydestä.

Sijaissisarusten kokemusten mukaan suhtautuminen sijaisperheisiin on ollut negatiivista, positiivista, neutraalia sekä ristiriitaista. Negatiivinen suhtautuminen on näyttäytynyt sijaissisaruksille negatiivisena kohteluna, äärimmilleen vietyinä negatiivisena toimintana, torjumisena, välttelynä ja vähättelynä sekä huomiotta jättämisinä. Positiivinen suhtautuminen on näkynyt positiivisena kohteluna, kiitollisuutena, arvostuksena, ihailuna sekä rakentavana ja auttavana otteena. Neutraali suhtautuminen on liittynyt tasavertaiseen kohteluun ja siihen, ettei sijaisperheenä toimimiseen ole suhtauduttu erityisellä tavalla tai ihmetellen. Ristiriitaisen suhtautumisen kokemukset ovat liittyneet ristiriitaisiin reaktioihin, erotteluun ja erilaiseen kohteluun, hämmennykseen, säälimiseen ja huolestumiseen sekä pelkoon ja varovaisuuteen. Kirjoituksissa erilaisten työntekijöiden suhtautumisesta sijaisperheisiin korostui eniten sosiaalityöntekijöiden rooli.

Analyysini perusteella voidaan todeta, että sijaisperhe on erityinen konfiguraatio, jonka merkityksellisiä jäseniä sijaissisarukset ovat. Analyysi vahvistaa aiemmassa kirjallisuudessa toistuvaa havaintoa siitä, että lastensuojelussa olisi syytä kiinnittää huomiota sijaisperheeseen systeeminä. Lisäksi tutkielman tulokset osoittavat, miten vähäiselle huomiolle sijaissisarukset jäävät sosiaalityössä. Sijaissisarusten huomioiminen on ristiriidassa odotuksiin, joita heitä kohtaan asetetaan lastensuojelun sosiaalityössä.

Avainsanat: Sijaissisaruus, sijaisperhe, perhehoito, lastensuojelu, konfiguraationaalisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Sijaisperheet osana lastensuojelun sijaishuoltoa	2
2.1 Perhehoidon järjestäminen	3
2.2 Sijaisperheeksi ryhtyminen	5
2.3 Sijaishuollon vaikutukset perheiden elämään	6
3. Sijaissisaruus	12
3.1 Sijaissisarusten näkyvyys tutkimuksessa ja sijaishuollon käytänteissä	12
3.2 Muutokset sijaissisaruksissa sijaisperhetoiminnan myötä	15
3.3 Tiedon ja osallisuuden merkitys sijaissisaruksille	17
3.4 Sijaishuollon myötä kohdatut haasteet ja niiden käsittely	19
3.5 Sijaissisarouden myönteiset kokemukset	23
4. Perhe sosiaalisina suhteina	26
4.1 Kriittinen näkökulma perheeseen	27
4.2 Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen	28
4.3 Perhesuhteet lastensuojelun perhehoidon kontekstissa	30
5. Tutkimuksen toteutus	33
5.1 Tutkimustehtävä	33
5.2 Aineisto	33
5.3 Sisällönanalyysi	36
5.4 Tutkimusetiikka	39
6. Aineiston analyysi ja tulokset	42
6.1 Sijaissisarusten kokemukset sijaisperheisiin suhtautumisesta	43
6.1.1 Negatiivinen suhtautuminen	44
6.1.2 Positiivinen suhtautuminen	48
6.1.3 Neutraali suhtautuminen	50
6.1.4 Ristiriitainen suhtautuminen	51
6.2 Sijaissisarusten omat kokemukset sijaissisarudesta ja sijaisperheenä toimimisesta	54
6.2.1 Sijaisperheenä toimimiseen liittyvät piirteet	55
6.2.2 Sijaissisaruteen liittyvät haasteet	58
6.2.3 Sijaissisaruteen liittyvät ilot	63
7. Pohdinta	66
7.1 Tulosten yhteenveto	66
7.2 Tutkielman ja menetelmien arviointi	69
7.3 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimuksen tarve	70
Lähteet:	72
Liitteet:	78
Liite 1: Kirjoituspyyntö	78
Liite 2: E-lomake	79

1. Johdanto

Perhehoito on lastensuojelulain (2007/417 § 50) mukaan lapsen ensisijainen sijaishuoltopaikka. Perheen ajatellaan toimivan turvallisena ja kodinomaisena ympäristönä, jossa lapselle mahdollistuu läheisiä ihmissuhteita. Lasten sijoittaminen perheeseen vaikuttaa merkittäväällä tavalla koko perhesysteemiin, esimerkiksi muokkaamalla perhesuhteita. Tähän on kuitenkin kiinnitetty liian vähän huomiota (esim. Sutton & Stack 2013, 610; Twigg & Swan 2007, 49; Twigg 1994, 301). Erityisesti sijaissisaruus on jäänyt varjoon niin käytännön sosiaalityössä kuin sijaisperheitä koskevassa tutkimuksessa (esim. Serbinski & Brown 2017, 1411; Jones 2016, 324–326). Sijaissisaruksilla on kuitenkin tärkeää kokemustietoa perhehoidosta, sillä he ovat eläneet omaa lapsuuttaan osallistuen samalla perhehoidon julkisen tehtävän toteuttamiseen. Valitsinkin tutkielman aiheeksi sijaissisaruiden, sillä haluan nostaa esiin sijaissisarusten kokemuksia sijaisperhettä koskevista monipuolisista vuorovaikutussuhteista. Aiheen valintaan ovat vaikuttaneet omat kokemukseni sijaissisaruudesta, työni lastensuojelun kehittämisen parissa sekä sosiaalipsykologinen kiinnostus sijaisperheeseen ryhmänä.

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sijaissisarusten kokemuksia sijaisperheisiin suhtautumisesta, sijaisperheenä toimimisesta sekä sijaissisaruudesta. Aineistoni koostuu kuudestatoista kirjoituksesta, jotka on kerätty anonyymien verkkolomakkeen avulla 18–30-vuotiailta sijaissisaruksilta. Sijaissisarus-käsite on monitulkintainen, mutta tässä tutkimuksessa käytän sitä kuvaamaan sijaisvanhempien biologisia lapsia. Tutkin sijaissisarusten kokemuksia aineistolähtöistä sisällönanalyysia hyödyntäen. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu lastensuojelun perhehoidon, sijaisperheen ja sijaissisaruiden käsitteistä sekä kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen näkökulmista.

Tutkielman alussa kuvailen sijaishuollon ja perhehoidon kontekstia sekä avaan sijaisperheen ja sijaissisaruiden käsitteitä (luvut 2 ja 3). Tutkielman neljännessä luvussa käsittelen perhettä tutkimuskohteena kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen näkökulmista. Luvussa viisi kerron tutkimuksen toteutuksesta selittämällä tutkimustehtävän, esittelemällä tutkimusaineiston, kuvailemalla analyysimenetelmän sekä pohtimalla tutkimusetiikan merkitystä tutkielmassani. Tutkielman kuudennessa luvussa esitän aineiston analyysin ja tulokset. Lopuksi pohdin analyysin tuloksia suhteessa aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen, arvioin tutkielman luotettavuutta ja merkittävyyttä sekä esitän jatkotutkimusehdotuksia.

2. Sijaisperheet osana lastensuojelun sijaishuoltoa

Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuolto tarkoittaa huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella, jolloin sijaishuolto järjestetään esimerkiksi perhe- tai laitoshoidon. Lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiaita. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 6, § 49.) Tässä tutkielmassa käytän sijoitettu lapsi -termiä vastaavalla tavalla kuvaamaan pääasiassa alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria, mutta sijoitettu lapsi -käsite liittyy analyysissäni myös aikuisuuden perhesuhteiden kuvaamiseen. Kerron tarkemmin käsitteiden käytöstä luvussa kolme. Perhehoito on ollut lain mukaan lapsen ensisijainen sijaishuoltopaikka vuodesta 2012 alkaen. Laitoshuoltoa hyödynnetään tilanteissa, joissa sijaishuoltoa ei voida riittävien tukitoimien avulla järjestää perhehoidossa tai muualla lapsen edun mukaisesti. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 50.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) tekemän raportin mukaan vuonna 2012 voimaantulleeseen lastensuojelulain jälkeen perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä on kasvanut hieman. Vuoden 2011 lopussa huostassa olleista lapsista 49 prosenttia oli sijoitettuna perheisiin, kun taas vuonna 2019 vastaava osuus oli 57 prosenttia. Lisäksi ammatilliseen perhehoitoon oli sijoitettuna vuonna 2019 11 prosenttia huostassa olleista lapsista. Vuoden 2019 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettuna oli 18 928 lasta, joista huostaan otettuna oli 11 178 lasta. Sijaisperheiden määrästä kertoo suuntaa antavasti se, että vuonna 2019 kunnilla oli toimeksiantosopimus 4 871 perheen kanssa. (Em. 3–9.)

Perhehoito tarkoittaa oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevan henkilön hoitamista yksityisessä perheessä (Perhehoitoliitto 2021a). Sijaisvanhempien tehtävään sisältyy kiinteästi vastuu lapsesta, joka on sijoitettu perheeseen viranomaisen toimesta (Watson & Jones 2002, 49). Sijaisvanhemmat ja heidän lapsensa ovat siis tärkeä osa lastensuojelujärjestelmää (Höjer 2007, 73). Perhehoito mahdollistaa perheenomaisen ympäristön, jonka ajatellaan vaikuttavan olennaisesti sijaishuollossa asuvan lapsen kasvuun ja kehitykseen (Serbinski & Shlonsky 2014, 111; Twigg & Swan 2007, 49). Perhehoidon tavoitteeksi määritetäänkin laissa kodinomaisen hoidon, turvallisuuden ja läheisten ihmissuhteiden mahdollistaminen (Perhehoitolaki 2015/263 § 1).

Sijaisvanhempana toimiminen vaatii ennakoivallisuuden suorittamisen, minkä jälkeen kunta tai kuntayhtymä tekee sijaisvanhemman kanssa toimeksiantosopimuksen tai sopii

perhehoidon järjestämisestä yksityisen perhehoidon tuottajan kanssa. Ammatillinen perhehoito tarkoittaa perhehoitoa, jota annetaan luvan perusteella ammatillisessa perhekodissa. Ammatillisessa perhekodissa tulee olla vähintään kaksi perhehoitajaa, joista ainakin yhdellä on tehtävään soveltuva koulutus ja riittävää kokemusta kasvatus- ja hoitotehtävästä. Sijaisvanhemmalle maksetaan hoitopalkkiota ja kulukorvausta, ja hän on oikeutettu myös vapaaseen. (Perhehoitolaki 2015/263 § 3, § 4, § 6, § 10, § 13.)

Perhehoitoa käytetään lastensuojelun avo- ja sijaishuollon lisäksi myös aikuisten kehitysvammaisten, ikäihmistien ja mielenterveyskuntoutujien hoidossa (Perhehoitoliitto 2021a). Arkikielessä lastensuojelun perhehoitajia kutsutaan nimityksellä sijaisvanhemmat. Perhehoitoa antavia perheitä nimitetään vastaavasti sijaisperheiksi. Koska kirjoitan tutkielmassani sijaisperheistä ja sijaissisaruuudesta, on luontevaa, että käytän perhehoitajista vastaavasti käsitettä sijaisvanhemmat. Sijaisperhettä voidaan käyttää tukimuotona lastensuojelun avohuollon palveluissa tai sijaisperheeseen voidaan sijoittaa huostaan otettuja tai kiireellisesti sijoitettuja lapsia. Huostaanotto on voimassa lain mukaan toistaiseksi ja se päättyy viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. (Lastensuojelulaki 2007/417 § 37, § 38, § 47.) Perhehoidon yhteydessä puhutaan usein lyhyt- ja pitkäaikaisesta perhehoidosta sekä kriisi- ja päivystysperhehoitotoiminnasta. Tässä tutkimuksessa ei kiinnitetä tarkempaa huomiota perhehoidon muotoon, sillä aineisto koostuu monenlaisista lastensuojelun perhehoitoon liittyvistä kokemuksista.

2.1 Perhehoidon järjestäminen

Sijaishuollon ja perhehoidon järjestäminen kuuluvat julkisen vallan hallintotehtävään (Araneva 2018, 150). Jokaiselle lapselle nimitetään lastensuojelun asiakkuuden myötä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 2007/417, § 13 b), joka virkavastuullaan ohjaa, suunnittelee ja seuraa lastensuojelun asiakkuutta (Araneva 2018, 74–75). Lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuulla on pitää huolta lastensuojeluprosessin kokonaisuudesta (Araneva 2018, 75; Bardy 2013, 74). Keskeistä lastensuojelun sijaishuollon järjestämisessä on lapsen edun toteutuminen. Sosiaalityöntekijän on huolehdittava sijaishuoltopaikan järjestämisestä lapselle sekä riittävien tukitoimien järjestämisestä lapselle, hänen perheellensä sekä sijaisvanhemmalle. Laadukkaan ja lapsen edun mukaisen perhehoidon varmistamiseksi on pidettävä huolta siitä, että sijaisvanhemman antama hoito ja kasvatus vastaavat lapsen tarpeita. (Araneva 2018, 137–140.)

Koska lastensuojeluviranomainen ei voi instituutiona vastata lapsen tosiasiallisesta hoidosta ja kasvatuksesta, tämä julkinen hallintotehtävä voidaan antaa esimerkiksi sijaisvanhemman vastuulle. Tällöin kunta tai kuntayhtymä tekee sijaisvanhemman kanssa toimeksiantosopimuksen. Kunta tai kuntayhtymä voi myös ostaa perhehoidon palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta, jolloin tehdään sopimus perhehoidon palvelun sisällöllisestä tuottamisesta. Palveluntuottajan tehtäviin kuuluvat taloudellisten asioiden lisäksi sijaisvanhempien valmennus, työnohjaus, täydennyskoulutus sekä emotionaalinen ja tiedollinen tuki. Lapsen sijoittaneen kunnan ja sijaisvanhemman välille on tehtävä toimeksiantosopimus, vaikka kunta ostaisi perhehoidon palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta. (Araneva 2018, 128, 150–159.) Vaikka julkinen hallintotehtävä annetaan sijaisvanhemmalle, päätösvalta lapsen asioissa säilyy sijoittajataholla, joka myös määrittää perhehoitotoiminnan reunaehdot (Rabb 2008, 152).

Esittelen tässä yhteydessä lyhyesti myös Pesäpuu ry:n ja Perhehoitoliitto ry:n, sillä olen kerännyt tutkielmani aineiston osittain näiden toimijoiden avulla. Kyseiset järjestöt eivät vastaa lastensuojelun perhehoidon järjestämistä, mutta kummallakin järjestöllä on vahva kytkös perhehoitoon järjestöissä tehtävän asiantuntijatyön kautta. Järjestöt ovat valtakunnallisia toimijoita, jotka toteuttavat lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaa, ja toimivat yhteistyössä esimerkiksi kuntien, palveluntuottajien ja muiden lastensuojelujärjestöjen kanssa.

Pesäpuu ry on lastensuojelun kehittämissyhteisö, joka on perustettu vuonna 1998. Järjestön toiminnan keskiössä on lastensuojelun ja perhehoidon kehittäminen sekä lasten, nuorten ja aikuisten osallisuuden vahvistaminen. Pesäpuu ry on Eurochildin ja Lastensuojelun Keskusliiton jäsen, ja se tekee yhteistyötä monen eri toimijan kanssa lastensuojelun kehittämiseksi. Pesäpuun toimintaa tukee Sosiaali- ja terveysministeriö Veikkauksen avustuksella. (Pesäpuu 2021a.) Pesäpuu ry vastaa myös sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitsevien PRIDE-ennakkovalmennuksen (Parents' Resources for Information, Development and Education) materiaalin ylläpidosta ja kehittämisestä sekä PRIDE-valmentajien koulutuksesta (Pesäpuu 2021b).

Perhehoitoliitto ry on perhehoidon asiantuntijajärjestö, joka on perustettu vuonna 1983. Järjestöön kuuluu 21 alueellista jäsenyhdistystä sekä Suomen Sijaiskotinuoret SINUT ry. Perhehoitoliitto ry:n toimintaan kuuluu perhehoitajien sekä perhehoidossa asuvien lasten ja aikuisten tukeminen sekä perhehoitoon liittyvä viestintä, neuvonta, kouluttaminen ja vaikuttaminen. (Perhehoitoliitto 2021b.)

2.2 Sijaisperheeksi ryhtyminen

Suomessa sijaisvanhempien ennakkovalmennusta järjestävät kunnat, alueelliset sijaishuollon tai perhehoidon yksiköt, yksityiset palveluntuottajat sekä järjestöt. Vuodesta 1995 alkaen Suomessa on ollut laajasti käytössä sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitseville suunnattu PRIDE-valmennus. PRIDE-valmentajina toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöistä ja sijais- tai adoptiovanhemmista muodostuvat työparit. Valmennuksen keskiössä on viisi sijais- ja adoptiovanhemmuudessa tarvittavaa valmiutta, jotka perustuvat lasten tarpeisiin. Valmiudet ovat: 1) suojella ja hoivata lasta, 2) tukea lapsen yksilöllistä kehitystä, 3) tukea lapsen suhteita vanhempiin ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin, 4) sitoutua lapseen sekä edistää ennakoitavuutta ja jatkuvuutta lapsen elämässä sekä 5) tehdä yhteistyötä lapsen asioissa. Valmennus koostuu ryhmätapaamisista, perhekohtaisista tapaamisista ja yksilöllisistä tehtävistä, joiden aikana sijais- tai adoptiovanhemmuutta harkitsevat pohtivat omia vahvuuksiaan ja kehittämistarpeitaan valmentajien kanssa. (Pesäpuu 2021b, Pesäpuu 2021c.)

Sijaisvanhemmuutta harkitessa täytyy pohtia muun muassa sitä, onko omalla perheellä aikaa, taloudellista vakautta, vaadittua sitoutuneisuutta ja omistautumista sekä vanhemmuuteen liittyviä taitoja, jotta perhe voi huolehtia sijoitetuista lapsista. Päätös sijaisperheeksi ryhtymisestä ei siis ole helppo. (Younes & Harp 2007, 22.) Lisäksi vanhemmat miettivät usein sijaisperheenä toimimisen mahdollisia, etenkin negatiivisia, vaikutuksia biologisiin lapsiinsa (Twigg & Swan 2007, 49; Younes & Harp 2007, 22; Spears & Cross 2003, 38; Twigg 1994, 302; Poland & Groze 1993, 153, 159). Ennen sijaisperheeksi ryhtymistä vanhemmat ovat olleet huolissaan esimerkiksi siitä, kokevatko biologiset lapset jäävänsä ulkopuolisiksi perheessä (Poland & Groze 1993, 153).

Sijaisvanhemmuutta harkitsevien onkin syytä pohtia, millaisia haasteita sijoitukseen voi liittyä (Younes & Harp 2007, 23). Isobritannialaiset tutkijat Sutton ja Stack (2013) ehdottavat, että sijaisvanhempien rekrytoinnin ja ennakkovalmennuksen aikana arvioitaisiin potentiaalisen sijaisperheen perhedynamiikkaa ja kommunikaatiota. Näin perhe tulee tietoiseksi olemassa olevien kiintymyssuhteiden ylläpidon merkityksellisyydestä ja suhteisiin liittyvistä haasteista, kuten sijaissisarusten ja vanhempien erityisen, yksityisen ajan järjestämisestä ja avoimesta keskustelusta. (Em. 610.) Ennen sijaisperheeksi ryhtymistä samassa taloudessa asuvat henkilöt arvioidaan sijaishuollon järjestäjän toimesta (Höjer, Sebba & Luke 2013, 7). Lakisääteisestä näkökulmastakin on selvitettävä, hyväksyvätkö sijaisperheen jäsenet perhehoitoon

sijoitettavan, ja voiko hän saada perheen muihin jäseniin nähden tasavertaisen aseman (Perhehoitolaki 2015/263 § 5).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että sijaishuollon vanhemmat ovat keskustelleet lastensa kanssa sijaishuollon ryhtymisestä, mutta lasten osallisuus päätöksenteossa on vaihdellut (Höjer ym. 2013, 9; Younes & Harp 2007, 29; Poland & Groze 1993, 160). Lapsille on kerrottu esimerkiksi perheeseen sijoitettavista lapsista, heidän tarpeestaan uudelle kodille ja mahdollisista haasteista, joita perheessä voi ilmetä sijaishuollon myötä. Kuitenkin vanhemmat ovat tehneet varsinaisen päätöksen sijaishuollon ryhtymisestä. (Younes & Harp 2007, 29, 36.) Lasten osallisuus päätöksentekoon on riippunut esimerkiksi lasten iästä tai sosiaalityöntekijän roolista. Pienet lapset ovat osallistuneet vähemmän päätöksentekoon samoin kuin lapset niissä perheissä, joissa perheen kokemuksen mukaan sosiaalityöntekijä ei ole ollut yhtä tiiviisti yhteydessä perheeseen tai ohjannut perhettä. (Younes & Harp 2007, 29; Spears & Cross 2003, 40; Poland & Groze 1993, 160.) Sijaishuollon omilla voi kuitenkin olla selkeitä toiveita siitä, millaisen lapsen he haluaisivat perheeseensä, esimerkiksi sukupuolta tai ikää ajatellen (Sutton & Stack 2013, 610; Spears & Cross 2003, 40). Useissa tutkimuksissa painotetaan, että sijaishuollon olisi tärkeää pohtia, miten he voivat ottaa lapsensa mukaan keskusteluun ja päätöksentekoon sijaishuollon ryhtymisestä. Sosiaalityön puolestaan olisi hyvä rohkaista ja varmistaa, että lapset tulevat kuulluiksi ja tunnistetuiksi aktiivisina jäseninä perheessä. (Höjer ym. 2013, 6; Williams 2017, 1394; Martin 1993, 17.) Luvussa kolme kuvailen tarkemmin aiempaa tutkimusta sijaishuollon omista kokemuksista sijaishuollon ryhtymisestä ja siihen valmistautumisesta.

2.3 Sijaishuollon vaikutukset perheiden elämään

Sijaishuollon toiminta muokkaa perheen elämää ja arkea monella tavalla, mihin koko perheen on hyvä varautua etukäteen (Höjer ym. 2013, 4, 7; Höjer 2007, 76; Younes & Harp 2007, 37). Sijaishuolto vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin (Höjer ym. 2013, 7; Twigg & Swan 2007, 59) esimerkiksi muuttamalla yksilöiden ihmissuhteita, perherakenteita ja maailmankuvaa (Sutton & Stack 2013, 610). Perhehoitossa on kyse pitkälti ihmistenvälisistä suhteista ja sijaishuollon eri osapuolien välisistä yhteyksistä (Serbinski & Brown 2017, 1420), joten on luonnollista, että perhesuhteisiin tulee monia muutoksia, kun perhe alkaa toimia sijaishuollon (Höjer ym. 2013, 4, 7).

Tässä tutkimuksessa keskityn sijaishuollon, mutta on hyvä huomioida, että sijaishuolto vaikuttaa oleellisesti myös sijoitetun lapsen syntymäperheeseen. Huostaanotto ja sijoitus

tuottavat muutoksia myös syntymäperheen jäsenten elämään: esimerkiksi olemassa olevat vuorovaikutussuhteet muuttuvat ja uusia suhteita rakentuu sijaishuollon myötä. Lastensuojelun tarvetta aiheuttava elämäntilanne on usein kuormittava itsessään, joten uusien suhteiden luominen voi olla haastavaa. Suhteiden jännitteisyyttä lisäävät myös eri osapuolten näkemysten ristiriitaisuus sekä lastensuojeluun liittyvän tuen ja kontrollin läsnäolo. (Vierula 2016, 196, 200.) Koska sijaisperheet ja syntymäperheet ovat yhteydessä toisiinsa sijoitetun lapsen kautta, on hyvä kiinnittää huomiota perhehoidon aikana muodostuviin moninaiisiin suhteisiin ja niitä haastaviin tekijöihin.

Yhdysvaltalaisessa Younesin ja Harpin (2007) tutkimuksessa todetaan, että sijaisperheenä toimiminen on intensiivinen prosessi kaikille perheenjäsenille: se on yhtäältä stressaavaa ja haastavaa, mutta toisaalta se on myös antoisaa ja palkitsevaa. Useat tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat arvioivat, että kokonaisuudessaan sijaisperheenä toimimisen vaikutukset omaan perheeseen ovat olleet positiivisia. (Em. 35–37.) Sijaishuolto on tärkeä käytäntö yhteiskunnassa haavoittuvassa asemassa olevien lasten hoitamisessa ja heistä välittämisessä, joten on tärkeää, että on ymmärrystä siitä, miten sijaishuolto vaikuttaa siihen osallisiin henkilöihin (Sutton & Stack 2013, 610).

Younes ja Harp (2007) havaitsivat tutkimuksessaan myös, että perheen ryhtyessä sijaisperheeksi, perheen rakenteeseen ja sekä vanhempien että lasten rooleihin perheessä voi tulla muutoksia. Vanhemmat odottivat esimerkiksi, että heidän lapsensa näyttäisivät mallia sekä olisivat kilttejä, ymmärtäväisiä ja kärsivällisiä perheeseen sijoitettuja lapsia kohtaan. Samanaikaisesti heidän vaatimuksensa lasten tekemiä kotitöitä kohtaan vähenivät. Vanhempien oma rooli puolestaan muuttui töiden suhteen, sillä sijaishuolto vaati heiltä paljon aikaa ja se alkoi muistuttaa kokopäivätyötä jopa siinä määrin, että vanhemman oli jätävä pois töistä. Suurin osa sijaisvanhemmista kertoi, ettei ollut keskustellut lastensa kanssa muutoksista, joita perheessä oli tapahtunut sijoituksen jälkeen. (Em. 34.)

Yksi esimerkki perheen lasten roolien muuttumisesta liittyy sisaruuteen ja muutoksiin perhejärjestyksessä. Kun perheeseen tulee uusi sisarus syntymän, adoption tai perheiden yhdistymisen myötä, perheen muut lapset saattavat reagoida muutokseen. Vastaava tilanne tapahtuu myös sijaishuollossa, kun perheeseen sijoitetaan uusi lapsi, mutta muutokset voivat olla monitahoisempia. Mahdollisten uusien sijoitusten sekä sijoitettujen lasten poismuuttamisen myötä roolimutokset voivat olla toistuvia, jolloin perheen rakenne muuttuu jatkuvasti. (Twigg & Swan 2007, 53.) Sijaisperheen lapset suhtautuvat vaihdellen siihen, jos

oma paikka perhejärjestyksessä muuttuu. Osa lapsista pitää alkuperäisestä syntymäjärjestyksestä, joten muutokset siinä voivat tuntua haastavilta, kun he eivät enää saa olla perheen vanhimpia tai nuorimpia. (Younes & Harp 2007, 34.) Muutokset omaan rooliin tai paikkaan perheessä voivat tuntua todellisilta menetyksiltä (Twigg & Swan 2007, 53).

Yksi keskeinen muutos, jonka koko perhe kohtaa ryhtyessään sijaisperheeksi, liittyy intiimin ja julkisen lomittumiseen. Perhehoito sijoittuu nimittäin omalaatuisella tavalla julkisen ja intiimin hoivan välimaastoon (Martin 1993, 16). Perhehoito on julkisen hoivan muoto, jota tuotetaan intiimissä ympäristössä, mutta järjestetään ja valvotaan viranomaisten toimesta paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti (Höjer 2007, 73). Yhteiskunta vaikuttaa sijaisperheiden elämään esimerkiksi lakien ja käytäntöjen kautta. Viranomaiset ja yhteiskunta saattavat jopa määrittää sitä, kenen ajatellaan kuuluvan perheeseen. Sijaisperhe on näin ollen ainutlaatuinen perhejärjestely, joka on muihin perheisiin verrattuna joustavampi ja läpinäkyvämpi rajoiltaan, sillä sen toiminta linkittyy yhteiskuntaan. (Twigg & Swan 2007, 58.) Yleensä perheet voivat hallita yksityisyyttä ja sosiaalista vuorovaikutusta perheenjäsenien tarpeiden mukaan, mutta sijaisperhe ei voi sulkea rajojaan vastaavalla tavalla (Höjer 2007, 81–82).

Ryhtyessään sijaisperheeksi, perhe avaa kotinsa sijoitettavan lapsen lisäksi myös esimerkiksi hänen läheisilleen ja lukuisille työntekijöille, kuten sosiaalityöntekijöille, terapeuteille ja psykiatreille (Serbinski & Brown 2017, 1411–1412; Höjer ym. 2013, 7; Höjer 2007, 81–82; Twigg & Swan 2007, 58). Sijaishuoltojärjestelmä olettaa sijaisperheiden tarjoavan perheeseen sijoitetuille lapsille kokemuksia hoivaavasta, niin sanotusta tavallisesta perhe-elämästä samalla, kun se asettaa vaatimuksia, jotka voivat vähentää kodinomaisuuden tuntua. Tästä ristiriidasta toimii esimerkkinä se, miten sijaisperhe on avoin vieraille ihmisille. (Twigg & Swan 2007, 58.) Sijaishuollon julkisen tehtävän suorittaminen edellyttää siis sijaisperheiltä joiltain osin yksityisyyden menettämistä, mutta tätä julkisen tehtävän luonnetta ei usein tunnisteta ja huomioida (Höjer 2007, 82). Kanadalaisten tutkijoiden Twiggin ja Swanin (2007) mukaan sijaisperhe voi vastata edellä kuvattuun haasteeseen ylläpitämällä perheen rajoja ja yhtenäisyyttä, esimerkiksi luomalla aikaa ja paikkoja toiminnoille ja rituaaleille, jotka ovat perheelle ominaisia. He toteavat, että olisi tärkeää, etteivät sijaishuollon vaatimukset estäisi perhettä tuntemasta yhteenkuuluvuutta ja juhlimasta perheenjäsenten tärkeitä hetkiä. (Em. 58–59.)

Sijaishuollon julkiseen tehtävään sisältyy myös salassapitovelvoite, joka koskee perheeseen sijoitetun lapsen sekä hänen perheenjäsentensä suojattua yksityiselämää koskevia tietoja

(Araneva 2018, 194). Salassapitovelvoitteesta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia käsittelevän lain (2000/812) kolmannessa luvussa. Velvoite koostuu kolmesta osasta: asiakirjasalaisuudesta, vaitiolo- ja salassapitovelvollisuudesta ja tietojen hyväksikäyttökiellosta. Yksityiselämään kuuluvien tietojen suojaan suhtaudutaan sijaishuollon aikana korostetun huolellisesti. Muun muassa sijoitetun lapsen psyykkiseen ja fyysiseen terveydentilaan liittyvät tiedot ovat salassa pidettäviä tietoja. Salassa pidettäviä tietoja voi käyttää vain siihen tarkoitukseen, jota varten ne on luovutettu. Esimerkiksi sijaisvanhemmalle salassa pidettävää tietoa annetaan hoito- ja kasvatustehtävän suorittamista varten. (Araneva 2018, 194–200.)

Huomioitavaa on se, että jo pelkästään tieto lapsen sosiaalihuollon asiakkuudesta on salassa pidettävää tietoa. Kuitenkin käytännössä uuden lapsen muutto sijaisperheeseen muutoin kuin raskauden tai adoption kautta paljastaa salassa pidettävän tiedon väkisinkin. Lapsen sosiaalihuollon asiakkuus tulee sijaisperheen lähipiiriin, sukulaisten, naapureiden ja ystävien tietoon väistämättä, joten sijaisvanhemmat voivat kertoa lapsen olevan sijoitettuna perheessä, mutta muuta tietoa esimerkiksi huostaanoton syistä tai lapsen ja hänen läheistensä yksityiselämän suojaan kuuluvista asioista ei saa paljastaa. Salassapitovelvoite ei koske suoraan sijaissisaruksia samalla tavalla kuin julkista hallintotehtävää suorittavia sijaisvanhempia, mutta sijaisvanhempien on korostettava sijaissisaruksille lapsen yksityiselämän suojan merkitystä. (Araneva 2018, 194–200.)

Intiimin ja julkisen lomittumisen lisäksi sijaisperheenä toimiminen tuo mukanaan tunne-elämään liittyviä haasteita, joita ei välttämättä samalla tavalla nouse esiin muissa perheissä. Alun innostuksen jälkeen sijoitus voi aiheuttaa perheenjäsenissä esimerkiksi mustasukkaisuutta, kilpailua, pelkoa, ahdistusta, syyllisyyttä, katkeruutta ja stressiä (Serbinski 2017, 139; Twigg & Swan 2007, 54; Younes & Harp 2007, 30; Poland & Groze 1993, 153–163). Lapsilla mustasukkaisuuden ja katkeruuden tunteet saattavat aiheuttaa syyllisyyttä, mikä tekee tunnekokemuksesta monimutkaisen (Twigg & Swan 2007, 54). Jokainen perheeseen sijoitettu lapsi tuo mukanaan oman taustansa ja sen myötä uusia asenteita ja käyttäytymistapoja, mikä saattaa tuottaa sijaisperheille stressiä. Ahdistusta ja stressiä sijaisperheeseen tuovat myös viranomaiset ja heidän päätöksensä. (Poland & Groze 1993, 153–155).

Yksi merkittävä sijaisperheen jäsenten tunne-elämään vaikuttava muutos koskee tasapainottelua kiintymyksen ja menetysten välillä. Younes ja Harp (2007, 34–35) havaitsivat tutkimuksessaan, että haastavin asia sijaisperheenä toimimisessa on perheeseen sijoitettujen

lasten poismuuttaminen, sillä se aiheuttaa menetyksen ja surun kokemuksia koko perheelle. Sijoitettujen lasten menetys tuntuu pahalta, sillä heistä on tullut perheenjäseniä (Younes & Harp 2007, 34–35). Suojellakseen itseään surulta ja emotionaaliselta kivulta perheenjäsenet saattavat miettiä, kuinka paljon he voivat kiintyä sijoitettuihin lapsiin. Sijaishuolto on luonteeltaan toistaiseksi voimassa olevaa, joten edellä kuvattu kuormitus, ahdistus ja stressi saattavat olla läsnä koko sijoituksen ajan. (Poland & Groze 1993, 154.) Sijaishuollon toistaiseksi voimassa oleva luonne asettaa perheen ristiriitaiseen tilanteeseen: sijaisperheen odotetaan hoitavan sijoitettua lasta perheenjäsenenä, vaikka ei tiedetä, kuinka kauan lapsi pysyy perheessä (Twigg & Swan 2007, 52). Sijaisperheelle suunnattu tuki ja ohjaus voivat lievittää perheenjäsenten kokemaa stressiä sekä tarjota mahdollisuuden mukautua tilanteisiin ja purkaa niiden myötä ilmenneitä tunteita (Poland & Groze 1993, 163).

Sijaishuoltoa käsittelevää tutkimusta on kritisoitu siitä, ettei tutkimuksessa ole kiinnitetty huomiota sijaisperheeseen systeeminä, vaikka perhehoito onkin asetettu ensisijaiseksi sijaishuoltopaikaksi lapsille (Sutton & Stack 2013, 610; Twigg & Swan 2007, 49; Twigg 1994, 301). Kanadalainen Robert Twigg (1994) on tutkinut väitöskirjassaan sijaishuoltoa, ja hänen mukaansa monet sijaishuoltojärjestelmän ongelmat ovat peräisin tästä ymmärryksen ja tiedon puutteesta, jota ilmenee järjestelmän eri tasoilla. Parempi ymmärrys sijaisperheen dynamiikasta lisäisi hänen mukaansa sijaishuollon työntekijöiden varmuutta sijoitusten tekemiseen sen sijaan, että sijoitukset perustuvat työntekijöiden toiveisiin siitä, että yhtäältä lapsi hyötyy sijoituksesta ja toisaalta sijaisperheen jäsenet eivät kärsi siitä. (Em. 301.) Sosiaalityöntekijöiden keskittyessä sijaishuoltopaikkojen etsimiseen ja järjestämiseen, sijaisperheiden tarpeet saattavat unohtua tai jäädä vähemmälle huomiolle (Williams 2017, 1405).

Yksi tärkeä huomio sijaisperheitä käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa onkin se, että koko perhe osallistuu sijaishuoltoon, eivät vain perheen vanhemmat. Lasten osallisuutta sijaishuollon toteuttamiseen ei tule unohtaa tai kyseenalaistaa. (Martin 1993, 20.) Lisäksi kanadalaiset tutkijat Serbinski ja Shlonsky (2014) huomauttavat, ettei tule kiinnittää huomiota pelkästään lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin, vaan myös muut suhteet tulisi nähdä merkityksellisinä. Erilaisten perhesuhteiden jatkuvuutta voisi tukea sijoituksen päättymisen jälkeenkin, jos osapuolet niin toivovat. Tutkijat kirjoittavat, että vuorovaikutus sijaishuollon eri osapuolten välillä vaikuttaa todennäköisesti sijaishuollon laatuun. (Em. 101, 112.) Tarpeeseen tutkia lisää sijaisperheitä systeemeinä sisältyy myös tarve tutkia tarkemmin sisaruutta

sijaishuoltokontekstissa (Wojciak 2017, 1283; Jones 2016, 324–326 Serbinski & Shlonsky 2014, 111).

3. Sijaissisaruus

Sijaisvanhempien lapsista käytetään useita käsitteitä, kuten biologiset lapset, adoptoidut lapset, syntymälapset, perhehoitajien lapset, lapset, jotka osallistuvat sijaishuoltoon ja sijaishuollon näkymättömät lapset. Useissa tutkimuksissa perheen biologiset ja adoptoidut lapset sisällytetään samaan kategoriaan. (Serbinski & Shlonsky 2014, 101.) Tutkimuksissa saatetaan myös sulkea sijais- ja adoptiosisaruus pois sisaruuden määrittelystä (Jones 2016, 326). Suomessa sijaissisarus-käsitteellä voidaan tarkoittaa sekä sijaisvanhempien biologisia tai adoptoituja lapsia että perheeseen sijoitettuja lapsia. Laissa ei tunneta käsitettä sijaissisarus, vaan sijaissisaruksiin viitataan ainoastaan ”muina perheenjäseninä”, kun määritellään millaiset olosuhteet perheessä täytyy olla, jotta se voi toimia sijaisperheenä (Perhehoitolaki 2015/263 § 5).

Tässä tutkimuksessa käytän sijaissisarus-käsitettä kuvaamaan sijaisvanhempien biologisia lapsia. En itse lähtökohtaisesti määrittele perhesuhteiden rakentuvan ainoastaan biologisten siteiden perusteella, mutta tämän kategorisoinnin avulla pystyn nostamaan esiin sijaisvanhempien biologisten lasten kokemuksia ja niitä käsitteleviä tutkimuksia. Perheeseen sijoitetuista lapsista kirjoittaessani tarkoitan sijaishuollossa asuvia tai asuneita lapsia ja nuoria. Täyttäessään 18 vuotta perheeseen sijoitetuilla lapsilla on mahdollisuus saada lastensuojelun jälkihuoltoa ja jatkaa asumista sijaisperheen luona. Lisäksi sijaishuollon aikana luodut suhteet saattavat hyvin jatkua sijaishuollon päätyttyäkin. Aineistossani sijaissisarukset kuvailevat suhteitaan eri perheenjäseniin myös aikuisuudessa lapsuuden retrospektion lisäksi. Perheeseen sijoitettu lapsi -käsite kattaa siis tässä tutkimuksessa lapsuutta laajemminkin kuvaukset sijaishuollossa asuvista ja asuneista henkilöistä sekä sijoituksen kautta muodostuneista suhteista ja ilmiöistä.

3.1 Sijaissisarusten näkyvyys tutkimuksessa ja sijaishuollon käytänteissä

Sijaissisarusten kuuleminen sekä tutkimuksessa että lastensuojelun perhehoidon ammatillisessa kontekstissa on tärkeää, sillä heillä on paljon arvokasta kokemustietoa sijaisperheiden arjesta. Tähän asti sijaissisarukset ovat olleet heikosti edustettuina ja kuultuina näissä keskusteluissa. Myös sijaissisarouden käsitteen kompleksisuus osoittaa, että aihetta ei ole tutkittu riittävästi. Sijaishuoltoon ja perhehoitoon liittyvää tutkimusta on olemassa suhteellisen paljon, mutta sijaissisaruus on jäänyt varjoon lastensuojelun tutkimuskentällä. (Serbinski & Brown 2017, 1411; Jones 2016, 324–326; Serbinski & Shlonsky 2014, 101; Sutton & Stack 2013, 596–599;

Twigg & Swan 2007, 49; Younes & Harp 2007, 25; Spears & Cross 2003, 38.) Tutkimus on keskittynyt sijoitettuihin lapsiin ja sijaisvanhempiin (Serbinski & Shlonsky 2014, 101–102).

Sijaissisarukset ovat kuitenkin kiinteästi yhteydessä sijaishuoltojärjestelmään (Sutton & Stack 2013, 599; Younes & Harp 2007, 25), joten tietoa tästä ryhmästä olisi hyvä saada lisää (Serbinski & Shlonsky 2014, 112). Tutkimuksen tulisi myös antaa ääni sellaisille ihmisille, joiden kokemukset jäisivät muutoin kuulematta (Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2011, 12). Perhetutkimuksessa tämä tarkoittaa Pösön (2008, 95) mukaan perheiden tarkastelua niiden moninaisuuden kautta, jolloin eri osapuolilla, kuten sisaruksilla, on mahdollisuus tuoda omia kokemuksiaan ja mielipiteitään esiin. Pösö kirjoittaa myös lastensuojelun kokemustiedon merkityksestä ja huomauttaa, että kokemustiedon ohittaminen tuottaa yksipuolista ja kapeaa tietoa palvelujärjestelmästä. Hänen mukaansa kokemustiedon kuuleminen on lastensuojelun ammattilaisten ja tutkijoiden tehtävä, eikä tietämisen tarve lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista häviä koskaan. (Pösö 2016, 9; Pösö 2007, 68–70.)

Suomessa sijaissisaruuuteen liittyen on tehty useampia opinnäytetöitä (esim. Kettukuja 2018; Laine 2018; Jahnukainen 2015; Riihiaho & Saari 2015; Ukkola & Rantanen 2015; Kerola 2010). Opinnäytteissä on tarkasteltu muun muassa sijaissisarusten kokemuksia omasta lapsuudesta, heidän suhtautumista sijaisperheenä toimimiseen sekä osallisuuden kokemuksia sijoitusprosessissa ja sijaisperheessä. Lisäksi on tutkittu sijaisperheiden tarpeita koko perheen näkökulmasta ja sijaissisarusten vertaistapaamista PRIDE-valmennuksen yhteydessä. Oma pro gradu -tutkimukseni tuo kuitenkin tähän aihepiiriin uutta tietoa erityisesti siitä, miten sijaissisarukset kokevat sijaissisaruiden ja sijaisperheenä toimimisen vaikuttavan erilaisiin perhettä koskettaviin vuorovaikutussuhteisiin.

Tutkimuksen lisäksi sijaissisarusten ääni ja oikeudet eivät riittävästi kuuluiksi ja huomioituiksi myöskään lastensuojelutyössä (Williams 2017, 1403; Younes & Harp 2007, 25; Watson & Jones 2002, 54). Sijaishuollossa on jatkuva tarve sijaisperheille. Tutkijat painottavatkin, että yksi keino vaikuttaa positiivisesti vanhempien päätökseen ryhtyä ja pysyä sijaisperheenä on panostaa siihen, että myös sijaissisarusten kokemuksiin ja hyvinvointiin kiinnitetään huomiota (Twigg & Swan 2007, 49; Twigg 1994, 297; Poland & Groze 1993, 155). Kalland ja Sinkkonen (2001, 522–523) ovat tutkineet Suomessa pitkäaikaisten sijoitusten päättymistä, ja heidän tulostensa mukaan tilastollisesti tarkasteltuna se, että sijaisvanhemmilla on omia lapsia, on riskitekijä sijoitusten päättymiselle. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on nostettu esiin sijaissisarusten rooli sijoituksen onnistumisten tai epäonnistumisten kannalta

(Sutton & Stack 2013, 610; Thompson & McPherson 2011, 49; Younes & Harp 2007, 31; Spears ja Cross 2003, 38; Martin 1993, 15). Esimerkiksi haasteet sijaisperheen sisarussuhteissa, voivat vaikuttaa sijoitusten päättymiseen (Thompson & McPherson 2011, 57). Erityisesti kriisin tai haasteiden ilmaantuessa sijaisperheessä, sosiaalityöntekijöiden on tärkeää huomioida sijaissisarusten vaikutus sijoitukseen, mikäli halutaan varmistaa sijoituksen pysyvyys (Serbinski & Brown 2017, 1413; Thompson & McPherson 2011, 57).

Kansainvälisessä tutkimuksessa havaitut haasteet sijaissisarusten huomiointiin liittyen ovat nähtävillä myös Suomessa. Haasteisiin on kuitenkin lähdetty kiinnittämään huomiota. Sijaissisarusten merkitystä sijaisperhetoiminnassa on ryhdytty nostamaan vahvemmin esiin muun muassa sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitsevien ennakkovalmennuksessa. Lisäksi Perhehoitoliiton Meidän sakki -hanke on pyrkinyt korostamaan sisarussuhteiden vahvistamisen ja koko sijaisperheen huomioimisen merkitystä perhehoidossa (Perhehoitoliitto 2021c). Viimeisimpänä muutoksena on tapahtunut se, että Suomeen on perustettu sijaissisarusten vertais- ja vaikuttamisyhdistys Näkyvät ry, jonka tarkoituksena on tuottaa toimintaa, jolla vahvistetaan sijaissisarusten oikeuksia ja osallisuutta (Näkyvät 2021).

Sijaissisarusten rooli ei ole aina selvä, mutta tutkimusten kautta tiedetään, että sijaissisaruksen roolissa toimiminen ja perheeseen sijoitettujen lasten kanssa kasvaminen vaikuttaa sijaissisarusten elämään lapsuuden jälkeenkin (Serbinski 2017, 131; Spears & Cross 2003, 38.) On tärkeää, että tästä roolista neuvotellaan sijaissisarusten ja heidän perheidensä kanssa (Spears & Cross 2003, 38). Sijaissisarukset ovat samanaikaisesti sekä vertaisia perheeseen sijoitetuille lapsille että osaltaan heidän hoivaajiaan, jolloin sijaissisaruksiin kohdistuu erityisiä odotuksia (Martin 1993, 15, 21). Tutkimusten mukaan sijaissisarukset kokevat, että heidän oletetaan esimerkiksi jakavan fyysisiä, materiaalisia ja emotionaalisia resursseja, mukautuvan haasteita sijaishuoltoon, toimivan roolimalleina perheeseen sijoitetuille lapsille sekä olevan poissa työntekijöiden tapaamisista. Lisäksi vanhemmat saattavat kohdistaa tiukempia sääntöjä sijaissisaruksille verrattuna perheeseen sijoitettuihin lapsiin. Joissakin tapauksissa rooliodotukset saattavat estää sijaissisaruksia tai sijaisvanhempia kertomasta sijoitukseen liittyvistä haasteista työntekijöille tai tulemasta kuulluiksi kokemustensa kanssa. Tutkijat tuovatkin esiin, että sijaisvanhempia olisi hyvä muistuttaa siitä, että he olisivat avoimia sijaissisarusten tarpeille sen sijaan, että he olettavat sijaissisarusten olevan tyytyväisiä tehtyihin päätöksiin ja tilanteisiin. (Williams 2017, 1404–1408; Younes & Harp 2007, 33; Twigg 1994, 309.)

Hoiva- ja vertaisroolin lisäksi sijaissisarusten roolin erityisyyttä kuvaa se, etteivät sijaissisarukset ole lastensuojelun asiakkaita, eivätkä myöskään vanhempiensa tapaan vapaaehtoisesti mukana sijaishuollossa. Lastensuojelun toimintaperiaatteet ja resurssit eivät tue sosiaalityöntekijöiden työskentelyä sijaissisarusten kanssa. (Serbinski & Brown 2017, 1421.) Sijaissisarusten huomiointi on kuitenkin mahdollista toteuttaa myös vähemmällä resursseilla ja pienemmällä asioilla, kuten tietämällä heidän nimensä ja ottamalla vähänkin aikaa heidän kanssaan keskusteluun (Williams 2017, 1407–1408). Sijaissisarukset tiedostavat, etteivät ole päävastuussa perheessä tapahtuvasta sijaishuollosta ja hoivasta, mutta he toivovat, että ammattilaiset tunnistaisivat ja huomioisivat sijaissisarusten roolin kompleksisuuden ja siitä nousevat tarpeet sekä näkemykset. (Williams 2017, 1403; Höjer ym. 2013, 6; Twigg & Swan 2007, 57.)

Sijaissisarukset itse liittävät rooliinsa muun muassa sellaisia käsitteitä kuin empatia, ylpeys, tiimipelaaminen, panostus, osallisuus, kiintymys, aktiivisuus ja huolenpito. Sijaissisarukset auttavat paljon vanhempiaan, sisaruksiaan ja perheeseen sijoitettuja lapsia sekä konkreettisella että emotionaalisisella tasolla, kuten toimimalla lastenhoitajana tai puolestapuhujana. He kokevat olevansa aktiivisia jäseniä perheessä ja sijaishuoltoprosessissa, mutta heidän rooliaan ei aina tunnisteta sijaishuollossa. (Williams 2017, 1401–1408; Sutton & Stack 2013, 602–606.) Tutkimuskirjallisuudessa toistuu ymmärrys siitä, että sijaisperheenä toimiminen vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin ja että sijaishuoltoon osallistuu koko perhe (Watson & Jones 2002, 50; Martin 1993, 17). Isobritannialaisten Watsonin ja Jonesin (2002, 53) tutkimuksessa sijaissisarusten antamat neuvot tuleville sijaissisaruksille tai sijaisvanhemmille käsitteivät pitkälti tarvetta siihen, että koko perhe kiinnittyisi osaksi sijaishuoltoa alusta alkaen. Tutkijat pitävät tärkeänä sijaissisarusten roolin tunnistamista ja heidän sijaishuoltoon antamansa panoksensa arvostamista (Williams 2017, 1394, 1408; Sutton & Stack 2013, 596, 610; Höjer 2007, 73; Spears & Cross 2003, 38, 45). Seuraavaksi kuvaan tarkemmin, millaisia vaikutuksia sijaisperheenä toimimisella on aiempien tutkimusten mukaan sijaissisaruksiin.

3.2 Muutokset sijaissisaruksissa sijaisperhetoiminnan myötä

Sijaishuoltoon liittyvät elämänmuutokset voivat olla hyvinkin huomattavia sijaissisaruksille. Sijaissisarukset ovat itse tietoisia siitä, että sijaisperheenä toimiminen on vaativaa (Höjer 2007, 78–82). Heidän mukaansa sijaissisaruteen sisältyy positiivisia, negatiivisia, neutraaleja ja ristiriitaisia kokemuksia (Serbinski & Brown 2017, 1412; Höjer ym. 2013, 5; Höjer 2007, 76; Watson & Jones 2002, 53; Poland & Groze 1993, 161). Negatiiviset tai ristiriitaisetkaan

kokemukset eivät välttämättä tarkoita sitä, että sijaissisarukset katuisivat sijaisperheeksi ryhtymistä (Spears & Cross 2003, 43). Sijaissisarukset ovat yksilöitä, joten he kokevat sijaisperheenä toimimisen omalla yksilöllisellä tavallaan (Höjer ym. 2013, 5). Sijaishuoltoon liittyy paljon uusia kokemuksia, mikä voi paikoitellen olla hämmentävää sijaissisaruksille (Serbinski 2017, 143). Sijaishuollon vaikutukset näyttäisivät kasaantuvan tiettyihin hetkiin, kuten perheen päätökseen ryhtyä sijaisperheeksi, lapsen sijoitukseen perheeseen, roolien muuttumiseen, haasteisiin reagointiin sekä sijoituksen päättymiseen (Serbinski & Shlonsky 2014, 111). Osa sijaissisaruksista ei osaa sanoa, millaisia muutoksia he ovat kohdanneet, sillä sijoitetut lapset ovat olleet aina läsnä heidän elämässään (Höjer 2007, 76).

Muutokset sijaissisarusten persoonallisessa käytöksessä liittyvät tutkimusten perusteella usein empatiaan ja altruismiin. Nämä piirteet näkyvät käyttäytymisessä ja puheessa erityisesti biologisia sisaruksia ja perheeseen sijoitettuja lapsia kohtaan. (Williams 2017, 1404; Sutton & Stack 2013, 603–604; Höjer 2007, 76; Younes & Harp 2007, 31; Martin 1993, 21.) Younesin ja Harpin (2007) mukaan sijaisvanhemmat ja sijaissisarukset ovat havainneet, että sijaisperheenä toimimisen myötä sijaissisaruksista on tullut esimerkiksi sosiaalisempia, huolehtivaisempia, uteliaampia, rakastavampia, avuliaampia ja vastuullisempia. Toisaalta perheen osallistuminen sijaishuoltoon on saattanut tarkoittaa sitä, että sijaissisaruksista on tullut hiljaisempia, vetäytyvämpiä, vihaisempia, stressaantuneempia, mustasukkaisempia, itsekkäämpiä, katkerampia, äkkipikaisempia, huomionhakuisempia, villimpiä tai itsepäisempiä. Sijaissisarukset ovat myös oppineet uusia käyttäytymistapoja perheeseen sijoitetuilta lapsilta. (Em. 31–32.)

Sijaissisaruus saattaa nostaa esiin suojelevan olemuksen vanhempia kohtaan, mikä näyttäytyy esimerkiksi tilanteissa, joissa sijaissisarukset havaitsee huonoa käytöstä tai aggressiivisuutta vanhempiaan kohtaan. Tai se saattaa näyttäytyä huolena siitä, saavatko vanhemmat tarpeeksi tukea tai vapaa-aikaa. Vanhempien tunteiden ja hyvinvoinnin laittaminen omiensa edelle vaikuttaisi olevan melko automaattista sijaissisaruksilla. (Sutton & Stack 2013, 604.) Twigg ja Swan (2007, 56) kirjoittavat tutkimuksen osoittavan, että sijaissisarusten emotionaalinen kypsyminen tapahtuu melko nopeasti. Yksi esimerkki sijaissisarouden myötä ilmenevästä emotionaalisesta kypsydestä on mentalisointikyvyn kasvu eli se, miten sijaissisarukset esimerkiksi pohtivat selityksiä sijoitettujen lasten ei-toivotulle käytökselle poistaakseen siihen liittyvää syyllisyyttä (Sutton & Stack 2013, 603). Myös isobritannialaisen tutkijan Martinin (1993, 15, 21) mukaan sijaissisaruteen liittyy varhaista aikuistumista. Younesin ja Harpin

(2007) tutkimuksessa ilmeni, että sijaissisarukset ovat oppineet sijaissisaruiden kautta elämän monimutkaisuudesta ja että heistä on tullut omien kokemustensa mukaan parempia ihmisiä sijaissisaruiden myötä. Lisäksi sijaissisaruus on vaikuttanut siihen, että sijaissisarukset kokevat tullessa tuotteliaammiksi ja itsenäisemmiksi. (Younes & Harp 2007, 33, 37.)

Sijaissisarusten kokemuksia tutkittaessa on huomattu, että osa sijaissisaruksista näkee potentiaalisena sen, että he toimisivat itse sijaisvanhempina tai työskentelisivät hoiva-ammattissa tulevaisuudessa (Sutton & Stack 2013, 605; Twigg & Swan 2007, 50; Spears & Cross 2003, 43; Watson & Jones 2002, 53). Esimerkiksi Spearsin ja Crossin (2003) haastattelututkimuksessa nousi esiin tämä teema. Osa sijaissisaruksista mainitsi, että he ryhtyisivät sijaisperheeksi vasta omien lastensa ollessa iältään vanhempia, jolloin huomion jakaminen lasten kesken ei muodostuisi yhtä isoksi haasteeksi. Ymmärrettävästi osa sijaissisaruksista ei vielä tutkimushetkellä ollut ajatellut asiaa tai muodostanut mielipidettä siitä. Ne sijaissisarukset, jotka sanoivat, etteivät ryhdy tulevaisuudessa sijaisvanhemmiksi, kertoivat syiksi esimerkiksi oman soveltumattomuuden, muut urahaaveet tai sen, ettei itse ylipäättään halua lapsia. Omassa lapsuudessa koetut ja nähdyt haasteet, kuten huoli omista vanhemmista, vanhempien stressi tai perheessä ilmenneet riidat, olivat myös tekijöitä kielteisen päätöksen taustalla. (Em. 43.) Watsonin ja Jonesin (2002, 53) tutkimuksessa sijaissisarukset kertoivat, että päätökseen vaikutti pettymys sosiaalityöntekijöiden rooliin tai toimintaan oman perheen kohdalla.

3.3 Tiedon ja osallisuuden merkitys sijaissisaruksille

Sijaissisarukset kokevat, että heidän on tärkeää saada tietoa sijaishuolto prosessin eri vaiheissa. Sijaisperheiksi aikovat tarvitsevat tietoa siitä, mitä sijaishuolto ja sijaisperheenä toimiminen tarkoittavat, ja miten se vaikuttaa heidän elämäänsä, ennen kuin he tekevät päätöksensä sijaisperheeksi ryhtymisestä. (Serbinski & Shlonsky 2014, 110; Spears & Cross 2003, 43; Watson & Jones 2002, 54; Poland & Groze 1993, 161.) Myös Höjer ja kollegat (2013) korostavat tutkimuksessaan tiedon merkitystä. Heidän mukaansa tiedon lähteenä voi olla esimerkiksi vertaisryhmä, sosiaalityöntekijä tai sijaisvanhempi. Tiedon saaminen on tärkeää myös myöhemmin sijaishuollon aikana ja sen päättyessä. Jotta sijaissisarukset ja sijaisvanhemmat voivat ymmärtää ja mukautua sijoitukseen, heidän tulee tietää perheeseen sijoitetuista lapsista tarkemmin. Sijaissisarusten saaman tiedon määrä yksittäisestä perheeseen sijoitettavasta lapsesta vaihtelee paljon sijaisperheiden välillä. Tieto lisää sijaissisarusten tuntemusta osallisuudesta ja kyvykkyydestä prosessiin. (Em. 5–9.) Relevantin tiedon saaminen

tukee myös vuorovaikutussuhteiden kehittymisessä. Tietoa voi toisaalta tulla liikaa tai sitä voi olla hankala käsitellä, jos sijaissisarukset tulkitsee tiedon lisäävän vastuuta tai hän joutuu kohtaamaan tietoa kaltoinkohtelusta. Tutkijoiden mukaan sosiaalityöntekijöiden ja sijaisvanhempien olisi hyvä kuulla sijaissisaruksia ja miettiä, millaista tietoa ja tukea he kaipaavat. (Höjer ym. 2013 5–9.)

Yksi haaste tiedon välittämisessä sijaissisaruksille liittyy salassapitovelvollisuuteen, minkä sijaissisarukset tunnustavat myös itse. Tiedon epäminen salassapitoon tai sijaissisaruksen suojeluun vedoten saattaa kuitenkin tuottaa ylimääräistä hankaluutta sijaisperheille esimerkiksi tilanteissa, joissa sijaissisarukset kuulee fyysisestä tai seksuaalisesta väkivallasta sijoitetulta lapselta itseltään eikä turvallisilta aikuisilta. Sijoitettu lapsi saattaa luottaa aikuisia enemmän sijaissisaruksiinsa, jolloin hän ehkä helpommin ottaa arkaluontoiset asiat esille heidän kanssaan. Tällöin sijaissisarukset joutuvat miettimään, jakavatko he tiedon aikuisille, tai miten he käsittelevät tietoa ja sen aiheuttamia tunteita. Avoin keskustelu sijaisvanhempien ja sijaissisarusten välillä saattaisi ennaltaehkäistä tällaisten tilanteiden syntymistä ja lisätä turvallisuutta. (Williams 2017, 1402; Martin 1993, 18.)

Tiedon jakamisen suhde salassapitovelvollisuuteen on kiinnostavaa, sillä sijaissisarukset tietävät joka tapauksessa paljon asioita perheeseen sijoitetuista lapsista ja heidän läheisistään, koska he elävät omaa arkeaan sijaishuollon keskellä. Sijaissisaruksille ei ole kuitenkaan aina selvää, miten he voivat jakaa saamiaan tietoja, tai mitä heillä on ylipäätään oikeus tietää tai kysyä sijaishuoltoon liittyen. (Williams 2017, 1403–1404; Höjer ym. 2013, 14.) Jos sijaissisaruksilla olisi mahdollisuus osallistua sosiaalityöntekijöiden tapaamisiin esimerkiksi osaksi aikaa, he voisivat jakaa ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tietojaan kuulematta kaikkea salassa pidettävää tietoa (Serbinski & Brown 2017, 1414; Williams 2017, 1402; Twigg & Swan 2007, 58).

Tiedon saamisen ohella on tärkeää, että sijaissisarukset pääsevät osallistumaan valmennusprosessiin vanhempien lisäksi (Younes & Harp 2007, 37; Watson & Jones 2002, 49, 54; Martin 1993, 17; Poland & Groze 1993, 162). Spearsin ja Crossin (2003, 40) mukaan huomattava osa sijaissisaruksista kokee, että he olisivat kaivanneet enemmän valmistautumista sijaissisaruteen. Ikätason huomioiden sijaissisarukset voivat valmistautua sijoitukseen esimerkiksi kirjallisuuden, koulutuksen tai vertaisryhmän avulla (Watson & Jones 2002, 54; Poland & Groze 1993, 161–163). Suomessa kunnat, palveluntarjoajat ja kolmannen sektorin toimijat järjestävät vaihtelevasti sijais- ja adoptiovanhempien ennakkovalmennusten

yhteydessä lasten ja nuorten ryhmiä tai sijaishuollon aikana tarjottavia vertaisryhmiä tai -tapaamisia. Lisäksi on olemassa muutamia sijaissisaruuoppaita ja satukirjoja, joiden avulla sijaissisarukset voivat käsitellä sijaissisaruuutta ja sijaisperheeksi ryhtymistä.

Sijaissisarusten osallistuminen ennakoivalliseen vähentää sijaisvanhempien velvollisuutta jakaa tietoa, kun aihe on heille itselleenkin vielä osittain epäselvä. Samalla sijaissisarukset saavat mahdollisuuden kysyä heitä mietityttäviä kysymyksiä turvallisessa ympäristössä ja he saavat tärkeitä osallisuuden kokemuksia. (Poland & Groze 1993, 163.) Watson ja Jones (2002, 53) huomasivat tutkimuksessaan, että vain vertaistukiryhmään osallistuneet sijaissisarukset kokivat perhehoidon työntekijöiden ottavan heidän näkemyksensä ja tunteensa huomioon. Kuten aiemmin nousi esiin, sijaishuollon työntekijät tapaavat ja arvioivat sijaisperheen jäsenet ennen sijoitusta (Höjer ym. 2013, 7). Useassa tutkimuksessa on todettu, että yksi tai kaksi tapaamista työntekijän kanssa ei riitä selvittämään sijaissisarusten mielipiteitä, vaan heidät tulisi ottaa intensiivisemmin mukaan valmennusprosessiin (Thompson & McPherson 2011, 57; Martin 1993, 17; Poland & Groze 1993, 162). Suomessa perhehoitolaki vaatii, että ennen perheeseen sijoitusta on selvitettävä sijaisperheen muiden perheenjäsenten hyväksyntä ja kiinnitettävä huomiota sijaisperheen perhesuhteisiin (Perhehoitolaki 2015/263 § 5). Tämän pykälän toteutumisesta käytännössä ei ole saatavilla riittävästi tietoa. Voi olla, että sijaissisarusten mielipidettä ei todellisuudessa selvitetä aina riittävällä tavalla.

3.4 Sijaishuollon myötä kohdatut haasteet ja niiden käsittely

Yksi sijaissisaruuuden myötä kohdattu haaste liittyy sosiaalityöntekijöiden rooliin. Sijaissisaruksille sosiaalityöntekijät näyttäytyvät usein etäisiltä, ja he toivoisivatkin tiiviimpää yhteyttä sosiaalityöntekijöiden kanssa (Serbinski & Brown 2017, 1413; Williams 2017, 1397–1401; Serbinski & Shlonsky 2014, 112; Twigg & Swan 2007, 57). Osa sosiaalityöntekijöistä erottuu edukseen esimerkiksi tervehtiessään sijaissisaruksia, kysymällä heidän kuulumisiaan, olemalla kiinnostuneita heistä, näyttäytymällä luotettavilta ja johdonmukaisilta tai olemalla tavoitettavissa (Serbinski & Brown 2017, 1418–1419; Williams 2017, 1401–1402).

Sijaissisarusten ja sosiaalityöntekijöiden välisen vuorovaikutussuhteen rakentuminen vie luonnollisesti aikaa (Serbinski & Brown 2017, 1413). Lisäksi vuorovaikutusta saattaa haastaa sosiaalityön rakenteet, käytännöt ja resurssit. Irlantilaisessa tutkimuksessa sijaissisarukset kertoivat ymmärtävänsä sosiaalityöntekijöiden työmäärän olevan keskeisenä syynä siihen, ettei

huomiota kohdistu sijaissisaruksiin. Sijaissisarukset pohtivat myös, että heidän osallistumistansa sosiaalityöntekijöiden tapaamisiin saattaa estää aikaisemmin kuvatun salassapitovelvollisuuden lisäksi sosiaalityöntekijöiden joustavuuden ja avoimuuden puute. Sijaissisarusten pyyntö osallistua tapaamiseen voi tulla tavallisten käytäntöjen ulkopuolelta, mikä voi vaikuttaa sijaissisarusten näkemyksen mukaan osaltaan siihen, etteivät työntekijät osaa suhtautua pyyntöön. (Williams 2017, 1403–1404.)

Rabb (2008) kirjoittaa siitä, miten sosiaalityön vertikaalinen asiantuntijuus voi vaikuttaa työntekijöiden kykyyn ymmärtää asiakkaan monimutkaista todellisuutta. Vaihtoehtoisten toimintatapojen käyttöönottoa saattaa tällöin haastaa se, ettei omaa toimintaa aseteta alttiiksi avoimelle arvioinnille. Lisäksi sosiaalityön byrokraattinen organisaatorakenne on Rabbin mukaan hankalasti muutettavissa eikä resursointi tue muuta kuin perustyön vaatimusten toteuttamista, johon siihenkin resurssit ovat vähäiset. Rabb toivookin, että rakenteellisten ratkaisujen rinnalla sosiaalityön kyky aitoon dialogiin kehittyisi, ja työntekijät omaksuisivat horisontaalista asiantuntijuutta, joka mahdollistaa oman asiantuntijuuden ulkopuolelta tulevan tiedon tarkastelun. (Em. 159, 162–164.)

Sosiaalityöntekijöiden etäisyyden lisäksi haasteita sijaissisaruksille voi tuottaa jakaminen, joka on keskeinen teema sijaissisarudessa. Sijaissisarukset jakavat oman tilansa, aikansa, perheensä, kotinsa ja tavaransa perheeseen sijoitettujen lasten kanssa samalla tavalla kuin biologisten sisarusten kanssa (Thompson & McPherson 2011, 55; Younes & Harp 2007, 30; Martin 1993, 18). Jakaminen voi muodostua haasteeksi sijaissisaruksille, vaikka osa kokisi jakamisen positiivisena (Watson & Jones 2002, 49–53). Kuten aiemmin on noussut esiin, etenkin vanhempien ajan ja huomion jakaminen näyttäisi tuottavan sijaissisaruksille negatiivisia tunteita sijaisperheenä toimimiseen liittyen. Sijaishuollon aikana sijaissisarusten ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen saattaa jäädä helposti vähemmän aikaa ja vanhemmat ovat vähemmän saatavilla. (Höjer 2007, 78; Younes & Harp 2007, 32–33; Spears & Cross 2003, 42.)

Ruotsalaisessa tutkimuksessa Höjer (2007, 78) kirjoittaa, että sijaissisarukset tietävät sijaishuollon onnistumisen olevan tärkeää vanhemmilleen, joten he antavat vanhempien huomion keskittyä perheeseen sijoitettuihin lapsiin. Joskus sijaissisarukset ovat huomanneet vanhempien olevan niin kiinnittyneitä sijaishuoltoon, etteivät vanhemmat huomaa tai kuuntele sijaissisaruksia. Tällöin sijaissisarukset ovat vältäneet omien huolien jakamista vanhempien kanssa, jotteivat he kuormita vanhempia. (Höjer 2007, 78; Höjer ym. 2013, 5.) Tutkimusten

mukaan sijaisvanhempien on hyvä järjestää ja viettää aikaa sijaissisarusten kanssa, jotteivät he koe oloaan ulkopuoliseksi ja jotta heidän on helpompi mukautua sijoituksen mukanaan tuomiin muutoksiin. Tämä on syytä tehdä sensitiivisesti, tasapainotellen ja kilpailuasetelmaa välttäen myös perheeseen sijoitettujen lasten näkökulmasta. (Höjer ym. 2013, 6; Twigg 1994, 307; Poland & Groze 1993, 161.)

Sijaisperheen perhesuhteisiin haasteita voi tuoda myös esimerkiksi sijoitettujen lasten aikaisemmat vuorovaikutuskokemukset ja sijaishuollon väliaikainen luonne (Höjer 2007, 76; Twigg 1994, 303). Sijaishuolto voi luoda etäisyyttä perheenjäsenten välille tai muuttaa perheen rakennetta ja käytäntöjä, kuten perheen välistä huumoria tai sääntöjä (Younes & Harp 2007, 33–37; Twigg 1994, 307–308). Sijaissisarukset saattavatkin kokea paikkansa perheessä uhatuksi tai kasvavansa tavallisesta poikkeavasta perheessä (Twigg 1994, 308). Perhesuhteiden lisäksi sijaisperheenä toimiminen saattaa tuoda mukanaan muutoksia myös vertaissuhteisiin. Kavereiden vierailu sijaisperheen kodissa on saattanut vähentyä tai kyläilyyn on saattanut liittyä haasteita sijoitettuihin lapsiin kohdistuneiden ennakkoluulojen takia (Younes & Harp 2007, 32; Spears & Cross 2003, 43). Esimerkiksi joskus, kun kaverit ovat ajatelleet sijaisvanhempien toimivan perhehoitajina vain rahan takia, ovat he saattaneet katkaista suhteensa sijaissisaruksiin kokonaan (Spears & Cross 2003, 43). Sijaisperheenä toimiminen herättää kiinnostusta muissa lapsissa ja toisaalta se voi tuoda erilaisuuden kokemuksia sijaissisaruksille (Martin 1993, 19).

Serbinski (2017) havaitsi tutkimuksessaan, että sijaisperheenä toimimisen johdosta sijaissisarukset muodostivat vuorovaikutuskeeman, joka aktivoitui myös sijaishuollon ulkopuolisissa suhteissa. Sijaishuollon tilapäisen luonteen takia sijaissisarukset kokevat monia sisaruussuhteita ja myös yllättäviä menetyksiä, mikä saattaa luoda varovaisuutta ja haasteita tuleviin ihmissuhteisiin ja niiden rakentamiseen. Sijaissisarukset kertoivat suojelevansa itseään välttämällä liian syvää kiintymystä tai emotionaalista läheisyyttä perheeseen sijoitettuihin lapsiin, ystäviin tai seurustelukumppaneihin. He kokivat, että ihmiset tulevat ja lähtevät elämästä ennakoimattomasti, sillä niin oli tapahtunut monesti perheeseen sijoitettujen lasten kohdalla. Mahdollisuus yhteydenpitoon sijoituksen päättymisen jälkeen oli heidän kokemustensa mukaan harvinaista. (Em. 131–145.)

Sijaisperheenä toimimiseen liittyy myös vuorovaikutus perheeseen sijoitettujen lasten läheisten kanssa. Höjerin (2007, 79–80) tutkimuksessa sijaissisarukset kertoivat haasteista sijoitettujen lasten syntymävanhempien tapaamisiin liittyen. Sijaissisarukset olivat epävarmoja siitä, miten suhtautua syntymävanhempiin ja tapaamiset saattoivat tuntua kiusallisilta. Jos sijaissisarukset

tiesivät syntymävanhempien kaltoin kohdelleen perheeseen sijoitettua lasta, sijaissisarusten oli vaikea kestää heidän vierailujaan. Sijaissisarukset kantoivat esimerkiksi huolta siitä, miten sijoitettuja lapsia kohdellaan vierailujen aikana muun muassa syntymävanhempien päihteidenkäytön tai väkivaltaisuuden takia. Myös lupausten pettämisen nähtiin aiheuttavan huolta perheeseen sijoitetuille lapsille. (Höjer 2007, 79–80.) Sijaissisarukset saattavatkin joutua tekemään erityistä työtä omien spontaaneiden reaktioidensa piilottamisessa tapaamisten yhteydessä (Martin 1993, 19–20).

Sijoitusten päättyminen ja pelko tärkeiden ihmissuhteiden menettämisestä tuottaa osaltaan haasteita sijaissisaruteen, kuten aiemmin on noussut esiin. Sijoitus saattaa katketa tai päättyä yllättäenkin. Nämä tilanteet voivat aiheuttaa sijaissisaruksissa esimerkiksi pettymyksen, surun, järkytyksen ja huolen tunteita. (Serbinski 2017, 139; Sutton & Stack 2013, 605.) Sijaissisarukset kaipaisivat, että he saisivat enemmän tietoa näistä tilanteista ja että heidän tunteensa tulisivat tunnistetuksi näissä tilanteissa (Höjer ym. 2013, 5). Edellä esitettyjen vuorovaikutukseen liittyvien muutosten takia sijaishuoltoon liittyviin vuorovaikutussuhteisiin kannattaa kiinnittää huomiota, aikaa ja resursseja (Serbinski 2017, 146). Muita haasteita, joita sijaissisarukset ovat kuvanneet aikaisemmissa tutkimuksissa, ovat omien tavaroiden vahingoittuminen, varastaminen, valehtelu, eriävät säännöt perheen sisällä, oman ajan puute, taloudellinen kuormitus sekä perheenjäseniin tai sijaissisaruksiin itseensä kohdistunut kiusaaminen, uhkailu, aggressiivisuus tai väkivalta (Serbinski 2017, 141; Höjer 2007, 77; Twigg & Swan 2007, 51; Younes & Harp 2007, 36; Spears & Cross 2003, 42–43; Watson & Jones 2002, 53–54).

Sijaissisaruteen mukautumiseen ja sijaisperheenä toimimisen myötä ilmenevien muutosten ja haasteiden käsittelyyn näyttäisi vaikuttavan esimerkiksi sijaissisarusten ikä ja kognitiivinen kapasiteetti, osallisuus ja toimijuus, luottamus omiin kykyihin, sijaissisaruksille annetun tiedon määrä, vuorovaikutussuhteet ja selviytymiskeinot (Serbinski & Shlonsky 2014, 112; Sutton & Stack 2013, 607; Höjer 2007, 81; Martin 1993, 19–21; Kaplan 1988, 297). Nuoremmilla sijaissisaruksilla saattaa esimerkiksi olla vähemmän kognitiivisia taitoja käsitellä sijaishuollon aikana ilmeneviä tilanteita (Höjer 2007, 81; Kaplan 1988, 297). Osallisuuden, toimijuuden, tietoisuuden ja omiin kykyihin luottamisen on puolestaan todettu vahvistavan sijaissisarusten hyvinvointia sekä keinoja suojella itseään (Sutton & Stack 2013, 607–608; Martin 1993, 21). Martin (1993, 19–20) kirjoittaa siitä, miten taitavia sijaissisarukset voivat olla haasteista selviytymisessä. Turvallinen kiintymyssuhde mahdollistaa Suttonin ja Stackin (2013, 607)

mukaan sen, että sijaissisarukset voivat testata ja kehittää selviytymiskeinoja, joita he voivat hyödyntää sijaissisarudessa ja siihen liittyvissä haasteissa, kuten esimerkiksi vanhempien huomion jakamisessa tai traumaattisissa tilanteissa. Kiintymyssuhteen lisäksi tutkijat havaitsivat tiimityön ja ryhmäidentiteetin olevan tärkeitä sijaissisarouden rooliin mukautumisessa (Sutton & Stack 2013, 607).

Sijaissisarukset hakevat tukea erityisesti perheen sisältä eli biologisilta sisaruksiltaan, vanhemmiltaan ja perheeseen sijoitetuilta lapsilta (Serbinski 2017, 141; Spears & Cross 2003, 41; Watson & Jones 2002, 53). Osa sijaissisaruksista on hakenut tukea haasteisiin sijaishuollon työntekijöiltä (Watson & Jones 2002, 53) tai olisi toivonut saavansa tukea perheen ulkopuolelta (Spears & Cross 2003, 41). Vertaistuki perheen ulkopuolisilta sijaissisaruksilta on koettu myös tärkeäksi, ja vertaistuen vahvistamisesta sekä laajentamisesta on esitetty toiveita tutkimushaastattelussa (em. 41). Vertaistukiryhmät voivat tukea erilaisista sijaissisarouden haasteista selviytymisessä. Sijaissisaruteen liittyy erityisiä ja uniikkeja kokemuksia, joita voi olla helpompi jakaa muille, jotka ymmärtävät ja ovat mahdollisesti käyneet läpi samankaltaisia kokemuksia. (Höjer ym. 2013, 6; Twigg & Swan 2007, 59.) Edellä mainittujen toimijoiden lisäksi sijaissisarukset ovat kokeneet saavansa tukea esimerkiksi isovanhemmilta, naapureilta, kavereilta ja opettajilta (Serbinski 2017, 141; Poland & Groze 1993, 161).

Joskus sijaissisarukset jäävät yksin haasteiden kanssa, sillä sijaisvanhemmat ja sosiaalityöntekijät eivät tunnista tai ymmärrä sijaissisarusten kokemia haasteita ja näin ollen he eivät myöskään huomaa tarjota apua (Serbinski 2017, 145–146; Höjer 2007, 77–80; Watson & Jones 2002, 49). Serbinskin (2017, 145) mukaan tuessa on auttanut muun muassa se, jos sijaissisarukset ovat saaneet ilmaista itseään ilman tuomitsemista, voineet muodostaa positiivisia ja vastavuoroisia suhteita tai saaneet yksilöllistä laatu-aikaa ja huomiointia. Avoin keskustelu sijaisvanhempien, sosiaalityöntekijöiden tai perheen kanssa on voinut auttaa sijaissisaruksia sijoitukseen liittyvien tunteiden käsittelyssä, kokemusten sisäistämässä ja resilienssin muodostamisessa. Jotkut sijaissisarukset ovat tosin ajatelleet, etteivät he halua vaivata vanhempiaan omilla haasteillaan tai etteivät he ole oikeutettuja valittamaan. (Höjer ym. 2013, 5–6; Sutton & Stack 2013, 601–602; Younes & Harp 2007, 37.)

3.5 Sijaissisarouden myönteiset kokemukset

Vaikka sijaisperheenä toimimiseen liittyy haasteita ja kehittämiskohtia, siihen sisältyy myös paljon myönteisiä kokemuksia. Sijaissisarukset pitävät sijaisperheenä toimimista merkityksellisenä osana heidän elämäänsä: se on rikastanut elämää ja tuonut paljon positiivista

mukanaan (Sutton & Stack 2013, 596–606; Thompson & McPherson 2011, 54; Twigg and Swan 2007, 50; Younes & Harp 2007, 37). Sijaissisarukset pitävät sijaisperhekokemusta usein arvokkaana ja hyödyllisenä, vaikka siihen olisikin liittynyt haasteita (Sutton & Stack 2013, 601; Spears & Cross 2003, 38). Watsonin ja Jonesin (2002, 52–53) tutkimuksessa sijaissisarukset kertoivat sijaisperheenä toimimisen parhaiksi puoliksi uusiin ihmisiin tutustumisen ja ystäväystymisen, muiden auttamisen, lasten ilon näkemisen, leikki- ja pelikaverin saamisen, rakkauden ja sen, että on oppinut arvostamaan sitä, mitä itsellä on elämässä. Sijaissisaruus on opettanut muista ihmisistä, omasta perheestä sekä elämästä ja maailmasta laajemminkin (Younes & Harp 2007, 37). Sijaisperheenä toimimiseen saattaa liittyä sijaissisarusten kokemusten mukaan myös materiaalisia hyötyjä, kuten enemmän lahjoja, rahaa, retkiä ja lomiam (Sutton & Stack 2013, 601; Spears & Cross 2003, 42).

Sijaissisarusten persoonallisuuteen liittyvät muutokset ja opit liittyvät esimerkiksi itsevarmuuden kasvuun, viestintä- ja kuuntelutaitojen kehittymiseen, herkkyiden, vastuun ja huolenpidon lisääntymiseen, omien ja muiden tunteiden sekä käyttäytymisen tunnistamiseen ja hallintaan. Näiden ominaisuuksien kautta sijaissisarusten on ollut muun muassa helpompi hankkia ystäviä tai ymmärtää yhteiskuntaa ja sosiaalisia kysymyksiä. Sijaisperheenä toimiminen on opettanut myös siitä, miten toimia vanhempana. (Twigg & Swan 2007, 50; Spears & Cross 2003, 41–42; Martin 1993, 19.) Lisäksi sijaishuollon aikana syntyy tärkeitä ihmissuhteita (Serbinski & Shlonsky 2014, 110). Sijaissisarukset arvostavat usein suhteita perheisiin sijoitettuihin lapsiin ja heidän välilleen saattaa muodostua tavanomaisen tuntuisia sisarusuhteita (Serbinski & Shlonsky 2014, 110; Höjer 2007, 73–76; Spears & Cross 2003, 41). Sisarusuhteiden lisäksi myös lapsi-vanhempi-suhteet saattavat lähentyä (Younes & Harp 2007, 33; Spears & Cross 2003, 41). Sijaishuolto saattaa muokata koko perheen identiteettiä niin, että sijaisperheen jäsenet tuntevat kiintymystä toisiaan kohtaan ja kutsuvat toisiaan perinteisillä perhekäsitteillä, kuten äiti, isä ja sisarukset (Sutton & Stack 2013, 602).

Sijaissisaruuuteen liittyy erityistä ylpeyttä ja arvostusta itseä, sijoitettuja lapsia ja omia vanhempia kohtaan. Sijaissisarukset kuulevat muilta kehuja vanhempiensa tekemästä työstä (Younes & Harp 2007, 33) ja tunnistavat itsekkin vanhempiensa merkityksellisen työn (Twigg & Swan 2007, 55). He myös arvostavat omien vanhempiensa sitoutumista lapsiin (em. 55). Vanhempiensa lisäksi sijaissisarukset ovat ylpeitä perheeseen sijoitettujen lasten saavutuksista (Sutton & Stack 2013, 603). Lisäksi sijaissisarukset kertovat olevansa ylpeitä omasta osallisuudesta sijaishuollossa ja pitävät muiden lasten auttamista palkitsevana (Spears & Cross

2003, 41). Ylpeyden tunteen mahdollistaa sijaissisarusten kokemukset siitä, että he ovat osallisia sijaishuolto-prosessissa, ja näin ollen sen saavutukset ja onnistumiset ovat myös sijaissisarusten saavutuksia. Ylpeyden tunne sijoitettuja lapsia ja itseä kohtaan saattaa tukea sitä, että sijaissisarukset näkevät roolinsa antoisana ja mielekkäänä. (Sutton & Stack 2013, 603, 607.) Sijaisperheenä toimimisen myötä sijaissisarukset saattavat arvostaa enemmän vanhempiaan, kotiaan, perhettään ja elämää ylipäätään (Younes & Harp 2007, 36; Poland & Groze 1993, 158).

4. Perhe sosiaalisina suhteina

Perhe on teema, joka toistuu yhteiskunnallisessa ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa usein. Käsitteenä perhe on tuttu ja arkinen, jolloin sitä pidetään myös itsestään selvänä. (Forsberg 2003, 7–8.) Sevón ja Notko (2008) kirjoittavat, että perhesuhteet ovat yksi merkittävimmistä ihmissuhteista. Perhesuhteet eroavat muista läheissuhteista vastuiden, velvoitteiden ja lojaaliuden kautta, ja niissä on pitkälti kyse hoivasta ja huolenpidosta. (Em. 13.) Perhesuhteisiin voi liittyä samanaikaisesti biologiset, sosiaaliset, emotionaaliset, moraaliset, juridiset ja taloudelliset ulottuvuudet (Sevón & Notko 2008, 13; Ritala-Koskinen 2003, 132). Terävä ja Böök (2018) korostavat perheenjäsenyyden kiinnittyvän nimenomaan tunnekokemukseen. Tunteet liittyvät perheiden hyvinvointiin, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja arkeen. (Em. 86–87, 100.) Lapselle perhesuhteilla, niin sisarusten keskinäisillä kuin vanhempien ja lasten välisillä suhteilla, on suuri merkitys (Notko & Sevón 2018, 66).

Jokisen (2014) mukaan perhettä voidaan käsitellä joko tiettyjä tehtäviä toteuttavana rakenteena tai käytänteinä, suhteina ja toimintoina. Nämä näkökulmat eivät ole toisiaan poissulkevia tai tarkkarajaisia. Ensimmäisessä ajattelutavassa painotetaan perheelle asetettuja sosiaalisia, taloudellisia ja emotionaalisia tehtäviä, kuten sosiaalistamista, hoivaa, kasvatusta, vuorovaikutusta ja perinteensiirtoa. Toisessa ajattelutavassa perhe määritellään suhteiksi ja tekemiseksi, ja perhesuhteiden sekä perheen rajojen nähdään olevan jatkuvasti neuvottelun alla. Tällöin keskitytään myös esimerkiksi perheessä tapahtuvaan hoivaan, huolenpitoon, vastuisiin ja resurssien jakamiseen. Ajattelutavan teoreettisena taustana on symbolinen interaktionismi, sillä siinä ollaan kiinnostuneita erityisesti sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, merkityksenannoista, sosialisatiosta, identiteettityöstä, roolinottamisesta, perheikäytäntöjen rakentumisesta neuvotteluiden kautta sekä ihmisten tavoista asettua suhteisiin keskenään. (Em. 167–170, 179.)

Tutkielmassani käsitelen perhettä erityisesti suhteiden kautta. Sijaisperheet toteuttavat julkista tehtävää, joten myös rakenteellinen näkökulma kietoutuu analyysiini. Keskityn kuitenkin suhdenäkökulmaan, sillä olen kiinnostunut sijaissisarusten kokemuksista yhtäältä sijaisperheen jäsenenä ja toisaalta suhteessa perhettä ympäröivään verkostoon. Seuraavaksi esittelen käyttämäni kriittisen sekä konfiguraationaalisen näkökulman perheeseen ja luvun lopussa käsitelen perhesuhteita lastensuojelun perhehoidon kontekstissa.

4.1 Kriittinen näkökulma perheeseen

Aikaisemmin keskusteluissa on etsitty oikean perheen määritelmää, jolloin esiin on noussut ehjän ydinperheen ajatus, joka perustuu heteroseksuaaliseen parisuhteeseen. Kuitenkin nykyinen ajattelu kyseenalaistaa tällaista kuvausta perheestä. (Jallinoja 2009, 16; Nätkin 2003, 16.) Samoin kriittinen perhetutkimus pyrkii pääsemään irti suoraviivaisesta ja kaavamaisesta tavasta ajatella perhettä, sillä ydinperheisiin keskittyvä tarkastelu ei anna tilaa uusille elämisen ideoille. Perhesuhteiden moninaisuus ja eri ulottuvuudet näkyvät perheiden monipuolisemman ja laajemman tarkastelun kautta. Perheen rakentumista tarkastellaankin kriittisessä perhetutkimuksessa yksilöllisten päätösten ja suhteille annettujen merkitysten kautta. (Forsberg 2003, 7–12.) Kriittinen perhetutkimus haastaa kysymään, mikä perhe oikeastaan on. Lisäksi se tarkastelee ristiriitaa perheihanteiden ja mielikuvien sekä todellisen perheen ja sen tekemien ratkaisujen välillä. Kriittisen perhetutkimuksen mukaan perhesuhteet ovat moninaisempia kuin perheitä koskevat yksiulotteiset ihanteet ja mielikuvat. (Yesilova 2009, 14, 17.)

Jallinoja, Hurme ja Jokinen (2014) käsittelevät perhettä samaan tapaan sosiaalisten suhteiden, moninaisuuden ja yksilöllisten määrittelyiden kautta. He kirjoittavan perheen olevan tärkeä sosiaalinen ryhmä. Sen lisäksi he nostavat esiin, ettei aina ole helppoa määrittää, mikä on oma perhe, ja ketä siihen kuuluu. Määrittely on heidän mukaansa yksilöllistä, joten saman perheen jäsenet voivat määritellä oman perheensä eri tavoin. Tämän lisäksi perheet muuttuvat ja yksilön elämänsäkaareen voi sisältyä useita erilaisia perheitä, kuten lapsuuden perhe ja myöhemmin perustettu oma perhe. Perheitä hajoaa ja uusia perheitä rakennetaan. (Em. 7, 15.)

Ruoppila (2014) kirjoittaa siitä, miten perheen elämänsäkuilu muodostuu perheenjäsenten toisiinsa kietoutuvista elämänsäkuiluista. Yksilöiden elämänsäkulut ovat vuorovaikutuksessa vähintäänkin niin pitkään kuin perhe säilyy ja usein sen jälkeenkin. Perheen ja yksilön välillä on siis jatkuva vuorovaikutus. Vuorovaikutuksen kuvaamiseen ei näin ollen riitä kahdenvälisen suhteiden analyysi, vaan on tutkittava laajemmin perheenjäsenten välisiä suhteita. Perheenjäsenten vuorovaikutus voi tuottaa niin yhtäläisyyksiä kuin eroja yksilöiden välille. Perheen elämänsäkuiluun vaikuttavat yksilöiden muutokset, kuten itsenäistyminen, ja vastaavasti perheen elämänsäkulun muutokset, kuten avioero, vaikuttavat perheeseen kuuluviin yksilöihin. Tämän lisäksi on huomioitava ajallinen vaikutus, sillä aiemmat elämänsäkulun tapahtumat vaikuttavat eri tavoin myöhempään elämänsäkuiluun. (Em. 104, 106, 108.)

4.2 Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen

Edellä kuvatut kriittisen perhetutkimuksen näkökulmat sisältävät paljon samoja ajatuksia kuin konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Konfiguraationaalisessa näkökulmassa perhettä tarkastellaan vastaavasti sosiaalisten siteiden muodostumisen kautta, jolloin tarkastelun keskiöön asettuu ihmisten väliset moninaiset, muuttuvat ja merkitykselliset suhteet. Konfiguraationaalisessa tutkimuksessa ollaan siis kiinnostuneita yksilöä ympäröivästä suhdemuodostelmasta. Näkökulma pohjautuu sosiaalisten verkostojen analyysiin ja sosiologi Norbert Eliasin teoriaan, jossa korostuu suhteiden merkitys. Suuntauksen suosio perhetutkimuksen kentällä on kasvanut 1990-luvulta lähtien. (Jallinoja ym. 2014, 15.)

Verkostoajattelu on jatkumoa tutkimuksille, joiden kautta on pyritty avaamaan muuttumattomia, selvärajaisia ja itsestään selvinä pidettyjä kategorioita sekä siirtymään huokoisempiin ja rajoiltaan avoimempiin kokonaisuuksiin (Eriksson 2015a, 7; Eriksson 2015b, 19). Verkostollisuus viittaa yhteyksiin ja prosesseihin sekä näiden kautta muodostuvaan suhdekokonaisuuteen. Verkostot ovat osa sosiaalista todellisuutta ja ne antavat mallin yhteiskunnan lisäksi ihmisten käsitykselle itsestään osana yhteiskuntaa. (Eriksson 2015a, 7, 11, 12.) Verkostollisuuteen liittyy siis samansuuntaisia tausta-ajatuksia kuin kriittiseen perhetutkimukseenkin.

Elias (1978) mukaan jokainen yksilö on perustavanlaatuisesti sosiaalinen olento ja suhteessa muihin ihmisiin. Siksi ihmisiä tulisikin hänen mukaansa tarkastella osana suhdemuodostelmia sen sijaan, että heitä tarkasteltaisiin yksin. (Em. 124, 127.) Konfiguraationaalisessa näkökulmassa ei olla kiinnostuneita pelkästään ”ulkoisista” sosiaalisista siteistä, vaan myös esimerkiksi ihmisiä toisiinsa yhdistävistä motiiveista, emootioista, asenteista, tietoisuudesta ja identiteetistä (Widmer, Castrén, Jallinoja & Ketokivi 2008, 5). Suhdemuodostelmien yksi olennaisin näkökulma liittyy siihen, miten ihmiset ovat suhteessa toisiinsa: jokainen voi viitata itseensä käsitteellä minä ja muihin käsitteillä sinä, hän, me ja he. Elias kirjoittaaakin siitä, miten yksilön identiteetti on kiinteästi yhteydessä ryhmien me- ja he-suhteisiin. (Elias 1978, 127–128). Konfiguraationaalinen näkökulma muistuttaa tältä osin läheisesti sosiaalipsykologisia teoretisointeja sosiaalisesta identiteetistä (esim. Tajfel 1981, 254–256).

Elias (1991, 25) mukaan verkostot ovat jotain enemmän kuin siihen sisältyvät yksilöt: keskeistä niissä ovat ihmisten väliset suhteet. Sen takia verkoston kokonaisuutta tai siihen sisältyviä yksilöllisiä sidoksia ei voi ymmärtää pelkästään yksittäisten sidosten kautta, vaan tulee tarkastella sidosten vuorovaikutusta toisiinsa. Jokainen sidos vaikuttaa omalla tavallaan

verkoston kokonaisuuteen. Sen lisäksi verkoston rakenteen muuttuessa yksilölliset sidokset muuttuvat samalla. Verkostoille onkin ominaista esimerkiksi se, että ihmiset muuttuvat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Samoin yksilöiden muodostavien ryhmien rakenne ja dynamiikka voivat muuttua suhteellisen nopeastikin, ja olla erilaisia eri paikoissa ja eri aikoina. (Elias 1991, 25, 32, 174.) Elämänkaaren aikana suhdemuodostelmat voivat muuttua, niin kuin niihin kuuluvat yksilötkin (Elias 1978, 128).

Konfiguraationaalisesta näkökulmasta tarkasteltuna perheen kokoonpano ja rajat määrittyvät yksilöllisten näkökulmien mukaan. Näkökulmassa pohditaan joustavasti nykyajan moninaisia perhemuotoja ja -ilmiöitä, ja vältetään näin ollen ulkopuolelta tulevia määrityksiä siitä, ketkä kuuluvat perheeseen. (Castrén 2014, 139–140.) Perheiden tarkastelu konfiguraatioina mahdollistaa perhesuhteiden monipuolisen tutkimisen sen sijaan, että keskityttäisiin egosentrisiin näkökulmiin. Perheenjäsenten ja perheen rakenteen ajatellaan olevan kietoutuneita toisiinsa, jolloin perheenjäseniä ymmärtääkseen on ymmärrettävä perhesuhteita ja toisinpäin. (Widmer ym. 2008, 3–6.) Jallinoja (2009) muistuttaa, ettei perhettä tule tarkastella ensisijaisesti dyadisten suhteiden verkostona. Perheet tulisi nähdä ryhmänä, jonka jäsenet kuuluvat yhteen ja erottuvat siten muista. (Em. 16.) Perhesuhteet eivät konfiguraationaalisesta näkökulman mukaan välttämättä rajoitu tiettyihin rooleihin tai yhden kotitalouden sisään, vaan suhteet voivat perustua monenlaisiin yhdistäviin tekijöihin. (Castrén 2014, 139; Widmer ym. 2008, 1, 6.) Tärkeää voi olla esimerkiksi läheisyys, merkityksellisyys, luottamus, rakkaus, hoiva tai elämän jakaminen, jolloin läheissuhde voi perustua muuhunkin kuin esimerkiksi biogeneettiseen sukulaisuuteen tai oikeudelliseen sopimukseen (Castrén 2014, 140).

Konfiguraationaalisessa perhetutkimuksessa suhdemuodostelmien ajatellaan olevan koko ajan liikkeessä ja muutoksessa. Lisäksi muutoksen yksittäisessä suhteessa nähdään voivan vaikuttaa koko muodostelmaan. (Castrén 2014, 139–140.) Elias ajatteli suhdemuodostelmien ja yksilöiden välisestä suhteesta näkyä tässä kuvauksessa hyvin. Myös Jallinoja (2008, 115) kirjoittaa siitä, miten perheen suhdemuodostelmiin liittyy paljon vaihtelevuutta ja joustavuutta. Suhdemuodostelmia ei voi konfiguraationaalisesta ajattelun mukaan tarkastella tarkkarajaisina tai pysyvinä rakenteina, vaan suhdemuodostelmien nähdään muuttuvan ajan ja yksilöiden mukana (Jallinoja 2008, 115; Widmer ym. 2008, 6).

4.3 Perhesuhteet lastensuojelun perhehoidon kontekstissa

Vierulan (2016, 196) mukaan yhteiskunta säätelee perhesuhteista voimakkaimmin lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Pösö (2003) kirjoittaa vastaavasti siitä, miten lastensuojelussa ja huostaanotoissa järjestellään uudelleen perhe- ja vanhemmuussuhteita perustavanlaatuisella tavalla. Samalla yhteiskunta luo Pösön mukaan odotuksia ja käytäntöjä vanhempi-lapsi-suhteisiin. (Em. 143.) Rabb (2008) puolestaan viittaa siihen, miten sijaisvanhempia rekrytoidaan ”tavallisia perheitä” hakemalla. Hän huomauttaa, että ”tavallisuus” loppuu kuitenkin sijoituksen myötä nopeasti. Muutos on välttämätön ja toisaalta toivottava, sillä perheen muuttuminen sijoitettavan lapsen tarpeiden myötä on perhehoidon tavoitteiden mukaista. (Em. 150.) Yhteiskunta puuttuu siis sijaishuollon kautta keskeisesti perhesuhteisiin. Samalla se kriittisen perhetutkimuksen näkökulman vastaisesti tulee määritelleeksi perhesuhteet ulkoa päin. Toisaalta Pösön (2003) mukaan sijaishuollon voidaan ajatella vahvistavan moninaista perhekäsitystä, koska sen aikana tavoitellaan syntyvän suhteita muutenkin kuin biologiaan perustuen. Biologisilla suhteilla on lastensuojelun aikana kuitenkin korostettu arvo, sillä sijaishuoltoon liittyy väliaikaisuus ja ajatus syntymäperheeseen paluusta, joten yhteydenpitoa syntymävanhempiin korostetaan. (Em. 156).

Lastensuojelun perhehoidon kontekstissa saattaa ilmetä samanlaisia perheen tekemisen ja yhteenkuuluvuuden vahvistamisen tapoja kuin adoptioperheissä. Högbäck (2009) kirjoittaa, että adoptioperheissä lapsesta tehdään omaa, perheeseen kuuluvaa. Biologiaan perustuvissa perhesuhteissa esimerkiksi samannäköisiä piirteitä etsimällä vahvistetaan lapsen kuulumista perheeseen ja sukuun. Adoptioperheissä etsitään vastaavasti samankaltaisuuksia ja sen lisäksi yhteenkuuluvuutta vahvistetaan emotionaalisesti häivyttämällä eroja perheenjäsenten välillä pois ja aktivoimalla yhteisöllistä ja rakkaudellista yhteisyyttä. (Em. 166–167, 176.)

Konfiguraationaalinen näkökulma sopii hyvin sijaisperheiden tarkasteluun, sillä sijaisperheet voivat muokkautua nopeasti tai useinkin sijoitusten käynnistyessä ja päättyessä. Lisäksi sijaisperheiden rajat ovat avoimia ja joustavia. Sijaisperheiden suhdemuodostelmat ovat yksilöllisiä ja ne perustuvat samanaikaisesti monenlaisiin yhdistäviin tekijöihin, eivätkä pelkästään esimerkiksi biogeneettiseen sukulaisuuteen. Muutos yhdessä perheen jäsenessä tai suhdemuodostelman sidoksessa voi vaikuttaa koko perheeseen tai siihen kietoutuneisiin suhdemuodostelmiin. Jokainen perheeseen sijoitettu lapsi tuo mukanaan omat suhdemuodostelmansa, jotka kietoutuvat sijaisperheen aikaisempiin muodostelmiin.

Hämäläisen (2012) mukaan lasten konfiguraationaalisuus eli sidoksellisuus saa uusia muotoja huostaanoton ja sijoituksen myötä. Lapset ovat sidoksissa muihin ihmisiin ja heidän ympärilleen on muodostunut erilaisia verkostoja. Huostaanoton ja sijoituksen myötä eri osapuolten on muodostettava uusia sidoksia ja tasapainoiltava vanhojen sidosten kanssa. (Em. 36, 39.) Sijaissisaruiden näkökulmasta on kiinnostavaa, millaisia uusia suhdemuodostelmia sijaisperheeksi ryhtyminen tuo mukanaan, ja miten sijaishuolto vaikuttaa aikaisempiin suhdemuodostelmiin.

Castrén (2014) kiinnittää huomiota siihen, miten paljon vaikutusta eleylle elämälle on tavoilla, joilla perhettä ajatellaan. Konfiguraationaalinen näkökulma mahdollistaa perheen elämisen ja siihen kietoutuneiden ajattelutapojen tarkastelun. (Em. 165–166.) Konfiguraationaalinen näkökulma on tässäkin mielessä kiinnostava tutkimukseni kannalta, sillä pyrin selvittämään, mitä sijaissisarukset ajattelevat sijaisperheenä toimimisesta, ja miten sijaissisarukset ovat kokeneet muiden ihmisten suhtautuneen sijaisperheisiin.

Heinonen ja Sinko (2013) kirjoittavat siitä, miten lastensuojelu on muuttunut vuosien aikana enemmän verkostoissa toimimiseksi. He viittaavat tällä siihen, miten asiakasperheen ympärillä toimii usein laaja joukko, jonka tavoitteena on perheen auttaminen. (Em. 126.) Verkostomaisuus ja konfiguraationaalisuus näkyvät lastensuojelussa myös systeemisen toimintamallin pilotoinnissa ja käyttöönotossa. Systeemisessä toimintamallissa huomioidaan monenlaiset vuorovaikutussuhteet sekä perheen omassa systeemissä että perhettä ympäröivissä systeemeissä. Mallissa on erityistä monitoimijainen tiimi ja perheterapiaan nojautuva työote. (Aaltio & Isokuortti 2019, 15.) Myös työntekijät liittyvät siis osaltaan sijaisperheiden suhdemuodostelmiin.

Kuten sijaisperheiden yksityisyyttä pohdittaessa nousi esiin, perheet nähdään usein lähtökohtaisesti yksityisenä asiana, eikä perheen asioita yleensä jaeta ulkopuolisten kanssa (Hämäläinen ym. 2011, 2; Notko, Jokinen, Malinen, Harju-Veijola, Kuronen & Pirskanen 2013, 396). Etenkin länsimaisissa yhteiskunnissa arvostetaan paljon yksityisyyttä (Notko ym. 2013, 395). Perheiden tutkiminen tekee yksityisten perheiden kokemukset näkyvimiksi ja ymmärrettävimmiksi. Ristiriitaisiakin perhetilanteita ja -suhteita on syytä nostaa esiin tutkimuksen kautta, vaikka se voi olla haastavaa. (Notko ym. 2013, 396; Hämäläinen ym. 2011, 2–13; Pösö 2008, 105.) Sijaishuolto on yksi esimerkki tutkimusaiheista, jotka sisältävät sensitiivisiä puolia, tunteita ja ristiriitoja. Haastavien ja sensitiivisten aiheiden käsittely tutkimuksessa on tärkeää, jotta voidaan kuvata perhe-elämään liittyvien

vuorovaikutussuhteiden ja tunteiden monimuotoisuutta. (Hämäläinen ym. 2011, 2–13; Notko ym. 2013, 403.)

Sevón ja Notko (2008, 22) nostavat esiin perhesuhteiden tutkimiseen liittyvän eettisen tasapainottelun siitä, kenen ääntä tutkimuksessa kuullaan, kenen näkökulmasta asioita katsotaan ja kenellä on oikeus sanoa asioista jotakin. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan sijaisperheenä toimimista sijaisisarusten näkökulmasta, sillä heidän äänensä on tullut vähemmän kuulluksi sekä arjessa että tutkimuskirjallisuudessa muihin sijaisperheen jäseniin verrattuna. Seuraavaksi esittelen tarkemmin tutkimuksen toteuttamisen.

5. Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen toteutuksen aloittamalla tutkimustehtävän avaamisesta. Tämän jälkeen kuvaan käyttämäni tutkimusaineiston sekä analyysimenetelmän. Luvun lopussa pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä.

5.1 Tutkimustehtävä

Tarkastelen tutkielmassani sijaissisarusten kokemuksia sijaisperheenä toimimiseen liittyen. Olen kiinnostunut yhtäältä siitä, miten sijaissisarukset ovat kokeneet, että heidän perheeseensä on suhtauduttu sijaisperheenä, ja toisaalta siitä, millaisena sijaissisarukset itse kokevat sijaissisarouden ja sijaisperheenä toimimisen.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) *Millaisia kokemuksia sijaissisaruksilla on sijaisperheisiin suhtautumisesta?*
- 2) *Millaisia kokemuksia sijaissisaruksilla on sijaissisaroudesta ja sijaisperheenä toimimisesta?*

5.2 Aineisto

Tutkielman aineistoksi olen kerännyt kirjoituksia sijaissisaruksilta Tampereen yliopiston e-lomakkeen kautta. Vastaajien tavoittamista varten tein kirjoituspyynnön (liite 1), jossa esittelin lyhyesti tutkimusaiheeni ja kerroin, millaisia vastaajia tavoittelen. Varsinaisen kirjoituspyynnön esittämisen jälkeen informoin tutkimukseen osallistujia tutkimuksen vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Kerroin vastaamisen tapahtuvan anonymisti sekä aineisto-otteiden julkaisun tapahtuvan niin, ettei yksittäistä vastaajaa voida tunnistaa tekstistä. Lisäksi mainitsin tutkimusaineiston hyödyntämisestä sen verran, että aineistoa käytetään vain tässä tutkimuksessa ja että se hävitetään tutkielman julkaisun jälkeen. Kirjoituspyynnön lopussa oli linkki e-lomakkeelle (liite 2), jossa tutkimukseen vastaaminen tapahtui, sekä yhteystietoni mahdollisia kysymyksiä varten. Kirjoituspyynnön sisältö oli hieman muunnellussa ulkomuodossa myös e-lomakkeella, jotta tutkimuksen tiedot olivat selkeästi osallistujien nähtävissä. Oli nimittäin mahdollista, että vastaaja oli tullut pelkän verkkolinkin kautta e-lomakkeen alustalle, joten tästäkin syystä edellä esittelemäni tiedot löytyivät kokonaisuudessaan myös e-lomakkeelta.

Kirjoituspyynnössä kerroin tavoittelevani vastaajiksi 18–29-vuotiaita sijaisperheen biologisia nuoria. Tämä ikähaarukka muotoutui rajaukseksi, sillä ajattelin, että täysi-ikäiset sijaissisarukset pystyisivät ehkä kypsemällä tavalla refleктоimaan lapsuuden kokemuksiin ja toisaalta jäsentämään sijaisperheenä toimimisen vaikutuksia aikuisuudessa. Lisäksi koin oleelliseksi rajata tutkimusaineiston nuoriin, mikä selittää 29 ikävuoden yläkäräjä. Nuorisolaissa (2016/1285 § 3) nuori määritellään alle 29-vuotiaaksi, joten käytin aineistonkeruussa tätä samaa rajausta. Nuoriin rajaaminen perustui siihen, että koin tärkeäksi sen, että vastaajilla on suhteellisen tuoreessa muistissa omat ajatukset, kokemukset ja tunteet sijaisperheessä elämisestä. Mainitsin kirjoituspyynnössä pitkäaikaisen perhehoidon, mutta se on käsitteenä monitulkintainen, joten aineisto osoittautui pitkäaikaista perhehoitoa monipuolisemmaksi. Sijaissisarukset kuvasivat kirjoituksissaan kokemuksiin erilaisista perhehoidon muodoista.

Kirjoituspyynnössä pyysin nuoria kirjoittamaan vapaamuotoisesti omista sijaisperheeseen liittyvistä kokemuksistaan. Täsmensin kuitenkin aihetta niin, että kirjoitukset käsitelisivät sitä, miten nuoren perhe on tullut kohdatuksi nimenomaan sijaisperheenä, esimerkiksi lastensuojelun työntekijöiden, terveydenhuollon, päivähoiton, koulujärjestelmän, sukulaisten, ystävien tai tuttavien suunnalta. Mainitsin myös, että aihetta voi lähestyä vertailun avulla. Miten oma perhe on tullut kohdatuksi sijaisperheenä? Entä ennen sijaisperheeksi ryhtymistä? Kohdataanko oma perhe eri tavoin verrattuna tuttujen perheisiin, jotka eivät toimi sijaisperheenä? Pyysin vastaajia kuvaamaan kirjoituksessaan lyhyesti omaa perhettään: ketä perheeseen kuuluu, minkä ikäisiä sisarukset ovat, ja kuinka kauan perhe on toiminut sijaisperheenä. Päädyin täsmentämään kirjoituspyyntöä tiettyyn suuntaan, jotta vastaaminen olisi mahdollisimman yksinkertaista ja saisin vastauksia tutkimuskysymyksiäni koskien. Voi olla, että vastaajan on helpompi tarttua kirjoitustehtävään, kun tehtävälle on asetettu tietyt raamit. Sijaissisaruus ja sijaisperhekonteksti ovat niin laajoja, että vastaajan olisi ollut ehkä hankala tuottaa ajatuksiaan ja tunteuksiaan kirjoitettuun muotoon, jos en olisi tarkemmin kohdistanut kirjoitustehtävää.

Käytin aineiston keräämiseen lumipallo-otantaa. Tuomi ja Sarajärvi (2018) määrittelevät lumipallo-otannon aineistonkokoamisen menetelmäksi, jossa tutkija johdatellaan tiedonantajien pariin avainhenkilöiden avulla. Aineistonkeruu etenee tällöin henkilöstä toiseen. (Em. 73–74.) Lähetin kirjoituspyynnön ensimmäisenä Pesäpuu ry:n asiantuntijalle, joka toimitti sen eteenpäin erilaisille yhteistyökumppaneille, esimerkiksi muille järjestöille ja lastensuojelun

työntekijöille. Kirjoituspyyntöni oli esillä myös Pesäpuu ry:n uutiskirjeessä ja sosiaalisen median kanavissa. Pesäpuu ry:n kautta kirjoituspyyntö meni Perhehoitoliitto ry:n sosiaaliseen mediaan sekä jäsenyhdistyksille. Tavoitteeni oli lähteä liikkeelle aineiston keruun suhteen näistä kahdesta valtakunnallisesta järjestöstä, sillä ajattelin, että näiden järjestöjen kautta voin tavoittaa mahdollisimman monia sijaisperheitä ja sitä kautta sijaissisaruksia, jotka ovat halukkaita kertomaan omista kokemuksistaan tutkimustani varten.

Lumipallo-otanta eteni järjestöjen mainostuksen jälkeen niin, että hyödynsin omia verkostojani eli lähetin kirjoituspyynnön tuntemilleni sijaisperheille ja sijaissisaruksille sekä tutuilleni, jotka puolestaan tuntevat lisää sijaisperheitä. Lisäksi laitoin kirjoituspyynnön esimerkiksi sijaisperheiden biologisille sisaruksille suunnattuun suljettuun Facebook-ryhmään, jonka yhtenä ylläpitäjänä olen itse. Lumipallo-otanta vaikutti toimivalta aineistonkokoamisen menetelmältä, sillä sen avulla tavoitin monia sijaisperheisiin linkittyviä henkilöitä eri puolelta Suomea. Koska käytin aineistonkeruussa tällaista ihmiseltä toiselle etenevää lumipallo-otantaa, en tiedä itsekään, missä kaikkialla kirjoituspyyntöni on ollut esillä, tai kenet se on lopulta tavoittanut.

Halusin tarjota mahdollisimman laajalle joukolle sijaissisaruksia mahdollisuuden tulla kuulluksi, joten näin kirjoituspyynnön ja e-lomakkeen parhaina välineinä aineiston keräämiseen. Jaoin kirjoituspyyntöä eteenpäin pdf- ja kuvatiedostomuodossa, jolloin yhteyshenkilöt pystyivät suhteellisen helposti jakamaan kirjoituspyyntöä eteenpäin verkostoissaan, eikä sen välittäminen vienyt samalla tavalla aikaa kuin esimerkiksi suullinen tutkimuksesta tiedottaminen usealle eri ihmiselle erikseen. Anonyymi verkkoalusta tutkimukseen vastaamiseen saattoi vaikuttaa myönteisesti helpottamalla tutkimukseen osallistumista, sillä vastaajien ei tarvinnut tulla omalla nimellään ja kasvoillaan tarinansa kanssa esiin, vaan he pystyivät kirjoittamaan omista kokemuksistaan joustavasti ja nopeasti sijainnista tai ajankohdasta riippumatta. Pohdin toisena menetelmävaihtoehtona haastattelua. En kuitenkaan valinnut tätä menetelmää, sillä se olisi vaatinut eri osapuolilta suurempaa ajallista sitoutumista ja en olisi todennäköisesti tavoittanut sijaissisaruksia yhtä laajasti. Anonymiteetti oli myös isossa roolissa menetelmävalintaa tehtäessä.

Aineiston keräämiseen liittyi myös haasteita. Vaikka kirjoituspyyntö oli esillä monessa eri kanavassa ja verkostossa, en voi tietää, kuinka laajasti se tavoitti varsinaista kohderyhmääni eli täysi-ikäisiä sijaisperheiden biologisia nuoria. Voi olla, että tieto tutkimuksesta ei ole mennyt sijaissisaruksille asti, vaan se on tavoittanut enemmänkin lastensuojelun ja sijaishuollon

työntekijöitä sekä sijaisvanhempia, jotka toimivat portinvartioina sijaissisarusten tavoittamisessa (esim. Notko ym. 2013, 405). Vastausten saannin haasteena on voinut olla myös se, että kirjoituspyynnön teema tai kysymyksenasettelu on ollut hankala tai sensitiivinen vastaajien näkökulmasta, mikä on vähentänyt tutkimukseen osallistumista (esim. Hämäläinen ym. 2011, 4). Itse sijaissiskona ajattelen, että apukysymykset auttoivat vastaamisessa, sillä sijaisperheeseen liittyy niin laajasti erilaisia asioita. Voi olla, että jollekin toiselle sitä vastoin vapaa kysymyksenasettelu, kuten ”*kerro oma tarinasi sijaisperheessä elämisestä*”, olisi helpottanut vastaamista. Ilmoitin alun perin kirjoituspyynnössä, että vastausaika on yhden kuukauden verran, mutta tuona aikana sain lopulta vain viisi vastausta. Näin ollen jatkoin aineistonkeruuta, kunnes sain mielestäni riittävän määrän kirjoituksia.

Tutkimusaineistoni kokonaismäärä on kuusitoista kirjoitusta. Kirjoitusten pituudet vaihtelevat neljästä virkkeestä yli kahteen sivuun, keskimääräisen pituuden ollen noin yhden sivun verran. Kysyin e-lomakkeella vastaajien ikää ja sukupuolta avoimissa kentissä. Tutkimukseen vastaajat olivat lopulta 18–30-vuotiaita nuoria. Neljä vastaajista ilmoitti sukupuolekseen miehen, yksitoista naisen ja yksi vastaajista nainen/muu. Tuomi ja Sarajärvi (2018) kirjoittavat, että on tärkeää, että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden valinta on laadullisessa tutkimuksessa harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Kun tutkimuksessa pyritään esimerkiksi ilmiöiden kuvaamiseen tai tietyn toiminnan ymmärtämiseen tilastollisten yleistysten sijaan, on oleellista, että tutkimukseen osallistuvat henkilöt tietävät mahdollisimman paljon tutkittavasta ilmiöstä tai että heillä on kokemusta asiasta. (Em. 74.) Edellä esitettyjen perusteluiden nojalla pidän aineiston keruuseen liittyviä valintojani onnistuneina. Tavoitin lopulta kuusitoista sijaissisarusta, joilla oli tutkimukseen vastaamisen hetkellä ollut kokemusta sijaisperheenä toimimisesta kymmenestä kuukaudesta kahteenkymmeneen vuoteen. Lisäksi tutkimukseen vastanneilla sijaissisaruksilla on ollut kokemusta erilaisista perhehoidon muodoista.

5.3 Sisällönanalyysi

Käytän tutkielmani analyysimenetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusmenetelmistä, ja sen tarkoituksena on luoda tutkittavasta ilmiöstä selkeä kuvaus. Kyseessä on tekstianalyysi, jonka avulla kirjoituksista etsitään merkityksiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä jäsentäen. Aluksi aineisto pilkotaan pienempiin osiin, jonka jälkeen se käsitteellistetään ja kasataan jälleen selkeäksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysin avulla pyritään järjestämään aineisto tiivistettyyn ja selkeään muotoon niin, ettei samalla kadoteta aineiston sisältämää informaatiota. Näin voidaan luoda selkeitä ja luotettavia

johtopäätöksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Menetelmä mahdollistaa dokumenttien systemaattisen ja objektiivisen analyysin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–91.) Laadullisen sisällönanalyysimenetelmän avulla pystyn järjestämään keräämäni kirjoitusaineiston selkeäksi kokonaisuudeksi ja luomaan kuvauksen sijaissisarusten kokemuksista tutkimuskysymyksiini liittyen.

Sisällönanalyysissa kieltä ja kommunikaatiota pidetään todellisuuden kuvana, kun taas esimerkiksi diskurssianalyysissa kieli nähdään todellisuuden rakentajana (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39). Oma tutkielmani perustuu faktanäkökulmaan. Tarkastelen aineistoa faktanäkökulman mukaan kirjoituksina, joissa sijaissisarukset antavat tietoa kielen avulla heidän kokemuksistaan ja eletystä elämästä. Näin ollen hyväksyn myös Tuomen ja Sarajärven näkökulman kielestä todellisuuden kuvana. Faktanäkökulmassa pohditaan annetun informaation totuudenmukaisuutta tai tiedon antajan rehellisyyttä. Näkökulma pitää merkityksellisenä tietoa, jonka uskotaan heijastavan totuutta maailmasta. Faktanäkökulman mukaisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä tai mielipiteistä, tai siitä mitä on tapahtunut. Tutkija pyrkii luomaan aineistonsa avulla käytännöllisen, arkiajattelun mukaisen käsityksen todellisuudesta. (Alasuutari 2011, 39, 69, 72.)

Laadullista aineistoa voidaan faktanäkökulman mukaan tarkastella indikaattoreina tai todistuksina, joiden mukaan luotettavuutta arvioidaan. Indikaattori tarkoittaa tietoa, jota käytetään epäsuorana todisteena tutkimuskysymyksestä. Se voi olla esimerkiksi tietoa, joka on olemassa tutkimuksen tekemisestä riippumatta. Todistusnäkökulma sen sijaan tarkastelee lähdeä todistajanlausuntona siitä, mitä tutkitaan. Esimerkiksi haastattelua voi pitää todistusnäkökulmasta enemmän tai vähemmän rehellisenä, objektiivisena ja tarkkana kuvauksena tutkijaa kiinnostavasta todellisuuden puolesta. (Alasuutari 2011, 72–73.) Kirjoitusaineistoni luotettavuutta arvioimaan sopii edellä esitetyn jaottelun mukaan todistusnäkökulma, sillä aineisto on muodostunut kirjoituspyynnössä esitettyjen kysymysten pohjalta. Kirjoitusaineistoa voidaan todistusnäkökulman mukaan pitää rehellisenä kuvauksena sijaissisarusten kokemuksista.

Sisällönanalyysi on mahdollista toteuttaa aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa teoreettiset käsitteet luodaan aineistosta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi lähtee liikkeelle aineistolähtöisen analyysin tapaan, mutta aineiston käsitteellistämisen vaiheessa otetaan mukaan valmiit teoreettiset käsitteet.

Tällöin aineiston analyysin edetessä aineisto pakotetaan sopimaan tiettyyn teoriaan. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston luokittelu tehdään aikaisemman tiedon, kuten teorian, mallin tai käsitejärjestelmän, perusteella. Kategorioiden sisällöksi etsitään näin ollen aineistosta kuvaavia otteita. Teorialähtöisessä analyysissä teoria on nimensä mukaisesti alusta alkaen mukana analyysissä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94–98.) Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen (2010, 12, 16) kirjoittavat, ettei puhdas aineistolähtöisyys ole mahdollista käytännössä, sillä aineiston kerääminen ja alustavakin jäsentely sisältävät tutkijan tekemiä valintoja ja tulkintoja. Salo (2015, 172) kirjoittaa vastaavasti siitä, miten analyysia ohjaavat tutkijan aikaisemmat tiedot, ajatukset ja teoreettiset ideat. Tässä tutkimuksessa toteutin sisällönanalyysin aineistolähtöisesti. Puhtaan ja ehdottoman aineistolähtöisyyden sijaan ymmärrän aineistolähtöisyyden aineiston ehdoilla etenemisenä. Aineistolähtöisyydestä kertoo esimerkiksi se, että tutkielman teoreettinen viitekehys rakentui vasta varsinaisen analyysiosuuden jälkeen. Analyysiin ei siis otettu mukaan mitään tiettyä teoriaa alusta alkaen. Vasta analyysin ja tulosten esittelyn yhteydessä aineistosta tehdyt havainnot on kytketty teoreettiseen viitekehykseen.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi lähtee liikkeelle aineiston lukemisesta ja pelkistämisestä. Aineiston pelkistäminen eli redusointi tarkoittaa aineiston tiivistämistä tai pilkkomista osiin, minkä yhteydessä aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäolennainen sisältö pois. Pelkistämistä voidaan tehdä esimerkiksi niin, että aineistosta etsitään tutkimustehtävää kuvaavia alkuperäisilmauksia ja niitä kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia. Yhdestä analyysiyksiköstä voi löytyä useitakin pelkistettyjä ilmauksia. Kerätyt ilmaukset listataan seuraavaa analyysivaihetta varten muusta kirjoitusaineistosta erilleen niin, ettei samalla kadoteta mitään tutkimustehtävän kannalta oleellista sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.) Lähdin liikkeelle analyysissä aineistoon tutustumisella ja lukemalla sen läpi useaan kertaan, jotta pystyin hahmottamaan sisältökokonaisuuden paremmin. Tein samalla muistiinpanoja havainnoistani. Seuraavaksi listasin ylös aineistosta alkuperäisilmaukset sekä niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaukset ja siirsin ne taulukkotyökaluun, jotta aineiston käsittely seuraavassa analyysivaiheessa olisi joustavampaa.

Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään eli klusteroidaan. Aineisto tiivistyy ryhmittelyn myötä, kun edetään yksittäisistä ilmauksista yleisempiin käsitteisiin. Ryhmittely on osa aineiston käsitteellistämistä eli abstrahointia, joka tarkoittaa teoreettisten käsitteiden ja johtopäätösten muodostusta aineiston ilmauksista. Tavoitteena on yhdistellä luokkia ja

muodostaa vastaus tutkimustehtävään. Analyysin edetessä pyritään koko ajan säilyttämään yhteys alkuperäiseen aineistoon, johon teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan käsitteellistämistä tehtäessä. Käsitteellistämisen prosessin aikana tutkija siis muodostaa käsitteiden avulla kuvauksen tutkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92–94.) Tein ryhmittelyä aineistolähtöisesti samankaltaisia ilmauksia yhdistellen. Alaluokkien nimet muodostuivat luontevasti aineiston sisällöstä. Ylä- ja pääluokkien nimeäminen perustui yleisempiin havaintoihin ja ilmiöihin, joita aineistosta oli luettavissa. Ryhmittelyn ja käsitteellistämisen myötä tutkimuskysymykseni tarkentuivat ja analyysi jakautui kahteen osaan: sijaissisarusten kokemuksiin siitä, miten omaan perheeseen on suhtauduttu sijaisperheenä ja miten sijaissisarukset ovat itse kokeneet sijaissisarouden ja sijaisperheenä toimimisen.

5.4 Tutkimusetiikka

Tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheissa on huomioitu eettiset näkökulmat. Olen noudattanut tutkimuksen tekemisessä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) ohjeita. Tutkimukseeni osallistuminen on perustunut vapaaehtoisuuteen ja osallistujien kirjalliseen suostumukseen. Tutkimukseen vastaaminen e-lomakkeella on edellyttänyt suostumuksen ilmoittamista lomakkeella kerättyjen tietojen käytöstä tässä tutkimuksessa. Pelkästään kirjoituspyyntöön vastaaminen voidaan tulkita suostumukseksi (em. 4), mutta halusin vielä korostaa tietoista suostumusta, joten laitoin lomakkeelle erikseen suostumuslausekkeen, jotta vastaajille on selvää, mihin kirjoituksia käytetään. Kirjoituspyynnössä olen kertonut tutkittaville tutkimukseni aiheen, arvioidun julkaisuajankohdan, aineistonkeruun toteutustavan, yhteystietoni sekä tiedot siitä, miten aineistoa käsitellään (ks. em. 6).

Keräämääni aineistoa käytetään vain tässä yksittäisessä tutkimuksessa ja se hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Noudatan aineiston osalta vaitiolovelvollisuutta, eikä aineistoa ole päässyt näkemään ulkopuoliset henkilöt. Olen tallentanut kirjoitukset tietokoneelle, joka on vain omassa käytössäni ja joka on salasanalla suojattu. Tallentamisen yhteydessä koodasin aineiston niin, että kirjoitusten yhteydessä lukee kirjoittajan sukupuoli ja ikä. Aineisto on kerätty anonymisti e-lomakkeella, jossa kirjoituksen lisäksi on pyydetty tietoja vain sukupuolen ja iän osalta. Näin ollen tutkimusaineiston pohjalta ei ole muodostunut henkilötietorekisteriä. Edellä mainittuja tietoja olen käyttänyt ainoastaan aineiston esittelyyn. Pyysin vastaajia välttämään kirjoituksissa henkilötietojen, kuten nimien mainitsemista. Aineiston tallentamisen yhteydessä poistin yhdessä kirjoituksessa lisäkysymyksiä varten mainitun sähköpostiosoitteen, jonka kautta henkilö voisi olla tunnistettavissa. Muilta osin

aineisto oli anonymi. Sijaisperheyhteisön piirissä joistakin kirjoituksista saattaa tunnistaa tietyn henkilön, koska kirjoitukset ovat paikoitellen yksityiskohtaisia. Tästä syystä olen valikoinut tutkielmassa esiintyvät esimerkkiotteet aineistosta siten, etteivät ne paljasta kirjoittajan identiteettiä. Koska kirjoitusaineisto on anonymi ja sijaissisarukset kertovat vain omista kokemuksistaan sijaishuoltoon liittyen, sosiaalihuoltoa koskeva salassapitovelvoite ei vaikuta merkittäväällä tavalla tutkimuksen tekemiseen. Perheet ja lastensuojelu ovat kuitenkin sensitiivisiä tutkimusaiheita, joten olen kiinnittänyt erityistä huomiota eettisyyteen aineistoa analysoidessa ja tutkimusraporttia kirjoittaessa.

Edellä mainittujen eettisten näkökulmien lisäksi pohdin tutkimuksen eri vaiheissa omaa rooliani tutkijana. Hämäläinen, Pirskanen ja Rautio (2011, 4) huomauttavat, että sensitiivisiä aiheita tutkittaessa tutkijan on hyvä olla tietoinen tutkimuksen emotionaalisista vaatimuksista sekä omasta merkityksestä tutkimusprosessissa. Lisäksi on huomioitava, että tutkimuksessa esitettävä tieto on subjektiivista siitä näkökulmasta, että tutkija päättää tutkimusasetelmastaan, kuten siitä, millaisia asioita ja ketä tutkitaan, millaisia tulkintoja tehdään, ja miten tulkinnat raportoidaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 20; Sevón & Notko 2008, 22–23). Olen hyödyntänyt omia kokemuksiani sijaissisaruuudesta tutkimuksen tekemisen aikana. Tiedostin jo tutkimusaiheen valinnan yhteydessä sen, että omat kokemukseni sijaissisaruksena voivat taustalla vaikuttaa tekemiini tulkintoihin ja valintoihin tutkimuksen edetessä. Omien kokemuksieni kautta minulla on ollut tärkeää tietoa tutkimusaiheestani ja olen systemaattisesti voinut pitää huolta tutkimuksen eettisyydestä. Olen myös voinut kohdentaa tutkimusta suuntaan, jonka kautta aiheesta saadaan sekä uutta että edellisiä tutkimuksia vahvistavaa tietoa. Sijaissisaruuuden kokemusten lisäksi olen hyödyntänyt tutkimusta tehdessäni kokemuksiani lastensuojelun kehittämistyöstä, ja näin ollen olen voinut kiinnittää tutkimustulokseni aiemman kirjallisuuden lisäksi lastensuojelun käytännön työhön.

Koska tutkimusaineisto on kerätty lumipallo-otannalla, jossa olen järjestökontaktien lisäksi ottanut yhteyttä tuntemiini sijaissisaruksiin ja sijaisperheisiin sekä lähettänyt kirjoituspyyntöä eteenpäin omien tuttavieni kautta, tunnistin vastauksista muutaman henkilön, vaikka ne oli lähetetty anonymisti e-lomakkeen kautta. Aineistoa analysoidessani olen kuitenkin käsitellyt koko aineistoa yhtenä tekstimassana ja teemoitellut sitä kokonaisuutena, jolloin en enää ole erottanut eri kirjoituksia toisistaan. Kirjoitukset näyttävät minulle enemmänkin yhtenäisenä aineistona, jossa on nähtävillä toistoa ja samankaltaisuuksia, joten en ole kokenut tekeväni eroa kirjoitusten välille niiden tekijän tuntemisen tai tuntemattomuuden kautta. Toki on syytä kysyä

myös, onko roolini tutkijana vaikuttanut niiden kirjoittajien teksteihin, jotka minut tuntevat. Tuntemieni henkilöiden kirjoitukset eivät mielestäni erotu poikkeavalla tavalla muusta aineistosta ja kaikki kirjoitukset ovat rakentuneet melko yleiselle tasolle, joten en koe vaikuttaneeni merkittävästi siihen, että joitain tietoja olisi esimerkiksi jätetty kirjoitusten ulkopuolelle tai muunneltu sen takia, että kirjoittaja tietää juuri minun lukevan kirjoituksia. Voi myös olla, että itse sijaissisaruuudesta kokemusta omaavalle henkilölle on helpompi kirjoittaa aiheesta, sillä hänellä voi olla erilaista ymmärrystä aiheesta kuin tutkijalla, jolle sijaissisaruuus on aiheena vieraampi.

6. Aineiston analyysi ja tulokset

Tässä luvussa esitän aineiston analyysin ja tutkielman tulokset. Pysin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiini, jotka ovat: 1) millaisia kokemuksia sijaissisaruksilla on sijaisperheisiin suhtautumisesta, ja 2) millaisia kokemuksia sijaissisaruksilla on sijaissiaruudesta ja sijaisperheenä toimimisesta. Analyysin tueksi olen nostanut tekstiin suoria lainauksia sijaissisarusten kirjoituksista. Aineistonäytteet on kirjoitettu kursiivilla ja merkitty lainausmerkein. Olen korjannut lainauksista selvät kirjoitusvirheet, kuten kirjainten puuttumisen. Aineistonäytteissä perheeseen sijoitetuista lapsista käytetään monia termejä, kuten sijaislapsi, sijoitettu, sisarus ja sijaissisarus. Silloin kun aineistonäytteissä puhutaan sijaissisaruksista, tarkoitetaan usein heitä, joista tässä tutkimuksessa käytetään nimitystä perheeseen sijoitetut lapset. Käytän itse sijaissisarus-käsitettä kuvaamaan sijaisperheen biologisia lapsia.

Tutkimukseen osallistuneiden sijaissisarusten perheet edustavat monia lastensuojelun perhehoidon muotoja: pitkä- ja lyhytaikaisia sijaisperheitä, kriisi- ja päivystysperheitä sekä ammatillisia perhekoteja. Joissain tapauksissa perheellä on ollut kokemusta useammasta perhehoidon muodosta tai myös tukiperheenä toimimisesta. Tutkimukseen osallistumisen hetkellä sijaissisaruksilla on ollut kokemusta sijaisperheenä toimimisesta kymmenestä kuukaudesta kahteenkymmeneen vuoteen. Sijoitukset heidän perheidensä kohdalla ovat kestäneet kahdesta viikosta kahdeksaentoista vuoteen. Sijaissisarukset kertovat, että heidän perheisiinsä on ollut sijoitettuna sijaisperheenä toimimisen aikana yhdestä neljäänkymmeneenviiteen lasta, ja yhdessä tapauksessa perheeseen on ollut sijoitettuna lapsi sekä hänen äitinsä. Perheeseen sijoitettujen lasten iät ovat vaihdelleet laajasti vauvaikäisestä nuorisoiäkäiseen.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaissisarukset kirjoittavat, että omaan perheeseen kuuluu itsensä lisäksi vanhempi tai vanhemmat sekä vaihteleva määrä sisaruksia. Sijaissisarukset eivät aina mainitse erikseen, ovatko perheeseen kuuluvat sisarukset biologisia sisaruksia vai perheeseen sijoitettuja sisaruksia. Osa sijaissisaruksista määrittelee omaan perheeseen kuuluvaksi vain biologiset sisarukset. Tällainen määrittelytapa vaikuttaisi painottuvan lyhytaikaisiin sijaisperheisiin ja ammatillisiin perhekoteihin. Moni sijaissisarus kertoo perheeseen kuuluvan sekä biologiset että perheeseen sijoitetut sisarukset.

6.1 Sijaissisarusten kokemukset sijaisperheisiin suhtautumisesta

Sisällönanalyysin avulla muodostin neljä yläluokkaa kuvaamaan sijaissisarusten kokemuksia siitä, miten heidän perheeseensä on suhtauduttu sijaisperheenä (taulukko 1). Sijaissisarusten kokemusten mukaan heidän perheeseensä on suhtauduttu sijaisperheenä negatiivisesti, positiivisesti, neutraalisti sekä ristiriitaisesti. Sijaissisarusten kirjoitukset vaihtelivat sen mukaan, oliko niissä kuvauksia kaikista edellä mainitusta suhtautumistavoista vai vain osasta suhtautumistavoista. Kirjoituksissa kerrotaan kokemuksia tilanteista, joissa toimijoina ovat olleet sosiaalityöntekijät, terveydenhuollon työntekijät, koulujen ja päivähoitopaikkojen työntekijät, koulujen oppilaat, sijaisperheen sukulaiset, ystävät ja tuttavat, sijaissisarusten kaverit ja heidän vanhempansa, sijoitettujen lasten perheenjäsenet, sukulaiset ja läheiset sekä sijaisperheelle vieraat ihmiset. Sijaissisarukset kirjoittavat siitä, miten edellä mainitut toimijat ovat suhtautuneet sijaisperheeseen tai sen yksittäisiin jäseniin.

Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
sijaissisarusten kokemukset sijaisperheisiin suhtautumisesta	negatiivinen suhtautuminen	negatiivinen kohtelu äärimmilleen viety negatiivinen toiminta torjuminen, välttely ja vähättely huomiotta jättäminen
	positiivinen suhtautuminen	positiivinen kohtelu kiitollisuus ja arvostus ihailu rakentava ja auttava ote
	neutraali suhtautuminen	neutraali suhtautuminen, tasavertainen kohtelu
	ristiriitainen suhtautuminen	ristiriitaiset reaktiot erottelu ja erilainen kohtelu hämmennys sääliminen ja huolestuminen pelko ja varovaisuus

Taulukko 1: Sisällönanalyysin ensimmäinen osa

6.1.1 Negatiivinen suhtautuminen

Negatiivinen suhtautuminen sijaisperheisiin näyttäytyy sijaissisarusten kirjoituksissa monenlaisen toiminnan kautta: negatiivisena kohteluna, äärimmilleen vietyinä negatiivisena toimintana, torjumisena, välttelynä ja vähättelynä sekä huomiotta jättämisenä.

Negatiivinen kohtelu on ollut esimerkiksi sellaista, että sijaisperhettä ei olla otettu hyvin vastaan, perheenjäsenet ovat tulleet huonosti kohdatuiksi tai heitä kohtaan on oltu työkeitä. Negatiivinen kohtelu on tuntunut kokemusten mukaan ”törkeältä” etenkin siitä näkökulmasta, kun ei ole itse sijaissisaruksena kokenut sijaisperheenä toimista negatiivisena. Negatiivinen kohtelu on voinut kohdistua pelkkiin sijaisvanhempiin, eikä sijaissisarukseen itseensä. Vaikka negatiiviset tilanteet olisivat kohdistuneet sijaisvanhempiin ja heidän edustamaansa instituutioon, ovat ne samalla vaikuttaneet myös sisarusten välisiin suhteisiin. Lisäksi sijaissisarusten kokemusten mukaan vuorovaikutussuhde sijoitetun lapsen läheisten kanssa on saattanut olla haasteellinen. Vuorovaikutuksen haasteet ovat näkyneet sijaissisaruksille niin, että välit ovat tulehtuneet tai olleet etäisempiä. Joskus perheiden välisiä asioita on käyty läpi jopa käräjäoikeudessa. Kirjoituksissa kerrottiin myös epäilystä, että sijaisvanhemmilla on ollut haasteita vuorovaikutussuhteissa sijoitetun lapsen läheisten kanssa, mutta vanhemmat eivät ole kertoneet niistä.

Yhtenä esimerkkinä negatiivisesta kohtelusta on sijaisperheisiin kohdistuva kritiikki. Pääosin kritiikki on tullut sijoitettujen lasten perheiden suunnalta, ja se on kohdistunut yhtäältä sijaisvanhempien kasvatusmetodeja kohtaan ja toisaalta ylipäätään kyseiseen perheeseen tehtyä sijoitusta kohtaan. Sijaissisarusten kirjoituksissa kerrotaan, että negatiivista kohtelua on tullut sijoitettujen lasten läheisten eli vanhempien, isovanhempien, perheen tai suvun lisäksi sijaisperheen oman suvun, sosiaalityöntekijöiden tai koulun suunnalta.

Kritiikkiin ja muuhun negatiiviseen kohteluun saattaa osaltaan altistaa perhehoidon julkinen luonne. Perhehoito on julkisen hoivan muoto, jota toteuttaakseen sijaisperheen täytyy olla avoin vieraille ihmisille (Höjer 2007, 73; Twigg & Swan 2007, 58). Samalla, kun perhe avaa kotinsa muille ihmisille, se mahdollistaa perhe- ja kasvatuskäytäntöjen arvioinnin. Yhteiskunta ja lastensuojelu asettavat odotuksia perhesuhteisiin, määrittävät perhehoitotoiminnan reunaehdot sekä ohjaavat ja seuraavat toimintaa (Araneva 2018, 74–75; Rabb 2008, 152; Pösö 2003, 143), mikä voi paikoitellen näyttäytyä perheelle kritiikkinä ja arviointina. Vierula (2016) kirjoittaa siitä, miten uusien suhteiden luominen voi olla hankalaa sijoitetun lapsen syntymäperheelle. Tätä voi selittää esimerkiksi se, että lastensuojelun tarvetta aiheuttava elämäntilanne on usein

itsessään kuormittava. Lisäksi eri osapuolilla voi olla näkemyseroja, mikä saattaa tuoda jännitteisyyttä vuorovaikutussuhteisiin. (Em. 196, 200.) Syntymäperheen kokemukset saattavat osaltaan selittää sijaissisarusten kohtaamaa negatiivista kohtelua ja kritiikkiä.

Negatiivinen suhtautuminen sijaisperheeseen on joissakin tapauksissa johtanut **äärimmilleen vietyyn negatiiviseen toimintaan**. Tällaiseen toimintaan olen luokitellut kiusaamisen, uhkailun, mustamaalauksen ja aivopesun, joista sijaissisarukset kirjoittavat. Kiusaamisen kerrotaan tapahtuneen kouluympäristössä ja kohdistuneen perheeseen sijoitettuun lapseen. Kiusaaminen on johtanut siihen, että sijoitettu lapsi on joutunut vaihtamaan koulua kiusaamisen seurauksena. Uhkailu sen sijaan on kohdistunut sijaissisarukseen, ja se on tapahtunut sijoitetun lapsen vanhempien tapaamisen yhteydessä. Kirjoituksissa ilmennyt mustamaalaus ja aivopesu ovat liittyneet sijaisperheeseen ja sijoitettuihin lapsiin, ja ne ovat tapahtuneet sijoitettujen lasten sukulaisten, tuttavien ja ystävien suunnalta. Äärimmilleen viedyn negatiivisen toiminnan seurauksena vuorovaikutussuhde sijoitettuun lapseen ja hänen perheenjäseniinsä sekä sukulaisiinsa on voinut kärsiä.

”Sijaistalasten suvun, ystävien ja tuttavien suunnalta suhtautuminen perheeseeni on ollut hyvin moninaista. Perhettäni on mustamaalattu lastensuojelun työntekijöille ja sijaistalasta on ”aivopesty” perhettäni vastaan ja joskus välit on tulehtuneet todella pahasti niin sijaistalalapsen kuin hänen perheeseen ja sukuun.”

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että sijaisperheenä toimiminen vaikuttaa koko perheeseen (Watson & Jones 2002, 50; Martin 1993, 17). Näin ollen myös sijaishuollon aikana ilmenevät haasteet vaikuttavat koko sijaisperheeseen. Myös muihin perheenjäseniin kohdistuva negatiivinen toiminta voi koskettaa sijaissisaruksia, jotka todistavat tai kuulevat negatiivisista tilanteista. Omaan perheeseen kohdistuva negatiivinen toiminta voi nostaa sijaissisaruksissa esiin vahvaa huolta tai halun suojella, kuten aiemmassa tutkimuksessa on havaittu (esim. Sutton & Stack 2013, 604). Lisäksi on huomioitava, että haasteet vuorovaikutussuhteissa ja erilaiset kriisitilanteet sijoituksen aikana voivat vaikuttaa sijoitusten katkeamiseen (Serbinski & Brown 2017, 1413; Thompson & McPherson 2011, 57). Sijaissisarusten kertomat kokemukset negatiivisesta kohtelusta ja äärimmilleen viedystä negatiivisesta toiminnasta on tästä syystä tärkeä ottaa huomioon sekä perheiden kesken että sijaishuollon sosiaalityössä ja tarjotuissa tukitoimissa.

Negatiivisen kohtelun ja äärimmilleen viedyn negatiivisen toiminnan lisäksi sijaissisarukset kirjoittavat kokemuksiaan **torjumisesta, välttelystä ja vähättelystä**. He kertovat torjumisesta sekä torjuvana asenteena että torjuvana käytöksenä. Joskus torjuva asenne on tullut sijaisperheen omien sukulaisten suunnalta. Sukulaisten asenne ei ole aina muuttunut ajankaan myötä, mutta se on hiljaisesti hyväksytty. Torjuvaa käytöstä on puolestaan kohdistunut perheen lapsiin, ja se on ilmennyt tilanteissa, joissa sijaissisarukset on käsketty pois paikalta sosiaalityöntekijän toimesta tai toisten perheiden vanhemmat ovat kieltäneet omia lapsiaan leikkimästä tai viettämästä aikaa sijaisperheen lasten kanssa. Lasten vuorovaikutussuhteiden kieltämistä on tapahtunut sekä ennestään tuntemattoman perheen että sijaissisarusten kavereiden perheiden taholta.

Varsinaisen kieltämisen lisäksi vuorovaikutusta sijaisperheiden kanssa on vältelty. Vuorovaikutuksen välttäminen on näyttäytynyt niin, että sijaisperhe on kierretty kaukaa tai heidän kanssaan puhumista on vältelty. Joidenkin sijoitettujen lasten läheiset ovat suhtautuneet sijaisperheeseen sijaissisarusten mukaan välinpitämättömästi tai he eivät ole vaikuttaneet kiinnostuneilta sijaisperhettä kohtaan. Myös sosiaalihuollon puolelta suhtautuminen sijaisperheeseen on kokemusten mukaan ollut ajoittain välttelevää, eikä yhteyttä työntekijöiden kanssa ole välttämättä syntynyt ollenkaan. Terveystieteiden suunnalta puolestaan sijaisperheeseen ja sijoitetun lapsen ongelmiin on suhtauduttu ajoittain vähättelevästi, jolloin esimerkiksi sijoitetun lapsen oireiluun on ollut hankala saada apua.

”Vanhempieni kokemusten perusteella tiedän, että perheeseen ja sijoitetun lapsen ongelmiin on terveystieteiden puolelta suhtauduttu vähättelevästi. Sijoitetulle lapselle oli haastavaa saada apua hänen oireiluun, jonka epäiltiin johtuvan meidän perheestä eikä lapsen nuoruuden traumaattisista kokemuksista. Vastaavasti suhtautuminen sosiaalihuollonkin puolelta on ajoittain ollut välttelevää, sosiaalityöntekijät ovat vaihtuneet tiuhaan, enkä suurimman osan kanssa ole itse tainnut keskustellakaan.”

Vähättelyyn, välttelyyn ja välinpitämättömyyteen liittyy läheisesti **huomiotta jättäminen**, mutta erotin tämän kuitenkin omaksi alaluokakseen, sillä monet sijaissisarukset kertoivat kokemuksiaan siitä, miten lastensuojelun tai sijaishuollon työntekijät ovat jättäneet heidät huomiotta. Huomiotta jättäminen viittaa siis nimenomaan siihen, miten sijaissisarukset kokevat jääneen vailla huomiota sosiaalityöntekijöiden suunnalta. Useassa kirjoituksessa esitetään toive siitä, että sosiaalityöntekijät ottaisivat sijaissisarukset huomioon. Vastaava toive on esitetty

useassa aiemmassa tutkimuksessa (Serbinski & Brown 2017, 1413; Williams 2017, 1397–1401; Serbinski & Shlonsky 2014, 112; Twigg & Swan 2007, 57). Yllä olevassa lainauksessa nousee esiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, mikä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, ettei sijaissisarukset ole tavanneet tai keskustelleet kaikkien perheen asioita hoitavien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Sijaissisarukset tunnistavat, että sosiaalityön resurssit saattavat olla yksi tekijä huomiotta jättämisen takana. Resurssien vaikutus sijaissisarusten kohtaamiseen on tunnistettu myös aiemmissa tutkimuksissa (Serbinski & Brown 2017, 1421; Williams 2017, 1403).

Sijaissisarukset kirjoittavat siitä, miten sosiaalityöntekijät eivät mahdollisesti useankaan vuoden aikana ole kysyneet heidän kuulumisiaan. Kuulumisia ei esimerkiksi olla kysytty edes tilanteessa, jossa sijaissisarukseen on kohdistettu uhkailua. Useammassa kirjoituksessa toistuu kokemus siitä, että sosiaalityöntekijät ovat olleet vain vähän tekemisissä sijaissisarusten kanssa, ja esimerkiksi palaverit on pidetty sellaiseen aikaan tai sellaisessa paikassa, etteivät sijaissisarukset ole olleet mukana. Perhehoitoon liittyvä salassapitovelvollisuus (Araneva 2018, 194) voi olla yksi syy siihen, miksi sijaissisarukset eivät osallistu sijaishuoltoa koskeviin palaverihin.

”Minä ja siskoni olemme olleet hyvin vähän tekemisissä lasten sosiaalityöntekijöiden kanssa. Meiltä ei juurikaan ole muuten kysely mitään. Voi olla toki syynä se, että palaverit ovat joko pidetty toisessa kaupungissa tai ne on pidetty sillä aikaa, kun olemme olleet esim. koulussa. Meidän huomioonotto olisi ollut mukava lisä, edes sen kannalta, että olisi tullut semmoinen tunne, että näkemyksillämme on jotain merkitystä.”

Sosiaalityöntekijät eivät ole olleet näkyviä tai osallisia sijaissisarusten arjessa, eikä sijaissisaruksilla ole aina ollut tietoa esimerkiksi siitä, tulisiko sosiaalityöntekijän ylipäätään huomioda sijaissisarukset. Toisaalta sijaissisaruksista on saatettu olla kiinnostuneita sijaisperheeksi ryhtymisen alkuvaiheessa, mutta sen jälkeen huomiointi on jäänyt. Tähän saattaa vaikuttaa se, että sijaissisarusten huomiointi näyttäisi olevan Suomessa kiinnittyneenä erityisesti ennakkovalmennukseen ja sijoituksen alkuvaiheeseen. Kirjoituksissa kiinnostusta ja huomiointia on myös verrattu eri sijoittavien tahojen välillä, jolloin toisen yksikön työntekijät ovat osoittautuneet mukavamiksi ja kiinnostuneemmiksi. Suomessa sijaishuoltoa järjestävät kunnat, kuntayhtymät tai yksityiset perhehoidon tuottajat (Perhehoitolaki 2015/263 § 3), joten

käytännöt ja resurssit voivat vaihdella eri toimijoiden välillä sen lisäksi, että yksittäiset työntekijät toimivat eri tavoin kohdatessaan sijaissisaruksia.

Kansainvälisessä tutkimuksessa sijaissisarusten huomiointiin onkin pohdittu vaikuttaneen resurssien lisäksi esimerkiksi sosiaalityön rakenteet ja käytännöt tai työntekijöiden avoimuus ja joustavuus (Serbinski & Brown 2017, 1421; Williams 2017, 1404). Sijaissisarusten kirjoitusten perusteella myös Suomessa vaikuttaisi olevan vastaava tilanne: rakenteet ja käytännöt eivät välttämättä tällä hetkellä tue sijaissisarusten huomiointia. Kuitenkin sijaissisarukset ovat kokeneet osan työntekijöistä olleen kiinnostuneita heistä, joten yksittäiset työntekijät voivat osaltaan vaikuttaa sijaissisarusten huomiointiin. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että työntekijät ovat erottautuneet edukseen esimerkiksi tervehtimällä, kysymällä kuulumisia, olemalla tavoitettavissa sekä toimimalla luotettavasti ja johdonmukaisesti (Serbinski & Brown 2017, 1418–1419; Williams 2017, 1401–1402).

6.1.2 Positiivinen suhtautuminen

Sijaissisarusten kirjoituksissa positiivinen suhtautuminen sijaisperheisiin näkyy kokemuksissa, joissa sijaisperhettä on kohdeltu positiivisesti, perhettä kohtaan ollaan oltu kiitollisia ja arvostavia, perhettä on ihailtu tai perheen asioihin on suhtauduttu rakentavalla ja auttavalla otteella.

Positiivinen kohtelu viittaa sellaisiin tilanteisiin, joissa sijaisperhe on tullut hyvin kohdatuksi ja perheeseen on suhtauduttu myönteisellä tavalla. Parhaimmillaan sijaisperheenä toimiminen on herättänyt melkein aina positiivista suhtautumista perheen ulkopuolelta. Sijaissisarusten kokemusten mukaan positiivista kohtelua on tullut esimerkiksi terveydenhuollon, lastensuojelun ja koulun suunnalta. Koulusta on saanut vapaata sijaisperhetoimintaan liittyviä koulutuspäiviä varten ja terveydenhuollon käynnit ovat sujuneet avoimesti positiivisella tavalla. Lisäksi positiivista kohtelua on tullut sijaisperheen tuttavien, ystävien ja sukulaisten suunnalta. Perheeseen sijoitettu lapsi on esimerkiksi otettu hyvin vastaan suvussa. Sijaissisarukset kirjoittavat myös, että joidenkin sijoitettujen lasten perheet ovat suhtautuneet sijaisperheisiin hyvin. Suhde näiden perheiden kanssa on saattanut muodostua läheiseksi ja yhteydenpitoa on jatkettu sijoituksen päättymisen jälkeenkin.

Sisällytin positiiviseen kohteluun edellä mainittujen piirteiden lisäksi myös kokemukset, joissa sijaisperheestä on oltu kiinnostuneita ja sijaisperhetoimintaa kohtaan on osoitettu ymmärrystä. Kirjoituksissa kerrotaan, että sijaisperheen sukulaiset ja tuttavat ovat olleet kiinnostuneita

sijaisperhetoiminnasta, sijaisvanhemman uudesta työstä ja perheeseen sijoitetuista lapsista. Kysymysten esittäminen sijaissisaruksille sijaisperheenä toimimiseen liittyen on osoittanut sijaissisaruksille positiivista kiinnostusta perhettä kohtaan. Kirjoituksissa mainitaan myös, että ystävät ovat osoittaneet ymmärrystä sijaisperheenä toimimista kohtaan.

Positiivisen kohtelun lisäksi kirjoituksissa kerrotaan **kiitollisuudesta ja arvostuksesta**, joita on osoitettu sijaisperheitä kohtaan. Kirjoitusten mukaan sijaissisaruksilla on kokemuksia siitä, miten muut ovat arvostaneet sijaisperhettä ja sijaisvanhempien tekemää työtä.

”Koen että perheeni lähipiiri suhtautuu meidän perheeseen tietyllä arvostuksella nykyään, kun äidillä on niin tärkeä työ.”

Positiivista palautetta, kiitoksia ja arvostusta on kuultu esimerkiksi sijaisperheen sukulaisilta ja tuttavilta. Myös sijoitettujen lasten sukulaisten kerrotaan olleen tyytyväisiä ja kiitollisia sen jälkeen, kun tilanne on tasoittunut heidän alun jälkeen. Huostaanoton ja sijoituksen aiheuttavat muutokset sijoitetun lapsen syntymäperheessä ja suvussa vaativat ymmärrettävästi totuttelua (esim. Vierula 2016).

Sijaisperheitä kohtaan kohdistuu myös **ihailua**, joka menee edellä kuvatusta positiivisesta kohtelusta askeleen pidemmälle. Sijaisperheen tuttavat ovat ihailleet perheen halua ryhtyä sijaisperheeksi, ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat ihailleet sijoitetun lapsen suojelua. Sijaissisarusten kirjoitusten mukaan ihailua on kohdattu lisäksi kavereiden, tuttavien ja sukulaisten taholta.

Luokittelin positiiviseen suhtautumiseen edellä mainittujen piirteiden lisäksi **rakentavan ja auttavan otteen**. Rakentava ote liittyy sijaissisarusten kokemuksiin siitä, että esimerkiksi terveydenhuollossa sijaisperheen ongelmat on otettu tosissaan ja niitä on pyritty ratkaisemaan. Sijoitettujen lasten haasteisiin on suhtauduttu rakentavasti, perheen haasteisiin on puututtu ja arjessa selviytyminen on otettu huomioon. Kirjoituksissa on kuvattu sitä, miten sijaisperheen tuttavat, ystävät ja sukulaiset ovat tukeneet perhettä. Lisäksi työkaverilta saatu vertaistuki on ollut tärkeää oman hyvinvoinnin kannalta. Vertaistuen merkitys on tunnistettu myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (Höjer ym. 2013, 6; Twigg & Swan 2007, 59; Spears & Cross 2003, 41). Sijaissisarusten kirjoituksissa kerrotaan, että oma perhe on saanut apua, kun sitä on jaksanut odottaa. Myös sosiaalihuollosta on saatu tukea kriisitilanteessa.

”Toisaalta sosiaalihuollon kautta perheemme sai eräässä kriisivaiheessa tukea ja uskon, että tuen saamista helpotti sosiaalihuollon piiriin kuulumisen sijaisperheenä olemisen kautta tai vähintään se madalsi perheen kynnystä pyytää tukea.”

6.1.3 Neutraali suhtautuminen

Neutraali suhtautuminen ja tasavertainen kohtelu on näyttäytynyt sijaissisaruksille niin, ettei omaan perheeseen ole suhtauduttu erikoisesti tai ihmetellen, vaan pikemminkin normaalisti ja tasavertaisesti muihin perheisiin verrattuna. Esimerkiksi terveydenhuollon, koulun ja päiväkodin työntekijät ovat suhtautuneet sijaissisarusten kokemusten mukaan sijaisperheeseen luonnollisesti eikä sijaisperheenä toimimista ole huomioitu mitenkään erityisellä tavalla. Suhtautumisen kerrotaan olevan normaalia sijaissisaruksen omalla työpaikalla. Tasavertaisesta kohtelusta kerrotaan esimerkkeinä se, ettei sijaisperhetermiä ole käytetty päiväkodissa ja ettei suvussa ole asetettu sijoitettua lasta erityisasemaan muihin lapsiin verrattuna.

Olen sisällyttänyt tähän alaluokkaan myös kokemukset, joiden mukaan suhtautuminen omaan perheeseen ei ole muuttunut merkittävästi, mikä kertoo mielestäni suhteellisen neutraalista suhtautumistavasta sijaisperheisiin. Useampi sijaissisarus mainitsee siitä, ettei sijoitettujen lasten perheiden ja suvun kanssa ole ollut haasteita vuorovaikutuksessa. Heidän kanssaan on tultu hyvin toimeen, ja he ovat ymmärtäneet sijoituksen tilanteen. Osa sijaissisaruksista kertoi olevansa enemmän yhteyksissä sijoitettujen lasten perheiden ja sukulaisten kanssa kuin toiset. Sijaisperheen omien sukulaisten tutustuminen sijoitettuihin lapsiin on ollut helppoa etenkin sellaisessa tilanteessa, jossa sijaisperheenä toimiminen ei ole ollut uutta suvussa. Sijaissisarukset kirjoittavat myös kokemuksiaan siitä, etteivät he ole kuulleet tai kokeneet epäsuopeaa tai erilaista suhtautumista itseä, omaa perhettä tai vanhempiensa ammattia kohtaan. Jos sijaisperheenä toimiminen on alkanut sijaissisaruksen ollessa pieni, muiden suhtautumiseen ja siihen liittyviin muutoksiin ei ole välttämättä kiinnittänyt huomiota.

”En osaa verrata aikaan ennen sijoittamista, koska olen ollut vielä niin nuori enkä ole silloin kiinnittänyt asiaan huomiota. Koen, ettei koulussa tai terveydenhuollossa ole suhtauduttu asiaan tai huomioitu sitä mitenkään erityisellä tavalla.”

6.1.4 Ristiriitainen suhtautuminen

Ristiriitaisen suhtautumisen alaluokkaan jaottelin sellaiset kokemukset, jotka erosivat neutraalista suhtautumistavasta, eivätkä olleet selkeästi positiivisia tai negatiivisia suhtautumistapoja. Ristiriitaiseen suhtautumiseen sisältyy näin ollen kokemukset ristiriitaisista reaktioista, erottelusta ja erilaisesta kohtelusta, hämmennyksestä, säälimisestä ja huolestumisesta sekä pelosta ja varovaisuudesta.

Ristiriitaisia reaktioita on tullut päiväkodista, koulusta sekä sijoitettujen lasten ja sijaisperheen sukulaisten ja tuttavien suunnalta. Ymmärrys sijoitetun lapsen hankalista taustoista on vaihdellut, ja suhtautuminen sijaisperhettä kohtaan on ollut kirjoitusten mukaan moninaista.

”Päiväkodista ja koulusta puolestaan on saanut vähän sekavia reaktioita. Jotkut eivät tiedä mitä he sanoisivat ja miten reagoisivat.”

Lisäksi läheisyys sijoitettujen lasten sukulaisten kanssa on vaihdellut, ja läheisyyteen on vaikuttanut se, millä aaltopituudella kukakin on. Esimerkiksi se, miten sukulaiset ovat käsitelleet huostaanottoon ja sijoitukseen liittyviä tunteita ja ajatuksia, on vaikuttanut sijaissisarusten kokemusten mukaan vuorovaikutukseen sijaisperheen kanssa. Sijaisperheeseen suhtautumisen kerrotaan olleen myös polarisoitunutta, eli yli-ihailua tai äärimmäisen negatiivista.

Erottelu ja erilaisesta kohtelusta on sijaissisarusten kirjoituksissa useampia esimerkkejä. Erottelulla tarkoitan sitä, että sijaisperheen lapset erotellaan kahteen eri kategoriaan, sijaissisaruksiin ja sijoitettuihin lapsiin, tai sijaisperhe erotellaan ”erilaiseksi perheeksi”. Erilainen kohtelu puolestaan tarkoittaa toimintaa, joka seuraa edellä mainitusta erottelusta. Esimerkiksi sijaissisarusta tai hänen perheensä kohdataan arjessa vähän erilaisella tavalla, kun selviää, että perhe toimii sijaisperheenä.

”Perheeni ja etenkin minut kohdataan hieman eri lailla arkielämässä, kun kerron, että vanhempani toimivat sijaisperheenä ja olen siinä touhussa itse mukana.”

Joissakin tilanteissa sijaissisarukselle on jäänyt epäselväksi, missä mielessä erottelu erilaiseksi perheeksi on tehty.

”Olimme myös monille ”se” perhe, enkä ikinä saanut selvää, että oliko se hyvässä vai huonossa mielessä.”

Erilainen kohtelu on näyttäytynyt myös suvun sisällä, kun sijaisperhettä on kohdeltu eri tavalla kuin suvun muita perheitä. Sijaissisarukset kertovat kirjoituksissaan siitä, miten omat sukulaiset ajattelevat, ettei sijoitettu lapsi kuulu perheeseen, tai että he eivät ymmärrä sijoitetun lapsen olevan yhtä rakastettu kuin muut sijaisperheen lapset. Sijaissisarukset ovat joutuneet kantamaan huolta siitä, ettei perheeseen sijoitettu lapsi joudu kokemaan olevansa eriarvoinen suvussa. Sijaisperheen sukulaisten lisäksi myös muiden ihmisten kerrotaan kokevan, ettei sijoitettu lapsi ole oikea sisarus tai perheenjäsen. Tällaisissa tilanteissa perhesuhteita määritellään sijaisperheiden ulkopuolelta. Lisäksi määrittämisessä vaikuttaisi korostuvan perhesuhteiden biologiset ulottuvuudet sosiaalisten ja emotionaalisten ulottuvuuksien sijaan (esim. Castrén 2014, 139–140; Sevón & Notko 2008, 13; Pösö 2003, 156; Ritala-Koskinen 2003, 132).

Erottelu ja sitä seuraava erilainen kohtelu on käynyt ilmi esimerkiksi koulussa sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Joidenkin kirjoittajien mukaan koulussa on nostettu esiin sijaisperheenä toimiminen ja on huomioitu se, ketkä ovat sijoitettuja lapsia. Erottelu on käänntynyt negatiiviseksi silloin, kun sijoitetut lapset ovat joutuneet ”silmätikuiksi”. Sijaissisaruksilla on kokemuksia siitä, miten oppilaat ovat korostaneet sitä, etteivät sijaisperheen lapset ole oikeita sisarusia, sillä he eivät ole biologisesti sukua toisilleen. Myös sosiaalityöntekijä on saattanut erotella toiminnallaan sijaisperheen lapset sijaissisaruksiin ja sijoitettuihin lapsiin.

”Perheessämme kaikki ovat olleet saman vertaisia paitsi sosiaalityöntekijän kohtelu on erottanut, ketkä on sijoitettuja. Muut oppilaat korostivat, ettei sisarukseni ole oikeita sisarusia, kun emme ole biologisesti sisarusia.”

Lisäksi terveydenhuollosta on kokemus erottelusta tilanteessa, jossa työntekijöiden huomio kiinnittyi muiden asioiden sijaan sijaisperheenä toimimiseen sen jälkeen, kun asia selvisi henkilökunnalle. Sijaissisarusten kirjoituksissa on myös lukuisia muita esimerkkejä erottelusta ja erilaisesta kohtelusta edellä mainittujen kokemusten lisäksi. Näitä olen nostanut esiin jo aiemmin, kun olen avannut tarkemmin negatiivista ja positiivista suhtautumista sijaisperheisiin.

Hämmennystä on ilmennyt koulussa, päiväkodissa, terveydenhuollossa sekä kavereiden, tuttavien, sukulaisten ja tuntemattomien ihmisten keskuudessa. Jotkut ihmiset eivät ole sijaissisarusten kokemusten mukaan tienneet, miten suhtautua sijaisperheisiin tai mitä sijaisperheenä toimiminen tarkoittaa. Sijaisperheenä toimiminen on siis ollut vierasta muille, ja

se on herättänyt lisäkysymyksiä. Jotkut ovat esimerkiksi todenneet, että sijoitettu lapsi näyttää ulkonäöllisesti sijaissisarusten kaltaiselta, mikä on aiheuttanut hämmennystä tilanteessa. Högbackan (2009, 166–167, 176) mukaan perheen yhteenkuuluvuutta vahvistetaan samankaltaisia piirteitä etsimällä. Koska sijaisperheessä perhesuhteet eivät liity pelkästään biologiseen ulottuvuuteen, tällaiset perheen tekemisen ja yhteenkuuluvuuden vahvistamisen tilanteet saattavat aiheuttaa hämmennystä.

Sijaissisarukset kokevat, että salassapidon vaatimukset ovat rajoittaneet keskustelua ystävien kanssa ja heidän kysymyksiinsä vastaamista. Vastaavasti Höjerin ja kollegoiden (2013, 14) tutkimuksessa ilmeni, että salassapitovelvollisuuden vaatimukset estävät ystävien kanssa keskustelua. Sijaissisarukset kirjoittavat myös siitä, että tuttavat ja kaverit eivät ole ymmärtäneet sijoitusta, sijoitettujen lasten taustoihin liittyviä haasteita tai erilaisia tapoja.

”Tuttavat ja kaverit eivät välttämättä ymmärrä sitä, että se on sijoitettu ja vaikka se on meidän perheessä niin sillä voi menneisyydestä olla jotakin muita ehkä ongelmia tai eri tapoja tehdä jotakin asiaa, kun meidän perheellä, joka on suotavaa ei kukaan ole samanlainen.”

Joissakin tapauksissa omat sukulaiset eivät ole ymmärtäneet sijaisperheenä toimimista ja ”muiden lasten asuttamista”. Lisäksi he eivät ole aina ymmärtäneet, miksi sijoitetut lapset vierailevat myös heidän luonaan. Se, että muut ihmiset eivät ole ymmärtäneet sijaisperheenä toimimisen erityispiirteitä, on joissakin tapauksissa tuonut haasteita sukulaissuhteiden lisäksi muuhunkin vuorovaikutukseen, kuten kaverisuhteisiin.

Sääliminen ja huolestuminen liittyvät toisiinsa niin, että sijaissisarukset kertovat kokemuksiaan tilanteista, joissa sijaissisaruuksi on pidetty kuormittavana ja haastavana asiana sijaissisarukselle itselleen. Sijaissisarukseen on esimerkiksi suhtauduttu säälivästi perheen biologisena isosiskona tai kaverit ja terveydenhuollon työntekijät ovat pohtineet sijaissisaruiden haastavuutta muun muassa siitä näkökulmasta, että sijaissisarukset joutuu jakamaan vanhempansa.

Pelko ja varovaisuus sijaisperhettä kohtaan on käynyt ilmi tilanteissa, joissa sijaisperheisiin tai sen jäseniin on suhtauduttu varoen, sillä on pelätty seuraamuksia. Esimerkiksi päiväkodissa on suhtauduttu sijoitettuun lapseen varoen, jotta hän ei kerro asioita sijaisperheessä. Tämän kokemuksen kirjoittaja ei avaa tekstissään tarkemmin sitä, millaisia asioita pelättiin tulevan ilmi sijaisperheelle. Sijaissisarukset kirjoittavat myös kokemuksista siitä, että kavereiden

vanhemmat ovat pelänneet huonoja vaikutuksia tai lastensuojeluilmoituksia. Sijaisvanhempien on pelätty olevan yhteydessä lastensuojeluun ja huostaanottoihin. Sijaisperheenä toimiminen voi olla vierasta joillekin ihmisille, jolloin ei tiedetä sijaisperheen suhteesta lastensuojelun instituutioon.

6.2 Sijaissisarusten omat kokemukset sijaissisarudesta ja sijaisperheenä toimimisesta

Sisällönanalyysia hyödyntämällä muodostin yhteensä kolme yläluokkaa kuvaamaan sijaissisarusten kokemuksia sijaissisarudesta ja sijaisperheenä toimimisesta (taulukko 2). Ensimmäiseen yläluokkaan sisältyy sijaissisarusten omat käsitykset sijaisperheenä toimimisesta. Toiseen ja kolmanteen yläluokkaan sisältyy sijaissisarusten kokemukset sijaissisarudesta: sijaissisaruteen liittyvät ilot ja sijaissisaruden mukanaan tuomat haasteet. Seuraavaksi esittelen näiden kolmen yläluokan sisällöt tarkemmin.

Pääloukka	Yläluokka	Alaluokka
sijaissisarusten kokemukset sijaissisarudesta ja sijaisperheenä toimimisesta	käsitys sijaisperheenä toimimisesta	ymmärrys perhesuhteista tasavertaisuus perheenjäseninä oma ymmärrys sijaisperheenä toimimisesta pohdinta siitä, voisiko itse toimia sijaisperheenä
	sijaissisaruteen liittyvät haasteet	etäisyys ja suhteiden huonontuminen kokemus toissijaiseksi jäämisestä haasteet kaverisuhteissa huolet ja pelot omaan mielenterveyteen liittyvät haasteet
	sijaissisaruteen liittyvät ilot	oppiminen vanhempien auttaminen läheisyys ja suhteiden vahvistuminen suhteiden pysyminen samanlaisina ylpeys sisaruksista kiitollisuus ja arvostus

Taulukko 2: Sisällönanalyysin toinen osa

6.2.1 Sijaisperheenä toimimiseen liittyvät piirteet

Sijaissisarusten kirjoituksissa tunnistetaan sijaisperheenä toimimisen vaikutukset perheen sisäisiin suhteisiin. **Ymmärrys perhesuhteista** ja niihin kohdistuneista muutoksista näkyy kirjoituksissa eri tavoin. Sijaissisarukset kertovat siitä, että sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut monella tavalla perheen sisäisiin suhteisiin ja että perheenjäsenillä on ymmärrys näistä vaikutuksista. Sijaishuollon monenlaiset vaikutukset perhesuhteisiin on havaittu myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Serbinski & Shlonsky 2014, 101, 112; Twigg & Swan 2007, 53–59; Younes & Harp 2007, 30, 34; Poland & Groze 1993, 153–163). Kirjoitusten mukaan perheen dynamiikasta on pitänyt huolta esimerkiksi sijaisvanhempi yksin tai sisarukset ja vanhemmat ovat käyneet yhteisesti keskustelua asiasta. Perheen on pitänyt esimerkiksi sopia uusista säännöistä ja toimintatavoista tai sijoitetun lapsen kohtelusta on käyty neuvotteluita, joissa on mietitty, mistä tietty toiminta tai oireilu voi johtua, ja miten sitä pitäisi käsitellä. Höjer ja kollegat (2013, 5–9) korostavat tutkimuksessaan, että sijaisperhe tarvitsee riittävästi tietoa sijaishuollon eri vaiheissa, sillä tiedolla on merkitystä sijaishuollon toteuttamisessa. Perheenjäsenten tieto esimerkiksi perheeseen sijoitetun lapsen historiasta voi auttaa edellä kuvatuissa neuvottelutilanteissa ja niihin johtavissa tapahtumissa.

Sijaissisarukset kertovat, että perheen sisäisten suhteiden luominen on voinut tapahtua rauhassa silloin, kun tilanteessa ei ole ollut akuuttia pelkoa perheen jälleenyhdistämisestä eli sijoituksen päättymisestä. Huostaanotto on Suomessa voimassa toistaiseksi (Lastensuojelulaki 2007/417 § 47), eivätkä sijaisperheet voi sen vuoksi tietää varmaksi, kuinka kauan sijoitettu lapsi pysyy perheessä (Twigg & Swan 2007, 52). Tämä voi hankaloittaa suhteiden luomista. Kuvaan perhesuhteita lisää seuraavissa alaluvuissa käsitellessäni sijaissisarouden iloja ja haasteita.

Sijaisperheenä toimimisen yhtenä piirteenä on perhesuhteisiin liittyvän ymmärryksen lisäksi näkemys sijaissisarusten ja perheeseen sijoitettujen lasten **tasavertaisuudesta perheenjäseninä**. Vaikka perheen sisäiset suhteet vaihtelisivat läheisyyden kokemuksen mukaan tai perheenjäsenten eri roolit näkyisivät jossain määrin arjessa, moni sijaissisarukset kirjoittaa kokevansa, että perheenjäsenten ovat tasavertaisia keskenään. Tasavertaisuuteen liittyy vahvasti se, millaisia käsitteitä perheenjäsenten käyttävät toisistaan. Sijaissisarukset kertovat käyttävänsä käsitteitä veli ja sisko, sanojen sijaisveli ja sijaissisko sijaan, puhuessaan perheeseen sijoitetuista lapsista. Samoin sijoitettujen lasten kerrotaan käyttävän sijaissisaruksista käsitteitä veli ja sisko.

”Koen että tässä perheessä kaikki ovat saaneet tasa-arvoista kohtelua ja ketään ei ole kenenkään yläpuolella. Pikkuveli myös itse puhuttelee meitä siskoina ja veljenään. – – Ylpeästi saa hänet aina esitellä pikkuveljenä ja muille puhuessa hänestä puhun aina pikkuveljenä.”

Tuttujen sisaruskäsitteiden käyttöä ei tarvitse välttämättä selitellä muille. Tasavertaisuudesta kertoo lisäksi kokemus siitä, että suhde sijoitettuihin lapsiin on ollut luonteva ja sisarellinen. Sijaisperheen sisarussuhteiden muodostuminen tavanomaisen tuntuisiksi sisarussuhteiksi on noussut esiin aiemmassa tutkimuksessa (Serbinski & Shlonsky 2014, 110; Höjer 2007, 76). Kirjoitusten perusteella kaikissa tapauksissa suhde sijaissisarusten ja sijoitettujen lasten välillä ei välttämättä muodostu sisarelliseksi. Tähän saattaa vaikuttaa esimerkiksi sijaishuollon väliaikainen luonne tai haasteet vuorovaikutuksessa (Höjer 2007, 76; Twigg 1994, 303). Voi olla, että väliaikaisuus rajoittaa emotionaalista sitoutumista perheeseen sijoitettuihin lapsiin (Serbinski 2017, 131–145; Twigg 1994, 303).

Sijaissisarusten kirjoitusten mukaan sisarussuhteen muodostuminen saattaa viedä myös aikaa. Joskus perheeseen sulautuminen on tapahtunut sijaissisarusten mukaan nopeastikin ja perheenjäsenet kokevat, että sijoitettu lapsi kuuluu kiinteäksi osaksi perhettä. Sen lisäksi, että sisarusten välillä ei käytetä sijaissisko tai -veli käsitteitä, sijaissisarukset kertovat, että perheeseen sijoitetut lapset kutsuvat arjessa sijaisperheen vanhempia äidiksi ja isäksi ilman sijaisuuteen viittaavaa etuliitettä. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun lapset on sijoitettu perheeseen heidän ollessaan pieniä. Myös Sutton ja Stack (2013, 602) havaitsivat tutkimuksessaan, että sijaisperheen jäsenien välille voi sijaishuollon myötä syntyä kiintymystä ja he saattavat kutsua toisiaan perinteisillä perhekäsitteillä, kuten äiti, isä ja sisarukset.

Edellisten perhesuhteisiin liittyvien piirteiden lisäksi sijaissisarukset kuvasivat kirjoituksissaan laajemmin **omaa ymmärrystään sijaisperheenä toimimisesta**. Tähän alaluokkaan sisältyvät huomiot siitä, millaisia asioita sijaisperheenä toimiminen on tuonut mukanaan, ja miten sijaissisarukset itse käsittävät nämä muutokset ja sijaisperheiden piirteet.

Sijaissisarukset ymmärtävät, että sijoitetut lapset tarvitsevat huomiota sijaisvanhemmilta ja että sijoitetuilla lapsilla voi olla haasteita tai tapoja, jotka ovat erilaisia kuin sijaisperheellä. Aikaisemmin vanhempien ajan kiinnittyminen sijoitettuihin lapsiin on tuntunut sijaissisaruksista surulliselta, mutta myöhemmin he ovat ymmärtäneet asian ja kannattaneet sitä, sillä he miettivät, että sijaissisarusten laajemmalla huomioimisella olisi saattanut olla

negatiivisia vaikutuksia perheessä. Sijaissisarukset siis pitävät vanhempien ratkaisua sijoitettuihin lapsiin keskittymisestä järkevänä valintana. Höjer (2007, 78) kirjoittaa, että sijaissisarukset antavat sijaisvanhempien huomion keskittyä perheeseen sijoitettuihin lapsiin, sillä he tietävät sijaishuollon onnistumisen olevan tärkeää sijaisvanhemmille. Kirjoituksissa sijaissisarukset käsittelivät onnistumista hieman eri suunnasta, sillä he keskittyivät erityisesti sijoitettujen lasten ja perheen hyvinvointiin. Toki taustalla voi olla laajemminkin ajatus sijaishuollon onnistumisesta. Sijaissisarukset ovat myös huomanneet, että sijoitettujen lasten kasvaessa he ovat vaatineet enemmän tukea, koska menneisyyden vaikutukset ovat tulleet näkyvimmiksi.

”Silloin, kun perheeni aloitti sijaisperheenä niin tuntui, että se oli helppoa, mutta kun on kulkenut sisaruksen mukana on huomannut, että se ei ole niin yksinkertaista ja he tarvitsevat paljon tukea, kun kasvavat isommiksi ja alkaa menneisyys puskea läpi.”

Sijaisperheenä toimimisen on nähty kuormittavan sijaisvanhempia, sillä sijoitettujen lasten ”oireet” ovat vaatineet huomiota ja osaltaan lisänneet jännitteitä perheessä. Sijaissisarukset ovat kokeneet sekä sijaisvanhempien että perheeseen sijoitettujen lasten kaipaavan apua ja tukea. Sijaissisarukset kirjoittavatkin, että heidän tuntemuksensa mukaan sijaisvanhemmuuteen liittyy paljon työtä. Myös käytännön työtä arvioidaan olevan enemmän kuin tavallisessa perheessä. Sijaissisarukset pohtivat, että työn määrää saattaa lisätä se, että sijaisperheessä on monesti useampia lapsia ja osapuolia keskimääräiseen suomalaiseen perheeseen verrattuna. Ihmisten määrä on paikoitellen vaikuttanut myös korkeaan äänenvoimakkuuteen kotona. Kaikki sijaissisarukset eivät kuitenkaan kokeneet sijaisperheenä toimimisen olevan työtä. Oma suhtautuminen vanhempien työhön on saattanut myös muuttua sitten, kun on itse muuttanut pois kotoa.

Sijaisperheenä toimiminen on tuntunut sijaissisaruksista normaalilta ainakin hetkittäin. Sijaissisarukset ovat kokeneet kasvaneensa tavallisessa perheessä, jossa on ollut muitakin lapsia. Normaalissa arjessa sijaisperheiden kerrotaan toimivan samalla tavalla kuin muidenkin perheiden. Toisaalta sijaissisarukset ovat keskustelleet keskenään siitä, miten oma perhe ei ole ollut ihan tavallinen kasvuympäristö sijaissisarusten tai perheeseen sijoitettujen lasten näkökulmasta. Sijaissisarukset kirjoittavat myös keskustelleensa sisarusten kesken laajemminkin sijaissisaruuudesta ja jakaneensa siihen liittyviä kokemuksia. Nuorempana sijaissisaruksista on voinut tuntua oudommalta, että perheeseen tulee uusi lapsi kylään, mutta

sijaisperheenä toimimiseen on tottunut ajan myötä. Joidenkin kohdalla taas sijaisperheenä toimiminen on saattanut tuntua alussa helpommalta, mutta myöhemmin siihen on liittynyt haasteita. Osa sijaissisaruksista kirjoittaa siitä, miten on vasta myöhemmin huomannut sijaisperheenä toimimisen vaikutukset elämäänsä. Sijaissisarukset saattavat myös kokea, ettei sijaisperheenä toimimisesta ole jälkikäteen jäljellä mitään negatiivista, vaikka aiemmin siihen olisi liittynyt haasteita.

Muutamaan kirjoitukseen sisältyy sijaissisarusten oma **pohdinta siitä, voisiko itse toimia sijaisperheenä** tulevaisuudessa. Sijaissisarusten näkemykset aiheesta jakautuvat kahtia. Osa kirjoittaa, ettei välttämättä itse ryhtyisi sijaisperheeksi. Syyksi mainitaan se, ettei jaksaisi työtä jatkuvasti tai ei haluaisi sijaisperheeksi, jos itsellä olisi omia lapsia. Toisaalta osa sijaissisaruksista näkee sijaisperheenä toimimisen potentiaalisena omassa tulevaisuudessa. Sijaisvanhempana toimiminen on saattanut muodostua sijaissisaruiden kautta omaksi haaveeksi, tai sijaissisaruus on saanut pohtimaan mahdollista sijaisvanhemmuutta sekä sitä, kuinka itse toimisi sijaisvanhempana. Vastaavanlaisia pohdintoja on ilmennyt useissa kansainvälisissä tutkimuksissa (Sutton & Stack 2013, 605; Twigg & Swan 2007, 50; Spears & Cross 2003, 43; Watson & Jones 2002, 53).

6.2.2 Sijaissisaruteen liittyvät haasteet

Sijaissisaruteen liittyvät haasteet jaottelin viiteen eri alaluokkaan. Haasteet liittyvät perheen sisäisiin suhteisiin, kokemuksiin toissijaiseksi jäämisestä, kaverisuhteisiin, huoliin ja pelkoihin sekä sijaissisarusten omaan mielenterveyteen.

Perheen sisäisten suhteiden **etäisyys ja suhteiden huonontuminen** on näyttäytynyt sisarusten välisissä suhteissa, vanhempien keskinäisessä suhteessa sekä sisarusten ja vanhempien välisissä suhteissa. Sijaissisarukset kirjoittavat, että perheen lasten välille on syntynyt riitoja, jotka ovat olleet paikoitellen turhiakin. Riitoihin kerrotaan vaikuttaneen esimerkiksi sijoitetun lapsen hylkäämisenpelon ja varastelun. Spears ja Cross (2003, 43) kirjoittivat tutkimuksessaan, että varastaminen voi aiheuttaa epäluottamuksen ja paheksunnan tunteita sijaissisaruksissa. Sijoitettujen lasten aikaisemmat vuorovaikutuskokemukset voivat tuoda haasteita sijaissisarusten perhesuhteisiin (Höjer 2007, 76; Twigg 1994, 303), mikä voi selittää sijaissisarusten kokemusta sijoitettujen lasten hylkäämisen pelon vaikutuksesta riitoihin.

Sisarussuhteiden läheisyys on sijaissisarusten kokemusten mukaan vaihdellut: osa sijoitetuista lapsista on ollut läheisempiä ja osa etäisempiä. Suhteiden etäisyyteen on vaikuttanut muun

muassa sisarusten välinen ikäero, kemioiden kohtaamattomuus, hankalat sukulaissuhteet ja se, että sijoitetun lapsen äiti on asunut myös sijaisperheen luona. Kaikki kirjoittajat eivät mainitse tai pohdi syytä sisarusten välisille riidoille tai suhteiden etäisyydelle. Kirjoituksissa kerrotaan myös sellaisesta kokemuksesta, että biologiset sisarukset ovat etäisempiä kuin perheeseen sijoitetut lapset. Kirjoituksissa onkin luettavissa kriittisen perhetutkimuksen mukaisia näkemyksiä perhesuhteiden erilaisista ulottuvuuksista (esim. Castrén 2014, 140; Sevón & Notko 2008, 13; Forsberg 2003, 7–12; Ritala-Koskinen 2003, 132), kuten siitä, ettei biologinen side välttämättä tarkoita läheisyyden kokemusta. Sijaissisarusten kokemusten mukaan suhde sijoitettuun lapseen on voinut tasaantua aikuisiällä, mutta joskus sisarusten välit ovat jääneet tulehtuneiksi.

”Perheeni sisäiset suhteet ovat välillä koetuksella, sijaislapset (haastavimmat) ovat koetelleet kaikkien hermoja ja aiheuttaneet meidän sisarustenkin välille turhia riitoja.”

Sijaisvanhempien keskinäiseen suhteeseen sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut sijaissisarusten mukaan niin, että se on väsyttänyt ja kuormittanut vanhempia. Väsymys on purkaantunut vanhempien välien tulehtumisena ja arjen pyörittämisen haasteina. Sijoitetun lapsen oireilu on vaatinut vanhempien huomiota ja lisännyt osittain jännitteitä, minkä on nähty kuormittavan sijaisvanhempia. Sutton ja Stack (2013, 604) kirjoittavat, että sijaissisaruus saattaa herättää huolta vanhemmista, kun sijaissisarukset havaitsevat huonoa käytöstä tai aggressiivisuutta vanhempia kohtaan tai kun he pohtivat saavatko vanhemmat tarpeeksi tukea ja vapaa-aikaa. Väsymyksen, kuormituksen ja jännitteiden havaitseminen saattaa herättää vastaavaa huolta sijaissisaruksissa.

Sijaissisarukset kuvailevat, että perhesuhteet yleisesti ovat olleet koetuksella sijaisperheenä toimimisen aikana ja suhteisiin on liittynyt vaikeuksia. Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu mahdollisuus siihen, että sijaishuolto luo etäisyyttä perheenjäsenten välille (Younes & Harp 2007, 33–37; Twigg 1994, 307–308). Sijaissisarukset kirjoittavat, että sijaisperheenä toimimisen aikana perheen sisäiset suhteet ovat saattaneet tulehtua tai sijaisvanhemmat ovat päätyneet eroon. Kirjoituksissa kerrotaan myös siitä, että perheen henkinen yhteys on huonontunut sijaisperheenä toimimisen myötä. Joissakin perheissä sijoitetun lapsen tai sijaissisaruksen suhde toiseen vanhempaan on ollut tilapäisesti riittävä.

”Yhdessä vaiheessa välini olivat äitiini aika tulehtuneet, koska olin vihainen kaikesta perhekotiin liittyvästä ja siitä, ettemme ole normaali perhe ja että emme koskaan voineet olosuhteiden pakosta viettää aikaa pelkästään oman perheen kesken – en muista milloin olisimme olleet koko perhe koossa ilman ketään sijaislasta. Sitä ei ole tapahtunut varmaan yli 10 vuoteen. Suuri osa johtuu myös siitä, että perhekoti selvästi on vaikuttanut suhteeseeni vanhimpaan veljeeni ja se on minulle hyvin herkkä aihe.”

Yllä olevassa lainauksessa sijaissisarukset määrittää omaa perhettään ja kuvaa, ettei se ole ollut tavallinen perhe. Sijaissisarukset kaipaavat aikaa perheensä kesken. (Esim. Castrén 2014, 139–140.) Sijaisperheenä toimiminen on muuttanut perhesuhteita, mikä on aiemman tutkimuksen mukaan tuttua sijaisperheissä (esim. Höjer ym. 2013, 4, 7; Sutton & Stack 2013, 610).

Perhesuhteiden haasteisiin liittyy osaltaan sijaissisarusten **kokemus toissijaiseksi jäämisestä**. Tällä tarkoitan kokemusta siitä, että vanhempien aika ja huomio on kiinnittynyt sijoitettuihin lapsiin, jolloin sijaissisarukset ovat jääneet taka-alalle. Vanhempien huomio ja aika on mennyt kirjoitusten mukaan esimerkiksi sijoitettujen lasten ongelmien ratkomiseen, sukulaissuhteiden ylläpitämiseen ja arkisiin haasteisiin. Tällöin sijaissisarukset ovat jääneet syrjään, toissijaiseksi ja vaille huomiota. Aiemmissa tutkimuksissa on huomattu, että sijaissisarusten ja sijaisvanhempien väliseen vuorovaikutukseen jää usein vähemmän aikaa ja vanhemmat ovat vähemmän saatavilla, kun vanhempien pitää jakaa aikaa ja huomiota sijaisperheen lasten kesken. Toissijaiseksi jäämisen kokemuksen on todettu aiheuttavan negatiivisia tunteita sijaissisaruksilla. (Höjer 2007, 78; Younes & Harp 2007, 32–33; Spears & Cross 2003, 42.) Kirjoitusten perusteella kokemus toissijaiseksi jäämisestä on voinut olla enemmän läsnä nuorempina ja sen jälkeen harvemmin. Vanhempien huomio ja aika ei siis ole jakautunut tasan lasten kesken. Sijaisperhe ei ole esimerkiksi lomailut yhdessä, sillä vanhempien aika on mennyt töihin ja perheen asioiden hoitamiseen. Toissijaiseksi jääminen on voinut aiheuttaa sijaissisarukselle surua.

”Ennen suurin suru minulle oli se, että vanhempieni aika oli usein muualla, eivätkä he voineet antaa aikaansa omille lapsilleen niin paljon kuin sisareni, minä ja vanhempani olisivat halunneet. Nyt ymmärrän, että juuri näin sen pitääkin olla. Jos vanhempani työssään olisivat antaneet minulle ja sisarilleni enemmän aikaa, se olisi ollut sijoitetuilta lapsilta pois ja voinut kulminoitua negatiivisella tavalla.”

Sen lisäksi, että sijaisperheenä toimiminen on haastanut perhesuhteita, se on tuonut mukanaan **haasteita kaverisuhteisiin**. Sijaissisarukset eivät ole kutsuneet kavereitaan kylään tai kavereiden kyläily on tuntunut epämiellyttävältä, koska oma perhe toimii sijaisperheenä. Younesin ja Harpin (2007, 32) sekä Spearsin ja Crossin (2003, 43) tutkimuksissa on myös huomattu, että kavereiden vierailu sijaisperheen luona on voinut vähentyä sijaisperheeksi ryhtymisen myötä tai kyläilyyn on voinut liittyä haasteita ennakkoluulojen takia.

Sijaissisarukset kirjoittavat, että uusille kavereille on ollut outoa selittää omaa suhdetta sijoitettuihin lapsiin tai sijaisperheenä toimimisesta on ollut hankala keskustella kavereiden kanssa. Esimerkiksi vertaistukea tai keskusteluapua on ollut hankala löytää omasta kaveripiiristä, ja perheen kohtaamia haasteita ei ole voinut avata omille ystäville, sillä on ajatellut, etteivät he ymmärrä sijaisperheenä toimimisen erityispiirteitä. Sijaissisarusten kaverisuhteita on haastanut myös kavereiden tai heidän vanhempiensa negatiivinen suhtautuminen sijaisperhettä kohtaan, kavereiden vanhempien pelot sijaisperheisiin liittyen sekä se, ettei kavereilla ole ollut tietoa tai ymmärrystä sijaissisarudesta tai sijaisperheenä toimimisesta. Näitä piirteitä käsitelin tarkemmin edellä luvussa 6.1, kun kirjoitin sitä, miten sijaisperheisiin on suhtauduttu perheen ulkopuolelta.

Sijaissisaruteen liittyy myös **huolia ja pelkoja**. Pelko omien tärkeiksi muodostuneiden sisarusten menettämisestä ja sisaruussuhteiden katkeamisesta voi olla suurta, mikä osaltaan kertoo näiden suhteiden merkityksellisyydestä.

”Kun sain tietää perheiden jälleen yhdistämisestä ja kuinka minulla ei ole oikeutta ottaa yhteyttä sijaissisaruksiini näin tapahtuessa huoltajan kieltäessä aloin pelkäämään sitä. – – Sijaissisarusten menettäminen on ollut minulle henkilökohtaisesti suurin pelko elämäni aikana.”

Sijaissisarukset ovat pohtineet erilaisia keinoja yhteydenpidon ylläpitämiseen sijoitusten päättymisen jälkeen. Esimerkiksi perheeseen sijoitetun lapsen kummiksi ryhtyminen on tuonut turvaa ja luottamusta yhteydenpidon säilymiseen. Pelko sijoituksen päättymisestä ja tärkeiden suhteiden menettämisestä on noussut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Serbinski 2017, 139; Sutton & Stack 2013, 605).

Menettämisen pelon lisäksi sijaissisarukset kertovat kokemuksiaan siitä, miten he ovat kantaneet huolta kaikista sisaruksistaan. He ovat huolehtineet esimerkiksi siitä, ettei sijoitettu lapsi joudu olemaan eriarvoinen suvussa tai ettei biologinen sisarus jää vaille huomiota, kun

sijaisvanhemman huomio kiinnittyy sijoitettuihin lapsiin. Huolta on kannettu myös siitä, miten sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut biologisiin sisaruksiin. Pelkoa on saattanut tuoda se, että on joutunut kohtaamaan lapsuudessa väkivaltaa sijoitettujen lasten suunnalta. Sijaissisarusten kokemusten mukaan joistakin sijoitetuista lapsista on näkynyt se, että heidän kotonaan ei ole ollut kaikki hyvin. Tämä herättää kysymyksen siitä, missä määrin sijaissisarukset kantavat huolta sijoitettujen lasten perheistä tai toisaalta muista turvattomissa oloissa asuvista lapsista.

Osa kirjoituksista sisältää sijaissisarusten pohdintoja **omaan mielenterveyteen liittyvistä haasteista**. Mielenterveyden haasteet liittyvät osaltaan edellä kuvattuihin muutoksiin ja haasteisiin, joita sijaisperheenä toimiminen on tuonut mukanaan. Sijaissisarukset kirjoittavat esimerkiksi siitä, että oman jaksamisen kanssa on ollut haasteita, mutta siihen on saanut apua. Jaksamista on tukenut muun muassa työkaverilta saatu vertaistuki. Sijaisperheenä toimimisen aikana tapahtuneita muutoksia on voinut purkaa ehkä vasta jälkeinpäin. Sijaissisaruksen oman herkkyyden kerrotaan vaikuttaneen siihen, miten hän aistii muiden perheenjäsenten ongelmat. Muiden auttaminen voi ajaa tunnollisuuteen ja miellyttämiseen.

”Lisäksi olin herkkä lapsi, joka aisti helposti ongelmat toisista nuorista. Ymmärsin, että heitä oli autettava, niin kuin myös äitiä ja isää, koska aistin heidän työkuormansa. Näin ajauduin tilanteeseen, jossa keskityin miellyttämään ja auttamaan muita ja lapsuus jäi senkin puolesta jokseenkin elämättä, olin erittäin tunnollinen.”

Sijaissisaruksena oleminen on tehnyt itsenäisemmäksi, ja sijaissisarukset on kokenut oman lapsuuden jääneen osittain elämättä tai hän on ollut vihainen vanhemmilleen siitä, että oma nuoruus on riistetty. Myös Martin (1993, 15, 21) kirjoittaa tutkimuksessaan, että sijaissisarukseen liittyy varhaista aikuistumista. Sijaissisarukset kirjoittavat, etteivät he ole halunneet nuorena hankaloittaa vanhempien elämää itse, koska vanhemmilla on ollut paljon työtä sijoitettujen lasten kanssa. Kirjoituksissa kerrotaan myös siitä, miten sijaissisarukset ovat olleet kateellisia kavereita ja sijoitettuja lapsia kohtaan nuoruuden kokemuksista ja kapinoinnista. Se, että on sijaissisaruksena tehnyt lapsena paljon töitä kotona on kääntynyt myöhemmin niin, että teininä on ollut villimpi. Yksi mielenterveyteen liittyvä haaste on ollut se, että on vetäytynyt pois sosiaalisista tilanteista. Tunteista puhuminen on voinut olla vaikeaa ja sitä on vältelty. Tunteista puhumisen haasteet ovat saattaneet olla läsnä lapsuudenkodista muuttamisen jälkeenkin.

”Itse koin tunteistani puhumisen hyvin vaikeaksi pitkään kotoa muuttamisen jälkeenkin ja tämä oli selkeästi seurausta sijaissisarusten läsnäolosta kotona. – Itse muutuin siis aiempaa itsenäisemmäksi ja omista asioistani en halunnut kenellekään puhua. Vetäydyin pois sosiaalisista tilanteista paljon.”

Omaan mielenterveyteen liittyvät haasteet ovat voineet osittain johtua sijaisperheenä toimimisesta, mutta kirjoituksissa pohditaan myös sitä, miten jälkeinpäin on hankala arvioida, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet mielenterveyteen. Sijaissisarukset kertovat esimerkiksi siitä, miten on itse ollut samalla murrosikäinen ja on vaikea sanoa, miten asiat olisivat menneet toisenlaisessa tilanteessa. Younesin ja Harpin (2007, 31–32) tutkimuksessa sekä sijaisvanhemmat että sijaissisarukset kertoivat havainneensa vastaavanlaisia sijaissisarusten persoonallisuuteen ja mielenterveyteen liittyviä haasteita.

6.2.3 Sijaissisaruuteen liittyvät ilot

Sijaissisaruuteen liittyvistä iloista mainitaan kirjoituksissa hyvin lyhyesti, mutta ilon aiheet toistuvat useassa tekstissä. **Oppiminen** on yksi sijaissisaruuden mukanaan tuomista iloista. Sijaisperheenä toimiminen on aukaissut silmiä ja sijaissisaruuden aikana on saanut paljon tietoa, kokemuksia ja ymmärrystä. Sijaissisaruksilla on kokemuksia siitä, miten sijaissisaruuden kautta on saanut itselleen paljon, eivätkä he välttämättä koe menettäneensä sen myötä mitään.

”Sijaisperheenä oleminen on aukaissut silmiä ja sitä mitä se oikeasti on. Me tehdään tätä siksi, kun halutaan auttaa muita lapsia – – ”

Sijaissisarukset eivät eritelleet oppimisen kohtia tarkemmin, mutta kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että sijaisperheenä toimiminen on opettanut taitoja, jotka ovat liittyneet omaan identiteettiin, vuorovaikutussuhteisiin sekä yhteiskuntaan (Twigg & Swan 2007, 50; Younes & Harp 2007, 37; Spears & Cross 2003, 41–42; Martin 1993, 19) Ymmärryksen lisääntyminen ja silmien avautuminen viittaavat vastaaviin oppimiskokemuksiin.

Lisäksi **vanhempien auttaminen** nousee kirjoituksissa esiin myönteisenä asiana. Sijaissisarukset ovat auttaneet vanhempiaan sijoitettujen lasten hoitamisessa arjessa tai silloin, kun vanhemmat ovat olleet vapaalla tai hoitamassa asioita. Sijaissisarukset ovat myös auttaneet vanhempia pohtimalla yhdessä ratkaisuja ongelmatilanteisiin esimerkiksi sijoitettujen lasten sukulaisten kanssa. Oman vanhemman auttamisen kerrotaan vahvistaneen suhdetta

vanhempaan. Sijaissisarusten rooli auttajina, tukijoina ja huolehtijoina on näkynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Williams 2017, 1401–1408; Sutton & Stack 2013, 603–604). Auttaminen kuvaa osaltaan sijaissisarusten aktiivista toimijuutta sijaisperheessä.

Perhesuhteiden **läheisyys ja suhteiden vahvistuminen** toistuvat useassa kirjoituksessa. Esimerkiksi suhteen vanhempiin kerrotaan vahvistuneen, koska perheen luona tulee käytyä useammin sijoitettujen lasten vuoksi. Sijaisperheenä toimimisen kerrotaan lähentäneen koko perhettä ja vahvistaneen perheen sisäisiä suhteita: sijaisperheenä toimiminen on hitsannut perhettä yhteen ja perheenjäsenten välit ovat muodostuneet lämpimiksi. Yhtenä syynä lähentymiselle mainitaan se, että uusi sijoitettu lapsi on kiinnostava ja lähentää perhettä. Sijaissisaruksilla on kokemuksia myös siitä, miten jokainen sijoitettu lapsi on tuonut perheeseen lisää rakkautta.

Moni kirjoittaa sisarusten keskinäisten suhteiden olevan lämpimiä ja läheisiä. Osa kokee läheisyyttä tiettyihin sisaruksiin enemmän kuin toisiin, mihin vaikuttaa esimerkiksi suhteen kesto. Läheisimmiksi ovat muodostuneet suhteet muun muassa niihin perheeseen sijoitettuihin lapsiin, jotka on sijoitettu perheeseen sijaissisaruksen ollessa pieni ja joiden sijoitukset ovat kestäneet pitkään. Suhde koettiin läheiseksi myös niiden sijoitettujen lasten kanssa, joita sijaissisarus itse on hoitanut. Sisarusuhde sijoitetun lapsen kanssa on voinut muodostua läheiseksi esimerkiksi vertaisroolin kautta, jos sijoitetulla lapsella on ollut aikaisemmin vaikeuksia luottaa aikuisiin, jolloin sijaissisarukseen tukeutuminen on tuntunut helpommalta. Sijaissisaruksen rooli perheessä saattaa rakentua myös sellaiseksi, että hän toimii roolimallina sijoitetuille lapsille. Sijaisperheenä toimimisen aikana luodut suhteet saattavat jatkua pitkäänkin.

”Olen ollut kiitollinen näistä nuorista ja uusista sisarista, joita olen saanut, ja lisäksi olen heistä ylpeä, he ovat kasvaneet fiksuiksi aikuisiksi ja ovat yhä elämässäni, erityisesti sijaissisareni kanssa olen tekemisissä lähes päivittäin. Ymmärsin jo nuorena olevani roolimalli, etenkin tälle sisarelleni. Lisäksi hänen tullessaan, hänellä oli luottamusongelma aikuisten kanssa, joten oli luonnollista, että hän tukeutui ja avautui minulle, meille syntyi luottamussuhde ja jaoimme yhdessä mm. kotityöt.”

Sen lisäksi, että sijaissisarukset kirjoittavat perhesuhteiden vahvistumisesta, osa kertoo **suhteiden pysymisestä samanlaisina**. Osa sijaissisaruksista kokee, ettei sijaisperheenä

toimiminen ole vaikuttanut merkittävästi perheen sisäisiin suhteisiin tai että se on vaikuttanut vain joidenkin perheenjäsenten keskinäisiin suhteisiin. Olen sisällyttänyt kokemukset perhesuhteiden pysymisestä samanlaisina sijaissisaruteen liittyviin iloihin, sillä teksteissä ei viitata siihen, että samanlaisina pysyneet suhteet olisivat olleet heikkoja tai kaivanneet vahvistusta. Tulkitsem perhesuhteiden pysymisen samanlaisena myönteisenä asiana, sillä sijaissisarukset kertovat sijaisperheenä toimimiseen liittyvistä haasteista, jolloin riskinä on perhesuhteiden huonontuminen.

Ylpeys sisaruksista näkyy useamman sijaissisaruksen kirjoituksessa. He kirjoittavat olevansa ylpeitä yleisesti sisaruksistaan, perheeseen muuttaneista uusista sisaruksista ja siitä, että perheeseen sijoitetut lapset ovat kasvaneet fiksuiksi aikuisiksi. Ylpeyden lisäksi sijaissisaruteen liittyy **kiitollisuus ja arvostus**.

”Sanottakoon tässä loppuun, että itse olen äärimmäisen iloinen ja kiitollinen siitä, että saan olla mukana vieläkin perheeni arjessa. Matkaan on tietoisesti ja tietämättä tarttunut yhtä jos toista tietoutta, ymmärrystä ja kokemusta!”

Perheeseen sijoitettuihin lapsiin kohdistuva ylpeys ja arvostus näkyy myös aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (Serbinski & Shlonsky 2014, 110; Sutton & Stack 2013, 603; Höjer 2007, 73–76; Spears & Cross 2003, 41). Tutkimuksissa sijaissisarukset ovat kertoneet olevansa ylpeitä sijoitettujen lasten lisäksi omasta osallisuudestaan ja onnistumisistaan sijaishuollossa (Sutton & Stack 2013, 603, 607; Spears & Cross 2003, 41). Tässä kirjoitusaineistossa sijaissisarukset eivät mainitse ylpeyttä itseään kohtaan, mutta kirjoituksista on luettavissa ylpeyttä koko perhettä ajatellen.

Sijaissisarukset kirjoittavat lisäksi, että he ymmärtävät ja arvostavat vanhempiensa tekemää työtä. Lasten eteen tehtyä työtä pidetään hienona piirteenä. Twigg ja Swan (2007, 55) tekivät vastaavan huomion omassa tutkimuksessaan. Sijaissisarukset pitävät sijaisperheenä toimimisen perustana sitä, että perhe haluaa auttaa muita lapsia. Sijaissisarukset ovat kiitollisia myös uusista sisaruksistaan. He ovat iloisia ja kiitollisia siitä, että saavat olla osa perheen arkea, ja arvostavat sitä, että omassa perheessä on kaikki hyvin. Osa sijaissisaruksista kirjoittaa siitä, että jälkikäteen aikuisena arvostaa kokemusta sijaisperheenä toimimisesta. Kansainvälisessä tutkimuksessa on huomattu, että sijaissisarukset saattavat arvostaa sijaisperheenä toimimisen myötä enemmän perhettään, kotiaan ja elämää ylipäätään (Younes & Harp 2007, 36; Poland & Groze 1993, 158).

7. Pohdinta

Olen kuvannut tutkielmassani sijaissisarusten kokemuksia sijaisperheenä toimimisesta: miten sijaissisarukset ovat kokeneet, että heidän perheeseensä on suhtauduttu sijaisperheenä, ja millaisena sijaissisarukset itse kokevat sijaissisarouden ja sijaisperheenä toimimisen. Tässä luvussa pohdin aluksi analyysin tuloksia. Sen jälkeen arvioin käytettyjen menetelmien ja tutkielman tulosten luotettavuutta. Lopuksi pohdin tutkielman merkitystä ja jatkotutkimuksen tarvetta.

7.1 Tulosten yhteenveto

Tutkin sijaissisarusten kirjoituksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkielmani teoreettinen viitekehys on rakentunut lastensuojelun perhehoidon, sijaisperheen ja sijaissisarouden käsitteistä sekä kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen näkökulmista. Nojaan tutkielmassani pääasiassa kansainväliseen tutkimukseen sijaissisaroudesta, sillä aiheesta on tehty Suomessa vähän tutkimusta. Vaikka sijaishuoltojärjestelmät eroavat eri maissa, oman aineistoni perusteella sijaissisarusten kokemuksissa on paljon yhtäläisyyttä. Luvussa kuusi esittämäni tulokset sijaissisarusten kokemuksista ovat pitkälti yhteneviä aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa. Esimerkiksi sijaissisarusten rooliin ja sijaisperheenä toimimisen myötä tulleisiin muutoksiin liittyvät kokemukset ovat samankaltaisia aiempien tutkimustulosten kanssa.

Tutkimuksen yksi keskeinen tulos on se, että sijaisperhe on erityinen konfiguraatio, jonka merkityksellisiä jäseniä sijaissisarukset ovat. Analyysini vahvistaa aiemmassa kirjallisuudessa toistuvaa havaintoa siitä, että lastensuojelussa olisi syytä kiinnittää huomiota sijaisperheeseen systeeminä (esim. Serbinski & Brown 2017, 1420; Twigg 1994, 301). Perhehoidossa on pitkälti kyse monenlaisista vuorovaikutussuhteista ja yhteen kietoutuvista perhesiteistä. Näin ollen on tärkeää, että perhehoidon eri osapuolet tulevat kuulluiksi ja huomioituiksi niin arjessa, sosiaalityön käytännöissä kuin tutkimuksessakin.

Kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen näkökulmat sopivat sijaisperheiden tarkasteluun myös perheiden yksityisyyden ja julkisuuden osalta. Perheen avoimet rajat korostuvat sijaisperheissä, jotka suorittavat julkista hallintotehtävää, ja ovat näin ollen avoimia monille ihmisille, kuten sijoitetuille lapsille, heidän läheisilleen ja erilaisille työntekijöille. Perhehoitoa kohtaan asetetaan paljon odotuksia, vaikka toisaalta pidetään yllä ”tavallisen perheen” diskurssia. Perheeseen sijoittamisen tavoitteet kietoutuvat pitkälti tavallisen perhe-

elämän oletuksiin, kuten turvallisuuteen, kodinomaisuuteen ja perhesuhteisiin, mutta todellisuudessa sijaisperhe on erityinen konfiguraatio, jossa ”tavallisuus” määrittyy uudella tavalla monimuotoisten suhteiden ja sijaishuollon käytäntöjen myötä. Kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen ideaalien vastaisesti sijaisperheitä määritellään ja ohjataan myös perheiden ulkopuolelta.

Analyysini osoittaa, että kirjoitusaineisto sisältää monenlaisia kokemuksia siitä, millä tavalla sijaisperheet ovat sijaissisarusten näkökulmasta tulleet kohdatuiksi sijaisperheinä. Suhtautuminen sijaisperheisiin on ollut negatiivista, positiivista, neutraalia sekä ristiriitaista. Negatiivinen suhtautuminen sijaisperheisiin näyttäytyi sijaissisarusten kirjoituksissa monenlaisen toiminnan kautta: negatiivisena kohteluna, äärimmilleen vietyä negatiivisena toimintana, torjumisena, välttelyä ja vähättelyä sekä huomiotta jättämisenä. Sijaissisarusten kirjoituksissa positiivinen suhtautuminen sijaisperheisiin näkyi kokemuksissa, joissa sijaisperhettä oli kohdeltu positiivisesti, perhettä kohtaan oli oltu kiitollisia ja arvostavia, perhettä oli ihailtu tai perheen asioihin oli suhtauduttu rakentavalla ja auttavalla otteella. Neutraali suhtautuminen on näyttäytynyt sijaissisaruksille tasavertaisena kohteluna ja niin, ettei sijaisperheenä toimimiseen ole suhtauduttu erityisellä tavalla tai ihmetellen. Ristiriitaisesta suhtautumisesta kertovat kokemukset liittyivät ristiriitaisiin reaktioihin, sijaisperheen tai sen jäsenten erotteluun ja erilaiseen kohteluun, hämmennykseen, säälimiseen ja huolestumiseen sekä pelkoon ja varovaisuuteen.

Sijaissisarukset kirjoittivat kokemuksista, joissa sijaisperheen ulkopuolisina toimijoina ovat olleet erilaiset työntekijät sosiaali- ja terveydenhuollosta sekä kouluista ja päivähoitopaikoista, sijoitetun lapsen läheiset ja sukulaiset, sijaisperheen sukulaiset, ystävät ja tuttavat sekä sijaisperheelle vieraat ihmiset. Sosiaalityöntekijän rooli korostui aineistossa eniten sijaisperheen kanssa toimivia työntekijöitä ajatellen. Myös aiemmissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota erityisesti sosiaalityöntekijöihin suhteessa sijaisperheisiin (esim. Serbinski & Brown 2017, 1413; Williams 2017, 1397–1401; Serbinski & Shlonsky 2014, 112; Twigg & Swan 2007, 57). Sosiaalityöntekijä saattaa olla näkyvin ja tunnistetuin työntekijä sijaissisaruksille, minkä takia sosiaalityöntekijät mainittiin usein teksteissä. Toisaalta sosiaalityöntekijä-käsitteellä saatettiin tarkoittaa myös muita perhehoidon ja lastensuojelun työntekijöitä.

Huomionarvoista on se, että sosiaalityöntekijät nousivat esiin sijaissisarusten kirjoituksissa useimmin negatiivisen suhtautumisen kuin positiivisen suhtautumisen kuvauksissa. Tämä voi

kertoa siitä, että sijaissisarukset kaipaavat toisenlaista tukea ja huomiointia sosiaalityöntekijöiltä kuin mitä nykyään saavat. Tutkielman tulokset nimittäin osoittavat, miten vähäiselle huomiolle sijaissisarukset jäävät sosiaalityössä. Sijaissisarusten kirjoituksissa välittyi se, miten heidän saamansa huomio on ristiriidassa odotuksiin, joita heitä kohtaan asetetaan. Sijaissisarusten odotetaan esimerkiksi sopeutuvan sijaisperheenä toimimiseen, kunnioittavan salassapitoa sekä pärjäävän monenlaisten tunteiden ja haasteiden kanssa. Lisäksi laissa sijaissisaruksilta edellytetään, että he hyväksyvät sijoitetut lapset tasavertaisina perheenjäseninä (Perhehoitolaki 2015/263 § 5), mutta analyysin perusteella voidaan todeta, että toisaalta sijaissisarukset kokevat sosiaalityöntekijöiden suunnalta erottelua ja erilaista kohtelua. Tällainen toiminta vaikuttaa analyysin perusteella näyttäytyvän sijaissisaruksille negatiivisena. Erottelu ja erilainen kohtelu voivat tapahtua joissakin tilanteissa sijaisperheiden kohdalla myös positiivisessa mielessä esimerkiksi yksilöllisen tuen kohdistamisena.

Sijaissisarusten kirjoitukset osoittavat, että sijaissisarukset tunnistavat monia sosiaalityön käytäntöihin, rakenteisiin ja resursseihin liittyviä haasteita. Sijaissisarusten huomioiminen vaatiikin esittämien tulosteni mukaan muutoksia näihin tekijöihin, mutta toisaalta pitkälle voidaan päästä jo pelkällä sijaissisarusten roolin tunnistamisella ja kiinnostuksen osoittamisella heitä kohtaan (esim. Williams 2017; Sutton & Stack 2013, 596, 610; Höjer 2007, 73; Twigg & Swan 2007, 57; Spears & Cross 2003, 38, 45). Kuitenkin resurssien kohdistaminen sijaisperheisiin ja myös sijaissisaruksiin on perusteltua, sillä analyysin perusteella huomataan, miten merkittäväällä tavalla sijaisperheenä toimiminen vaikuttaa sijaissisarusten arkeen ja lapsuuteen. Kun sijaissisarukset asetetaan perhehoidon myötä tutkielmassa kuvattuun rooliin, tulisi heidän hyvinvoinnistaan pitää huolta ja ottaa huomioon sijaisperheenä toimimisen vaikutukset sijaissisaruksiin.

Kirjoitusten perusteella sijaissisarukset havainnoivat aktiivisesti sijaisperheeseen ja sen jäseniin kohdistuvaa suhtautumista, mikä kertoo perhesuhteiden emotionaalisesta ulottuvuudesta sekä sijaissisarusten aktiivisesta roolista sijaisperheessä. Konfiguraation näkökulman mukaisesti voidaan ajatella, että muihin perheenjäseniin kohdistuva toiminta voi vaikuttaa perhemuodostelman sisällä myös toisiin jäseniin, tässä tapauksessa sijaissisaruksiin. Vaikka tutkimukseen osallistuneilla sijaissisaruksilla on ollut vaihtelevia kokemuksia perhehoidon muodon suhteen ja esimerkiksi sijoitettuja lapsia on asunut eri määriä ja eri mittaisia aikoja perheissä, kirjoituksissa oli paljon samoja piirteitä. Analyysi kuvaakin sijaissisaruuutta monipuolisena ilmiönä sijaissisarusten yksilöllisten kokemusten kautta.

Sijaissisarusten kirjoituksista välittyivät sijaissisarusten käsitykset sijaisperheenä toimimisesta sekä heidän kokemuksensa sijaissisarouden haasteista ja iloista. Sijaissisarukset kirjoittivat ajatuksiaan sijaisperheen perhesuhteista, muun muassa tasavertaisuuden näkökulmasta. Lisäksi he pohtivat sijaisperheenä toimimisen piirteitä, ja sitä voisivatko he toimia itse sijaisvanhempina tulevaisuudessa. Kirjoitusten perusteella sijaissisarouden haasteet liittyvät perhe- ja kaverisuhteisiin, kokemuksiin toissijaiseksi jäämisestä, huoliin, pelkoihin ja mielenterveyteen liittyviin haasteisiin. Sijaissisarouden ilot puolestaan muodostuvat kirjoitusten mukaan vanhempien auttamisesta, ylpeyden, arvostuksen ja kiitollisuuden tunteista, oppimisesta sekä perhesuhteiden merkityksellisyydestä.

Sijaissisarusten kuvaukset perhesuhteista ja siitä, miten ne ovat muuttuneet sijaishuollon tuomien uusien suhdemuodostelmien myötä, vastaavat kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen mukaisia näkökulmia. Sijaissisarukset kuvailivat yksilöllisiä kokemuksia perhesuhteista: esimerkiksi suhteiden etäisyyttä tai läheisyyttä, pelkoa suhteiden menettämisestä sekä kiitollisuutta ja ylpeyttä perheenjäsenistä. Kokemuksissa näkyy se, miten sijaisperheen perhesuhteita määrittelevät monenlaiset ulottuvuudet.

7.2 Tutkielman ja menetelmien arviointi

Tutkielman aiheen valintaa ovat ohjanneet omat kokemukseni sijaissisaroudesta sekä oma kiinnostukseni sijaishuoltoa ja lastensuojelua kohtaan. Ymmärrykseeni aiheesta on vaikuttanut lisäksi tutkielman tekemisen aikana lukemani kirjallisuus sekä työni lastensuojelun kehittämisen parissa. Pidän taustatietojani ja kokemuksiani vahvuutena tutkijana. Olen pyrkinyt tekemään aineiston analyysin läpinäkyvästi ja aineistolähtöisesti sekä tukemaan analyysia aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla, jotta olen tutkijana pystynyt pysymään mahdollisimman objektiivisena ja avoimena.

Sisällönanalyysi on sopinut menetelmänä oivallisesti tutkielmaani, sillä se on mahdollistanut aineistolähtöisyyden ja sijaissisarusten kokemusten monipuolisen tarkastelun. Laadullisen sisällönanalyysimenetelmän avulla olen voinut jäsentää kirjoitusaineiston selkeäksi kokonaisuudeksi ja luoda kattavan kuvauksen sijaissisarusten kokemuksista sijaisperheenä toimimiseen liittyen.

Lastensuojelu, sijaishuolto ja perheet ovat laajoja tutkimusalueita, joissa voisi tarttua moneen asiaan. Asettamani kirjoituspyyntö on ohjannut aineistoa tiettyyn suuntaan ja toisenlaisia kysymyksiä asettamalla kirjoitukset saattaisivat olla aivan erilaisia. Sijaissisarusten kirjoitukset

ovat kuitenkin olleet monipuolisia: kirjoitusten kautta on muodostunut kattava kuvaus sijaissisaruuudesta ja niissä on kerrottu monia näkökulmia sijaisperheenä toimimisesta. Jo ryhmittelyn alkuvaiheessa huomasin, että aineisto jakautuu kahteen osaan, mikä on ymmärrettävää kirjoituspyynnön kysymyksenasettelua ajatellen. Sijaissisarukset kirjoittivat yhtäältä siitä, miten he ovat kokeneet muiden ihmisten suhtautuneen sijaisperheeseen, ja toisaalta siitä, miten he itse ovat kokeneet sijaissisaruiden ja sijaisperheenä toimimisen. Kirjoituspyynnössä pyysin sijaissisaruksia kertomaan kokemuksiaan siitä, miten oma perhe on tullut kohdatuksi sijaisperheenä toimimisen myötä ja miten sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut perheen sisäisiin suhteisiin. Kirjoitusten pohjalta hahmottui lopulta näitä kysymyksiä laajempi näkemys sijaissisaruuudesta.

Pidin tärkeänä perhehoidon kontekstin ja sijaissisaruuteen liittyvien aiempien tutkimusten esittelyä, jotta pystyin luomaan kattavan kokonaiskuvan sijaisperheenä toimimisesta sijaissisarusten näkökulmasta. Lisäksi halusin keskittyä teoreettisessa viitekehyksessä perhetutkimuksen tarjoamiin näkökulmiin perheistä suhdemuodostelmina. Tämä mahdollisti sijaisperheen monipuolisten vuorovaikutussuhteiden tarkastelun ja sijaissisarusten käsittelyn aktiivisina perheenjäseninä. Nämä teemat korostuivat analyysissa. Toisaalta edellä kuvattuihin asioihin keskittyminen tarkoitti muiden mahdollisten näkökulmien rajaamista pois tutkimuksen ulkopuolelle. Sijaisperheitä ja niihin suhtautumista olisi voinut lähteä tarkastelemaan myös esimerkiksi sosiaalipsykologiasta tuttujen kategorian ja asenteen käsitteiden kautta. Koen, että valitsemani teoreettinen viitekehys tuki hyvin kirjoitusaineistoani, ja pystyin sitä kautta pysymään aineistolähtöisessä analyysissa. Kriittisen ja konfiguraationaalisen perhetutkimuksen hyödyntäminen mahdollisti joka tapauksessa sosiaalipsykologisen lähestymisen sijaissisaruuteen ja perhehoitoon, sillä pystyin keskittymään sijaisperheiden vuorovaikutussuhteisiin. Tutkielmassani yhdistyy näin ollen lastensuojelun, perhetutkimuksen ja sosiaalipsykologian näkökulmat.

7.3 Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimuksen tarve

Sijaissisarusten kokemusten tutkimus on tärkeää sijaishuollon ja perhehoidon kehittämisen näkökulmasta. Tutkielmani tekee näkyväksi sijaissisarusten kokemuksia ja lastensuojelun perhehoitoon liittyviä haasteita sekä onnistumisia, joita voidaan hyödyntää lastensuojelun kehittämisessä. Sijaissisarusten kokemuksia ymmärtämällä voidaan esimerkiksi vahvistaa sijoitusten pysyvyyttä ja laatua sekä suunnitella sijaisperheille suunnattua tukea eri tavalla. Aikuistuttuaan sijaissisarukset voivat toimia sijaisvanhempien vapaiden ajan sijaishoitajina

sijoitetuille lapsille tai he voivat ryhtyä itse sijaisvanhemmiksi. Perhehoidon onnistumisten ja sijaissisarusten huomioimisen kautta sijaissisaruksia voisi kannustaa näihin tehtäviin. Lisäksi sijaissisarusten kokemuksia ymmärtämällä voidaan tähdätä sijaissisarusten hyvinvoinnin varmistamiseen myös perhehoidon päättymisen jälkeen, sillä sijaissisaruus voi vaikuttaa sijaissisarusten elämään pitkäkestoisesti ja monitahoisesti.

Tutkielmassani korostuu näkemys siitä, että sijaissisarusten huomioidussa on vielä kehitettävää, mikä voitaisiin ottaa huomioon muun muassa sijaisvanhempien ja lastensuojelun perhehoidon työntekijöiden täydennyskoulutuksissa. Sijaisperheisiin keskittyvällä tutkimuksella ja perhehoidon kehittämisellä on myös laajemmin yhteiskunnallista merkitystä. Perhehoidon ensisijaisuus lastensuojelussa ja toisaalta perhehoidossa asuvien lasten määrä osoittavat, että perhehoidon parissa tehtävälle työlle ja tutkimukselle on tarvetta.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista syventyä tarkastelemaan sijaisperhettä erityisenä konfiguraationa. Tässä tutkielmassa luotua ymmärrystä voisi laajentaa keräämällä tietoa sijaissisarusten lisäksi muilta sijaisperheen verkoston osapuolilta. Lisäksi tulisi selvittää, miten sijaissisarusten oikeudet toteutuvat perhehoidon kontekstissa. Näen myös tärkeänä sen, että tutkittaisiin, mitkä tekijät ovat esteenä sijaissisarusten huomioidussa ja sijaisperheiden palveluiden kehittämisessä. Perhehoidon onnistumisten vahvistaminen olisi helpompaa, jos olisi enemmän ymmärrystä siitä, miksi jo useampi vuosikymmen sitten todetut haasteet ovat edelleen läsnä tänä päivänä.

Lähteet:

- Aaltio, Elina & Isokuortti, Nanne (2019) Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi. Raportti 3/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Araneva, Mirjam (2018) Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent.
- Bardy, Marjatta (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy & Tarja Heino (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 49–78.
- Castrén, Anna-Maija (2014) Konfiguraation näkökulma perheeseen. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 139–166.
- Elias, Norbert (1978) What Is Sociology? Englanninkielinen käännös Stephen Mennell & Grace Morrissey. Lontoo: Hutchinson. Saksankielinen alkuteos 1970.
- Elias, Norbert (1991) The Society of Individuals. Englanninkielinen käännös Edmund Jephcott. Oxford: Basil Blackwell. Saksankielinen alkuteos 1987.
- Eriksson, Kai (2015a) Yhteiskuntatieteellinen verkostoajattelu. Teoksessa Kai Eriksson (toim.) Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus, 5–24.
- Eriksson, Kai (2015b) Johdanto eurooppalaiseen verkostoajatteluun. Teoksessa Kai Eriksson (toim.) Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa. Helsinki: Gaudeamus, 26–42.
- Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy & Tarja Heino (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 121–132.
- Hämäläinen, Kati (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki: Väestöliitto.
- Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2011) Studying sensitive and contradictory family situations. Considerations from three family studies. *Journal of Comparative Social Work* 6:1, 35–51. DOI: 10.31265/jcsw.v6i1.56
- Högbacka, Riitta (2009) Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptio-perheissä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 162–190.

- Höjer, Ingrid (2007) Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child & Family Social Work* 12:1, 73–83. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2006.00447.x
- Höjer, Ingrid & Sebba, Judy & Luke, Nikki (2013) The impact of fostering on foster carers' children. University of Oxford: Rees Centre. Luettavissa: <http://www.education.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2019/05/285281.pdf>. Viitattu 04.03.2021.
- Jahnukainen, Veera (2015) Sisaruksia sijoituksen myötä. Narratiivinen tutkimus sijaisvanhempien aikuistuneiden biologisten lasten kertomuksista. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Sosiaalipsykologian pro gradu - tutkielma.
- Jallinoja, Riitta (2008) Togetherness and Being Together. Family Configurations in the Making. Teoksessa Eric D. Widmer ja Riitta Jallinoja (toim.) *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*. Bern: Peter Lang, 97-118.
- Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.
- Jallinoja, Riitta & Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (2014) Johdanto. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 7–17.
- Jokinen, Kimmo (2014) Perhekäytäntöjen sosiologia. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 167–191.
- Jones, Christine (2016) Sibling Relationships in Adoptive and Fostering Families: A Review of the International Research Literature. *Children & Society* 30:4, 324–334. DOI: 10.1111/chso.12146
- Kalland, Mirjam & Sinkkonen, Jari (2001) Finnish Children in Foster Care: Evaluating the Breakdown of Long-Term Placements. *Child Welfare* 80:5, 513–527.
- Kaplan, Carol (1988) The Biological Children of Foster Parents in the Foster Family. *Child & Adolescent Social Work Journal* 5:4, 281–299. DOI: 10.1007/BF00755392
- Kerola, Merja (2010) ”No kyl mä piän sitä sillee niinku siskona”: sijaissisaruuksien perheen biologisten lasten näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu - tutkielma.
- Kettukuja, Minerva (2018) ”Ku sehän on kokonaisuus se perhe”: lyhytaikaisten sijaisperheiden perheyttä tekemässä ja tukemassa. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma.
- Laine, Senni (2018) Sijaissisaruuksien – perhehoidon näkymätön osapuoli. Narratiivinen tutkimus sijaissisaruuksien osallisuudesta lastensuojelun perhehoidossa. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu- tutkielma.

- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.
<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812#L3>. Viitattu 14.03.2021.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L10P50>. Viitattu 24.02.2021.
- Martin, Gill (1993) Foster Care: The Protection and Training of Carers' Children. Child Abuse Review 2:1, 15–22. DOI: 10.1002/car.2380020105
- Notko, Marianne & Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Harju-Vejola, Minna & Kuronen, Marjo & Pirskanen, Henna (2013) Encountering ethics in studying challenging family relations. Families, Relationships and Societies 2:3, 395–408. DOI: 10.1332/204674313X665085
- Notko, Marianne & Sevón, Eija (2018) Konfliktit lasten perhesuhteissa. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 66–87.
- Nuorisolaki 21.12.2016/1285. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>. Viitattu 04.03.2021.
- Näkyvät (2021) Tietoa yhdistyksestä. <https://nakyvat.wordpress.com/about/>. Viitattu 21.04.2021.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Perhehoitolaki 20.3.2015/263. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>. Viitattu 24.02.2021.
- Perhehoitoliitto (2021a) Mitä perhehoito on?
https://www.perhehoitoliitto.fi/tietoa_perhehoidosta/mita_perhehoito_on. Viitattu 24.02.2021.
- Perhehoitoliitto (2021b) Perhehoitoliitto ry.
https://www.perhehoitoliitto.fi/liitto_toimii/perhehoitoliitto_ry. Viitattu 11.03.2021.
- Perhehoitoliitto (2021c) Meidän sakki -hanke.
https://www.perhehoitoliitto.fi/liitto_toimii/kehittamistoiminta/meidan_sakki_-hanke. Viitattu 22.04.2021.
- Pesäpuu (2021a) Yhdistys. <https://pesapuu.fi/pesapuu/yleista-pesapuusta/>. Viitattu 11.03.2021.
- Pesäpuu (2021b) PRIDE-valmentajakoulutus. <https://pesapuu.fi/koulutukset/laadukasta-perhehoitoa/pride-valmentajakoulutus/>. Viitattu 24.02.2021.
- Pesäpuu (2021c) Mitä PRIDE-valmennus on?
<https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/valmennus/>. Viitattu 24.02.2021.

- Poland, Denise & Groze, Victor (1993) Effects of Foster Care Placement on Biological Children in the Home. *Child & Adolescent Social Work Journal* 10:2, 153–164. DOI: 10.1007/BF00778785
- Pösö, Tarja (2003) Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 65–82.
- Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraali. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus, 93–107.
- Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 6–24.
- Rabb, Harriet (2008) Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet? Teoksessa Jari Ketola (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus, 145–166.
- Rantanen, Mari & Ukkola, Anne (2015) Sijaissisaruus: Vertaisillan malli Pride-valmennuksen yhteyteen. *Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Sosionomin tutkinnon opinnäytetyö*.
- Riihiaho, Katri & Saari, Laura (2015) Osallisuuden kokemuksia sijaissisaruudesta. *Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosionomin tutkinnon opinnäytetyö*.
- Ritala-Koskinen, Aino (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.
- Ruoppila, Isto (2014) Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 99–122.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 8–29.
- Salo, Ulla-Maija (2015) Simalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbacka (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 166 – 190.
- Serbinski, Sarah (2017) Growing up with Foster Siblings: Exploring the Impacts of Fostering on the Children of Foster Parents. *Qualitative Social Work* 16:1, 131–149. DOI: 10.1177/1473325015599247
- Serbinski, Sarah & Brown, Jason (2017) Creating Connections with Child Welfare Workers: Experiences of Foster Parents' Own Children. *The British Journal of Social Work* 47:5, 1411–1426. DOI: 10.1093/bjsw/bcw146

- Serbinski, Sarah & Shlonsky, Aron (2014) Is It That We Are Afraid to Ask? A Scoping Review About Sons and Daughters of Foster Parents. *Children and Youth Services Review* 36, 101–114. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2013.10.023
- Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–26.
- Spears, Wendy & Cross, Melanie (2003) How Do ‘Children Who Foster’ Perceive Fostering? *Adoption & Fostering* 27:4, 38–45. DOI: 10.1177/030857590302700406
- Sutton, Louise & Stack, Niamh (2013) Hearing Quiet Voices: Biological Children’s Experiences of Fostering. *The British Journal of Social Work* 43:3, 596–612. DOI: 10.1093/bjsw/bcr186
- Tajfel, Henri (1981) *Human groups and social categories*. Studies in social psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2020) Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 14.10.2020.
- Terävä, Johanna & Böök, Marja Leena 2018. Tunteita ja tarinoita lapsiperheen arjesta. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet*. Helsinki: Gaudeamus. 86–103.
- Thompson, Hayley & McPherson, Susan (2011) The experience of living with a foster sibling, as described by the birth children of foster carers. A thematic analysis of the literature. *Adoption & Fostering* 35:2, 49–60. DOI: 10.1177/030857591103500206
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Luettavissa: www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf Viitattu 14.10.2020.
- Twigg, Robert (1994) The unknown soldiers of foster care: foster care as loss for the foster parents’ own children. *Smith College Studies in Social Work* 64:3, 297–312. DOI: 10.1080/00377319409517416
- Twigg, Robert & Swan, Tracy (2007) Inside the foster family. What research tells us about the experience of foster carers’ children. *Adoption & Fostering* 31:4, 49–61. DOI: 10.1177/030857590703100407
- Vierula, Tarja (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino ja Tarja Pösö. *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 196–218.
- Watson, Angie & Jones, Denis (2002) The impact of fostering on foster carers’ own children. *Adoption & Fostering* 26:1, 49–55. DOI: 10.1177/030857590202600107

- Widmer, Eric D. & Castrén, Anna-Maija & Jallinoja, Riitta & Ketokivi, Kaisa (2008) Introduction. Teoksessa Eric D. Widmer & Riitta Jallinoja (toim.) *Beyond the Nuclear Family: Families in a Configurational Perspective*. Bern: Peter Lang, 1–10.
- Williams, Dave (2017) Recognising Birth Children as Social Actors in the Foster-Care Process: Retrospective Accounts from Biological Children of Foster-Carers in Ireland. *The British Journal of Social Work* 47:5, 1394–1410. DOI: 10.1093/bjsw/bcw100
- Wojciak, Armeda (2017) ‘It’s Complicated.’ Exploring the Meaning of Sibling Relationships of Youth in Foster Care. *Child & Family Social Work* 22:3, 1283–1291. DOI: 10.1111/cfs.12345
- Yesilova, Katja (2009) *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Younes, Maha N. & Harp, Michele (2007) Addressing the Impact of Foster Care on Biological Children and Their Families. *Child Welfare* 86:4, 21–40.

Liitteet:

Liite 1: Kirjoituspyyntö

KIRJOITUSPYYNTÖ 18-29-VUOTIAILLE SIJAISSISARUKSILLE

Hei sijaisperheen biologinen nuori!

Teen Tampereen yliopistossa sosiaalipsykologista pro gradu -tutkielmaa sijaissisarusten kokemuksista siitä, miten oma perhe on tullut kohdatuksi sijaisperheenä. Tutkimukseni tavoitteena on sijaisperheisiin liittyvien kokemusten tutkiminen sekä sijaissisarusten kuuleminen lastensuojelun ja sijaishuollon tutkimuskentällä. **Opinnäytetyötä varten kerään kertomuksia 18-29-vuotiailta nuorilta, joiden biologiset vanhemmat ovat toimineet pitkäaikaisina perhehoitajina.**

Pyydän sinua kirjoittamaan vapaamuotoisesti omista sijaisperheeseen liittyvistä kokemuksistasi. Keskity kirjoituksessa siihen, miten oma perheesi on tullut kohdatuksi nimenomaan sijaisperheenä. Miten perheeseesi on suhtauduttu esimerkiksi lastensuojelun, terveydenhuollon tai koulu- ja päiväkotijärjestelmän työntekijöiden suunnalta? Entä sijaisperheen tai sijoitetun lapsen suvun, ystävien ja tuttaviensa suunnalta? Jos aihe tuntuu laajalta, voit jäsentää kokemuksiasi esimerkiksi vertailun avulla. Onko suhtautuminen muuttunut verrattuna aikaan ennen sijaisperheeksi ryhtymistä? Kohdataanko perheesi eri tavoin verrattuna tuttujen perheisiin, jotka eivät toimi sijaisperheenä? **Kerro tämän lisäksi siitä, miten sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut perheen sisäisiin suhteisiin.** Voit halutessasi havainnollistaa tätä arjen esimerkkien avulla.

Toivon, että kuvaat myös lyhyesti perhettäsi seuraavien esimerkkikysymysten avulla. Ketä perheeseesi kuuluu? Minkä ikäisiä sisaruksesi ovat? Kuinka kauan perheesi on toiminut sijaisperheenä? Kuinka pitkään sijoitukset ovat perheesi osalta kestäneet?

Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja luottamuksellisuuteen. Vastaaminen tapahtuu anonyymisti e-lomakkeen avulla. Julkaistussa tutkielmassa näkyvät aineisto-otteet kertomuksista anonymisoidaan niin, etteivät vastaajat ole tunnistettavissa. Kerättyä tutkimusaineistoa hyödynnetään vain tässä tutkimuksessa ja se hävitetään tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.

Tutkimukseen osallistuminen tapahtuu ohessa olevan linkin kautta. Kirjoituksen pituudelle ei ole asetettu rajoja. Lyhytkin kertomus on merkityksellinen! Aineiston keruu on alkanut 05.02.2019 ja se jatkuu 05.04.2019 asti. Tutkielman tavoitteellinen valmistusajankohta on vuoden 2019 joulukuussa ja se julkaistaan hyväksymisen jälkeen verkossa todennäköisesti alkuvuodesta 2020. Vastaa mielelläni mahdollisiin kysymyksiin tutkimuksesta.

<https://elomake3.uta.fi/lomakkeet/22946/lomake.html>

Kiitos tutkimukseen osallistumisesta!

Milja Kaijanen
Tampereen yliopisto
milja.kaijanenetuni.fi

Liite 2: E-lomake

Kirjoituspyyntö 18-29-vuotiaille sijaissisaruksille

Teen Tampereen yliopistossa sosiaalipsykologista pro gradu -tutkielmaa sijaissisarusten kokemuksista siitä, miten oma perhe on tullut kohdatuksi sijaisperheenä. Tutkimukseni tavoitteena on sijaisperheisiin liittyvien kokemusten tutkiminen sekä sijaissisarusten kuuleminen lastensuojelun ja sijaishuollon tutkimuskentällä. **Opinnäytetyötä varten kerään kertomuksia 18-29-vuotiailta nuorilta, joiden biologiset vanhemmat ovat toimineet pitkäaikaisina perhehoitajina.**

Tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja luottamuksellisuuteen. Julkaistussa tutkielmassa näkyvät aineisto-otteet kertomuksista anonymisoidaan niin, etteivät vastaajat ole tunnistettavissa. Vältä kuitenkin henkilötietojen esim. nimien mainitsemista. Kerättyä tutkimusaineistoa hyödynnetään vain tässä tutkimuksessa ja se hävitetään tutkimuksen julkaisemisen jälkeen.

Kirjoituksen pituudelle ei ole asetettu rajoja. Lyhytkin kertomus on merkityksellinen! Aineiston keruu on alkanut 05.02.2019 ja se jatkuu 05.04.2019 asti. Tutkielman tavoitteellinen valmistumisajankohta on vuoden 2019 joulukuussa ja se julkaistaan hyväksymisen jälkeen verkossa todennäköisesti alkuvuodesta 2020. Vastaa mielelläni mahdollisiin kysymyksiin tutkimuksesta.

Kiitos tutkimukseen osallistumisesta!

Milja Kaijanen
Tampereen yliopisto
milja.kaijanen@tuni.fi

Ennakkotiedot

Ikä

Sukupuoli

Annan suostumukseni käyttää lomakkeella kerättyjä tietoja osana tätä tutkimusta

Kirjoita tähän omista kokemuksistasi

Kirjoita vapaamuotoisesti omista sijaisperheeseen liittyvistä kokemuksistasi.

Keskity kirjoituksessa siihen, miten oma perheesi on tullut kohdatuksi nimenomaan sijaisperheenä. Miten perheeseesi on suhtauduttu esimerkiksi lastensuojelun, terveydenhuollon tai koulu- ja päiväkotijärjestelmän työntekijöiden suunnalta? Entä sijaisperheen tai sijoitetun lapsen suvun, ystävien ja tuttavien suunnalta? Jos aihe tuntuu laajalta, voit jäsentää kokemuksiasi esimerkiksi vertailun avulla. Onko suhtautuminen muuttunut verrattuna aikaan ennen sijaisperheeksi ryhtymistä? Kohdataanko perheesi eri tavoin verrattuna tuttujen perheisiin, jotka eivät toimi sijaisperheenä?

Kerro tämän lisäksi siitä, miten sijaisperheenä toimiminen on vaikuttanut perheen sisäisiin suhteisiin. Voit halutessasi havainnollistaa tätä arjen esimerkkien avulla.

Kuiva myös lyhyesti perhettäsi seuraavien esimerkkikysymysten avulla. Ketä perheeseesi kuuluu? Minkä ikäisiä sisaruskesi ovat? Kuinka kauan perheesi on toiminut sijaisperheenä? Kuinka pitkään sijoitukset ovat perheesi osalta kestäneet?

Oma kertomus

Tietojen lähetyk

Tallenna